

“Ingen gjør sånn!”

En studie av hvordan bekymringer knyttet til barns seksualitet møtes på en barnevernfaglig arena.

Av: Birgit Hegge

**Master i sosialfag
2013**

MASTERSTUDIUM I SOSIALT ARBEID

MASTEROPPGAVE

SEMESTER: Vår 2013

FORFATTER: Birgit Hegge

VEILEDER: Liv Schjelderup og Cecilie Omre

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

«Ingen gjør sånn!»

En studie av hvordan bekymring knyttet til barns seksualitet møtes på en barnevernfaglig arena.

EMNEORD/STIKKORD:

barns seksualitet
seksuell atferd
barnevern
bekymring
barneperspektiv
resiliens

ANTALL SIDER: 100

ANTALL ORD: 39411

STAVANGER

Dato/år

.....

Kandidatens underskrift

Beskytte hvem?

Ser du det lille barnet?

Vil du se?

Orker du å se?

..... Kanskje er det ikke slik du tror.

Kanskje er det bare fantasi.

Kanskje går det over snart.

Kanskje er det best å overse.

Kanskje er det best å vente.

- Best – for hvem?

Fra boken ”Vet du hva det koster?”

Av Unni W. Lindberg og Bodil von Schantz

Innhold

Forord
Sammendrag

1. Introduksjon av tema og problemstilling.....	8
1.1 Oppgavens bakgrunn og tema	8
1.2 Problemstilling.....	11
1.3 Begrepsavklaring	12
1.4 Avgrensning av oppgaven	14
1.5 Oppgavens struktur.....	14
2. Kontekst	16
2.1 Det kommunale barnevernet.....	16
2.2 Barneverntjenestens juridiske rammer og myndighetsområder.	17
2.3 Aktører i samarbeidet	19
3. Barns seksualitet.....	22
3.1 Sosialt arbeid der bekymring er knyttet til barns seksuelle atferd.....	22
3.2 Er barn seksuelle?.....	23
3.3 Seksuell utvikling.	24
3.4 Normalitet i seksuell atferd.....	25
3.5 Bekymringsfull seksuell atferd.	26
4. Teoretiske rammer og forskning	28
4.1 Symbolsk interaksjonisme.....	28
4.1.1 Relasjon.....	28
4.1.2 Definisjon av situasjonen	32
4.2 Skyld, skam og tabuisert seksualitet.....	34
4.3 Synet på barn	36
4.3.1 Det kompetente barnet.....	36
4.3.2 Barn som subjekt.....	39
4.4 Resiliens.....	40
4.5 Tverrfaglig samarbeid.....	41

5. Metode	42
5.1 Vitenskapsteoretisk forståelse	42
5.1.1 Hermeneutikk og samfunnsvitenskapelig forskning	42
5.1.2 Kvalitativ metode	44
5.1.3 Tekstanalyse	44
5.2 Forforståelse og egen involvering.	45
5.3 Utvelgelse, reliabilitet og validitet.....	46
5.4 Ethiske refleksjon.	47
6. Presentasjon av empiri.....	49
6.1 Barn som vekker bekymring via ytringer.	49
6.2 Barn utsatt for seksuelle overgrep.	50
6.3 Barn som forgriper seg på barn.	52
7. Analyse	55
7.1 Hvordan formidles barnets seksuelle atferd?.....	55
7.2 Hva er bekymringsfull seksualitet?	60
7.3 Barneverntjenestens definisjon av situasjonen.	66
7.4 Synet på barn i meldinger og saksdokumenter.....	74
7.5 Redefinering av tabuisert seksualitet.	89
8. Avslutning	93
8.1 Oppsummering av funn.	93
8.2 Videreføring.....	95

Referanseliste

97

Forord

«Ingen gjør sånn!» er et sitat hentet fra en av bekymringsmeldingene i empirien. Sitatet kan imidlertid også relateres til min kliniske hverdag. Møtet med barn utsatt for vold, seksuelle overgrep eller omsorgssvikt engasjerer meg. Det gjelder både de barna jeg møter direkte i mitt arbeid, og de barna som er utgangspunkt for empirien. Jeg er dem alle en stor takk skyldig. På grunn av deres erfaring, deres refleksjoner omkring egen situasjon og vilje til å dele dette med meg, har jeg fått øynene opp for viktigheten av å kjempe for barns rettigheter. En rett som omhandler både knyttet til beskyttelse og deltagelse.

Inspirasjon fra erfarne, dyktige fagfolk er for meg avgjørende i dette arbeidet. Jeg vil gjerne takke Per Isdal og Margrethe Wiede Aasland som i en årrekke har delt av sin kunnskap, entusiasme og erfaring. Dere gir arbeidet mening og viser at det nytter!

Mine veiledere Liv Schjelderup og Cecilie Omre fortjener også en stor **takk**. Deres tålmodige støtte, deres spørsmål og konstruktive tilbakemeldinger har bidratt til bevisstgjøring og motivasjon i arbeidet med oppgaven.

Forskningsprosjektet har vært som en oppdagelsesreise i egne holdninger. En reise som til tider har preget både meg og de rundt meg. Ønsker derfor å formidle min takknemlighet overfor mine barn, kjæreste og venner; en heiagjeng få er forunt. Takk!

Stavanger mai 2013

Sammendrag

Barn er seksuelle. Verdens Helseorganisasjon (WHO 1974) definerer seksualitet som en integrert del av menneskets personlighet.

Barn uttrykker sin glede, men også sin frustrasjon og usikkerhet via atferd. Det gjelder også seksuell atferd. Barn kommuniserer omkring egne seksuelle erfaringer, stiller spørsmål om ting de lurer på og utforsker kroppen i lek alene eller sammen med andre. Utfordringen oppstår dersom seksualiteten barnet viser strider med voksen konstruksjon av barns seksualitet. Voksne kan generelt oppleve det vanskelig å skulle møte et barns seksualitet på en hensiktsmessig og trygg måte. Hvordan er det da dersom seksualiteten som uttrykkes oppleves bekymringsfull?

Dette søkes belyst med følgende problemstilling:

Hvordan møter barneverntjenesten bekymringer knyttet til barns seksuelle atferd?

«Ingen gjør sånn!» er en kvalitativ studie der tekstanalyse benyttes som metode. Empiri hentes fra åtte journaler fra to ulike barneverntjenester. Analysen bygger på teori hovedsakelig knyttet til symbolsk interaksjonisme, barneperspektiv og sexologi. Kunnskapsgrunnlaget er valgt med et ønske om å belyse det som skjer når bekymring knyttes til et barns seksualitet.

Via barneverntjenestens dokumenter, dannes et bilde av det som skjer i møtet mellom barnets uttrykte seksualitet og de voksne rundt.

Empirien viser hva som skal til før bekymring meldes til barneverntjenesten. Seksualiteten må være tydelig, gjentas over tid og berøre andre barn negativt. Tydelig i denne sammenheng, vil si at seksualiteten må være av en slik karakter at de voksne ikke kan unngå å se den. De kan ikke late som om den ikke eksisterer.

Likevel er det nettopp det de gjør.

Empirien viser hvor lett barnet stoppes i sin frie fortelling knyttet til egen seksuelle erfaring og nysgjerrighet. Den viser at fokus flyttes fra barnet, seksualiteten og utfordringene knyttet til det som skjer. Den viser voksne som på grunn av egen usikkerhet overlater barnet til selv å skulle ta ansvar for egen situasjon. Empirien viser imidlertid også at når voksne prater med barnet, så får de svar. Ved å ta barnet på alvor og la det presentere sin opplevelse, får de en tydeligere beskrivelse av situasjonen. En tydelighet som gjenspeiles i de vurderinger som gjøres.

Analysen av de funn som gjøres, kan sees i sammenheng med den pågående forskningen knyttet til barns resiliens. Den kan også være med å belyse den offentlige debatten knyttet til barns rettssikkerhet, samt voksnes manglende rapportering til barneverntjenesten.

Barn er seksuelle, men de trenger kompetente voksne som våger å guide dem i utviklingen av en sunn seksuell helse.

1. Introduksjon av tema og problemstilling

Tittelen «Ingen gjør sånn!» plasserer leseren midt i essensen av forskningens problematikk. Den er hentet fra dialog mellom Per (5 år) og en ansatt i barnehagen. Sitatet synliggjør holdninger barns seksuelle uttrykk møtes med, og kan også sies å representere noe av den usikkerhet som preger samspillet.

1.1 Oppgavens bakgrunn og tema

Flere studier fra Norge og utlandet (NKVTS 2011) omtaler omfang, risiko og konsekvenser av å leve med vold og seksuelle overgrep. Det har de siste årene vært et økende fokus på barns rettsikkerhet, mulig for å bli hørt samt voksnes ansvar for å melde i fra ved bekymring for barn.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) med minister Inga Marte Thorkildsen i spissen, har fremmet forslag til endringer i Lov om barn og foreldre (Barneloven) for å sikre barns rettigheter. Det er også gjort endring i Forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker (FOR-2013-02-18-203). Endringene er ment å skulle sikre barnets rett til å bli hørt i henhold til FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen). Endringene baseres på utredninger gjort knyttet til praksisfeltet, publisert som NOU 2012:5

Statistisk Sentralbyrås (SST) kartlegging av hvor bekymringsmeldinger kommer fra, viser store sprik i rapportering fra helsevesenet. I den forbindelse påpekes det at helsepersonell bryter barnekonvensjonen og norsk lovgivning.

Leder i Barnelegeforeningen Marianne Nordhov sier til NRK 5. mars 2013 «*Det betyr at mange barn der ute lever med ulike former for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt på hjemmebane uten at det blir sett.*» Hun mener det er usikkerhet og manglende kunnskap som er hovedårsaken til at saker ikke meldes. Rettsmedisiner Torleiv Rognum ved Rettsmedisinsk institutt på Rikshospitalet, mener imidlertid det i like stor grad dreier seg om vansker med å ta inn over seg at foreldre kan utsette sitt eget barn for vold.

Nødvendig kompetanse i barnevold og seksuelle overgrep, er i dag sentrert ved landets åtte Barnehus. Avhør og undersøkelser av barn foregår i stor grad her, slik at de berørte skal slippe å oppsøke kompetansen på ulike arenaer. Tall regjeringen oppgir fra 2009 viser økning i antall barn som mottar hjelp fra Barnehusene. I en pressemelding 7. mars 2013 (Nr.26-2013) kunngjør Justis- og beredskapsdepartementet økt satsing på Barnehus ved nyetablering av to, samt nye stillinger på landsbasis.

Statens Barnehus i Stavanger gjennomførte 171 avhør i 2012, omtrent det samme i 2011 (Stavanger Aftenblad 23.01.13).

Rogaland er et av fylkene som har flest voldtektssaker opp for Tingretten. Leder for etterforskningsenheten ved Stavanger Politidistrikt uttalte til NRK 20. mars 2012, at politiet er blitt flinkere både i forhold til etterforskningen og hvordan påtalespørsmålet vurderes. Likevel er det kun 10 % av anmeldte saker som kommer opp for retten på landsbasis, i tillegg til at det beregnes store mørketall i forhold til hva som anmeldes.

Media fokuserer på at ungdom ikke vet hva som er voldtekt. Usikkerheten knyttes til at overgrep oftest begås av venner eller bekjente, og at det er alkohol inne i bildet. Grenser og signaler sløves og evne til å respondere i situasjonen minker ved de såkalte festvoldtektene. Viktigheten av å sette seksualitet på dagsorden understrekes, og det er ønskelig med fokus på bevisstgjøring av egne og andres grenser. Den partipolitisk uavhengige organisasjonen Sex og Politikk, mener seksualitet bør på planen allerede fra barn er 7 år gamle (Aftenposten 5.april 2013).

Seksualitet presenteres ofte som førstesidestoff i avisene. Temaet selger. Program der seksualitet er fokus, vekker imidlertid irritasjon, frustrasjon, sinne og debatt. Et eksempel er NRK sitt ungdomsprogram «Trekant», der tema er seksualitet og samliv. Programserien har høstet mye kritikk blant annet i form av protestgruppe på Facebook og uttalelser til media.

Tv-programmet «Trekant» viste en reell kvinnelig orgasme i sin helhet høsten 2011. Kringkastingsrådets Frank Rossevik uttalte i etterkant til TV2 at det var *”å putte porno i beste sendetid og gjøre det til noe som er viktig for ungdoms utvikling.”* Tidligere stortingspolitiker Anita Apelthun Sæle argumenterte for en sammenheng mellom Trekant og voldtektbølgen i Norge. I en kommentar i avisen Norge i Dag sin nettutgave 16.11.11 *”Ravner på byen, trekant i stuen”* uttalte hun at *”vi kan ikke så videovold, underholdningsvold og trekantsex på Tv og tro at det ikke får konsekvenser i gatene våre.”* Hun refererer til at vi *”må ha normer og holdninger som verner om kvinners integritet og hindrer at gutter blir menn som gjør overgrep.”*

Uttalelsene representerer noe av holdningene som knyttes til seksualitet, seksuell atferd og sex.

Samtidig som seksualiteten tabloidiseres, uttrykker eldre barn at de mangler basiskunnskap om hvordan de skal forholde seg til hverandre (Grande 2005). Informasjonsbehovet knyttes til hvordan man flørter, hvordan sette grenser og hvordan andres grenser skal leses og respekteres. De ønsker at voksne skal ta ansvar for å fremme tema, og på den måten bidra til større trygghet i møte med forventninger og press.

Dette er grunntanken bak Stavanger kommune sin STOPP aksjon (2012) knyttet til relasjonsvoldtekt. Koordinator for samordning av lokale kriminalitetsforbyggende tiltak (SLT) i Stavanger kommune har stått bak et samarbeid mellom kommunen, fylkeskommunen og politiet der målet er å forebygge voldtekt. Tiltakene søker å skape debatt omkring de valg den enkelte gjør, via informasjon til elever på videregående skoler og til innvandremiljø.

Aksjonen utløses av en voldtekts bølge i Stavanger 2009 der det ble anmeldt 23 overfallsvoldtekt. Kampanjens fokus er imidlertid overgrep som skjer mellom personer som kjenner hverandre. Det antas at 80 % av seksuelle overgrep blir begått av kjente personer. Relatert til forskning utført blant voksne overgripere, sier majoriteten at de startet tidlig i

tenårene. Ikke alle startet på grunn av en pedofil tilbøyelighet, men mer av tilfeldigheter der omstendighetene var utløsende. Barn og unge er derfor målgruppe. Et viktig virkemiddel i aksjonen, er plakater som ungdom selv er med på å prege. Plakatene postet på byens utesteder.

Foto: Stavanger kommune

Stavanger kommune er kåret til Årets barne- og ungdomskommune 2012. En kåring foretatt av barne- likestillings og inkluderingsdepartementet. Begrunnelsen var kommunens fokus på ungdoms aktive deltagelse i kommunale prosesser, samt forebyggende tverretatlige samarbeidsprosjekt. Dette understreker viktigheten av, og et politisk ønske om at ulike etater skal samarbeide i arbeidet for barns beste.

All den tid barna selv uttaler behov for økt deltagelse fra voksne, kan man anta at det innebærer at voksne vegrer seg for å ta opp temaet seksualitet. Det vil være rimelig å anta at en vegring hos voksne handler om en opplevelse av å inneha for lite kunnskap. Debatteringen av seksualitet generelt, og sex spesielt, viser i tillegg en manglende åpenhet knyttet til at temaet fortsatt er tabuisert, samt usikkerhet i håndtering og handling.

Dersom det er slik at voksne generelt vegrer seg for å berøre temaet seksualitet sammen med barn, hvordan møtes da seksualiteten når den fremstår som bekymringsfull?

Opgavens problemstilling har som formål å belyse dette med utgangspunkt i en barnevernfaglig arena.

Til tross for temaets aktualitet, har jeg ikke funnet forskning eksakt på dette området. Det foreligger både norsk og internasjonal litteratur om seksuelle overgrep, traumer, og barns seksualitet. Det ser imidlertid ikke ut for at dette er satt opp mot, eller i sammenheng med, den undersøkelsen barneverntjenesten foretar.

Fokuset i oppgaven spisses til meldinger der seksuell atferd er tema. Tanken er at et barns atferd indikerer hvordan barnet har det. Dette gjelder også den seksuelle atferden. Kari Killèn (2009) relaterer barns atferd til grad av, eller type tilknytning. Også Øyvind Kvello (2010) trekker denne parallellen. Barnets tilknytningsstil kommer blant annet til syne i den del av atferden barnet utviser i samspill med andre mennesker, barn som voksne. Den representerer barnets seksuelle uttrykk. Barn som ikke har et godt utviklet verbalt språk, eller barn som ikke evner å gi uttrykk for at noe er vanskelig, kommuniserer via atferd. De er dermed prisgitt at voksne tolker atferden som symptom på at noe ikke stemmer. Hva skjer da dersom barnets atferd tolkes innenfor seksuelle rammer? Hva skal til for at atferden vekker bekymring og hvordan møtes den av de voksne rundt barnet?

1.2 Problemstilling

Formålsparagrafen i Lov om barneverntjenester (1993) sier at barnevernet skal søke å hindre varig skade. Det er mulighet for å gripe inn dersom bekymringen knyttet til barnet er av en slik karakter at det er fare for barnets helse og utvikling.

I henhold til Verdens helseorganisasjon (WHO 1974) sin definisjon, er seksualitet en del av personligheten. Det er altså en viktig del av barnets helse og utvikling. Seksualiteten preger de relasjoner vi inngår i. Samtidig er seksualitet et tabubelagt tema det knyttes mye usikkerhet til. Møtet med barns seksualitet fremkaller lett opplevelse av hjelpeløshet selv hos erfarne fagfolk. Dette kommer til uttrykk i veiledning og psykoedukasjon i mitt kliniske arbeid.

Seksualitet og seksuell atferd er ikke nevnt spesifikt i barnevernsloven. Et interessant spørsmål er derfor hvordan dette vurderes av personer som har direkte kontakt med barn. Hva er det som i kontakten gjør at bekymringen vekkes, og hvordan formuleres dette videre?

Hovedproblemstillingen i oppgaven er derfor:

Hvordan møter barneverntjenesten bekymringer knyttet til barns seksuelle atferd?

Mitt inntrykk i møte med ansatte i barnehager, skoler og barneverntjenester, er at barns seksualitet skaper diskusjon. Møtet med et annet menneskes seksualitet påvirker den enkelte ut fra egen historie, erfaring og dermed ens forståelse. Det som skjer i en samhandling oppleves subjektivt. Hva – og hvordan – atferd berører vil således også ha individuelle variasjoner. Behov for, og ønske om, atferdsregulerende tiltak vil naturlig nok variere i en personalgruppe, spesielt dersom den seksuelle atferden vekker bekymring. Det vil være spennende å finne ut hvordan den seksuelle atferden defineres av den enkelte voksne, hvordan den beskrives av melder og hvordan dette oppfattes hos barneverntjenesten. Hvorvidt bekymringen deles innenfor barneverntjenestens rammer og mandat er altså interessant.

Er det slik at den enkeltes syn og holdning til seksualitet vil påvirke synet på barnet? Vil barnets behov være i fokus, eller er vil usikkerhet og uenighet i personalgruppen prege på en slik måte at barnets beste forsvinner?

For å presisere problemstillingen, har jeg formulert følgende delproblemstillinger:

A: Hvordan formidles barnets seksuelle atferd i meldinger?

B: Hva er bekymringsfull seksualitet i meldingssaker til barnevernet?

C: Hvordan defineres situasjonen av barneverntjenesten?

D: Hvordan uttrykkes synet på barn i meldinger og saksdokumenter?

Mine antagelser ut fra klinisk erfaring, er at voksne opplever det utfordrende å møte et barns seksuelle uttrykk. Hvorvidt det også er tilfelle på en barnevernfaglig arena, samt eventuell mulig forståelse av det, er av interesse for forskningen. Jeg vil derfor også se på:

E: Tabuiseres seksualiteten?

Hvordan problemstillingen med påfølgende spørsmål blir besvart, vil i stor grad preges av min forforståelse. Spørsmålene søkes imidlertid belyst med utgangspunkt i innsamlet materiale og tilgjengelig teori og øvrig litteratur.

1.3 Begrepsavklaring

Seksualitet og seksuell atferd

Oppgaven har seksualitet som et gjennomgående tema. Begrepet kan ha ulike definisjoner, og kan derfor forstås på mange måter. For å sikre en felles forståelse av begrepet, velger jeg å benytte den offisielle definisjonen:

Seksualitet er en integrert del av ethvert menneskes personlighet, noe som ikke kan skilles fra andre sider av livet. Seksualitet er ikke det samme som samleie eller evnen til å få orgasme, seksualitet er mye mer. Den finnes i den energi som driver oss mot å søke kjærlighet, varme og nærhet. Seksualitet uttrykkes i hva vi føler, hvordan vi beveger oss og hvordan vi berører og berøres av andre. Seksualitet påvirker våre tanker, følelser, handlinger og vårt samspill med andre mennesker.

Denne definisjonen er formulert av Verdens Helseorganisasjon (WHO 1974). Den er omfattende, samtidig som den viktiggjør elementer om menneskelig væren, relasjonelle faktorer, samt den emosjonelle dimensjonen. Den presenterer seksualitet som en del av personligheten, den seksuelle atferden er hvordan seksualiteten kommer til uttrykk.

Definisjonens omfang kan sees på som en negativ faktor ved at den fremstår som lite spesifikk. Det er imidlertid også det som får frem kompleksiteten i seksualitet som fenomen,

og synliggjør hvorfor emnet ofte kan være sårbart, konfliktfylt og vanskelig. Seksualitet som fenomen, vil bli ytterligere belyst i kapittel tre.

Synet på barn

Jeg velger i oppgaven å benytte betegnelsen barn i henhold til FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen). Dette gjør jeg for å understreke betydningen av voksnes ansvar og tilstedeværelse. Voksne har ansvar for barns helse og velbefinnende. De har også ansvar for å gi nødvendig veiledning, korrigering av atferd samt å bidra med informasjon. Dette ansvaret gjelder også i forhold til barns seksuelle utvikling og helse.

Synet på barn, vil baseres på den enkeltes kunnskapssyn. Jeg har i studien med meg en forståelse av barn som kompetente, delaktige individ. Individ som skaper sin egen virkelighet og samsvarende med modenhet og mulighet er i stand til å formidle denne. Temaet vil bli utdypet i kapittel fire.

Barneverntjenesten

Den barnevernfaglige arena som er utgangspunkt i studien, er den kommunale tjenesten. Tjenesten har hovedsakelig innkomne *bekymringsmeldinger* som utgangspunkt for sitt virke. Slik er det også i studien. En person som er i kontakt med et barn, formidler sin bekymring knyttet til barnets atferd eller omsorgssituasjon. Meldingen og tjenestens dokumentasjon av innhentet informasjon, drøftinger, vurderinger og konklusjoner, er det som i studien omtales som *dokumentene*.

Empirien baseres på disse dokumentene. Det vil si barneverntjenestens dokumentasjon fra innkommet bekymringsmelding til det foreligger en konklusjon i saken. Dersom barnet er kjent for tjenesten fra før, vil denne informasjonen ikke inngå i studiens dokumentgrunnlag.

Barneverntjenesten beskrives ytterligere i kapittel to, kontekst.

Bekymring

Ved å benytte begrepet bekymring, henviser jeg til den engstelse eller uro voksne har knyttet til et barn. Spesifikt i oppgaven, er uroen relatert til barnets seksuelle atferd. Videre henviser ordet bekymringen til barneverntjenestens sin prosess etter mottatt bekymringsmelding og hvordan denne prosessen foregår.

Tabu

Tabu handler om forbud som baseres på uskrevne regler eller moral. Hva som er tabu, vil variere avhengig av kultur og tidsepoke. Almås & Benestad (2006) relaterer det å skape tabuer til *uttrykk for primitive menneskelige forsvarsmekanismer. Når noe er vanskelig, later vi som om det ikke er der*. Haldis Leira (1990) fremhever også tabu som et kulturelt fenomen som innebærer et sosialt forbud mot å synliggjøre eller fortelle. Hun velger å bruke begrepet ugylldiggjøring i sin beskrivelse av tabuiseringsprosessen.

Relatert til oppgavens tema, vil tabu knyttes til tanken om at barn er seksuelle. Videre vil den knyttes til utfordringer knyttet til å møte barnets seksuelle atferd, samt forutsetning for å kunne innse at en bekymringsfull seksuell atferd kan være knyttet til omsorgen barnet lever under.

1.4 Avgrensning av oppgaven

Oppgaven baseres på empiri fra barneverntjenestens dokumenter knyttet til åtte barn. Fokuset i oppgaven er fremstilling av bekymring, barnets seksuelle atferd, hvordan det responderes på atferden samt barnevernets prosess frem til konklusjon i undersøkelsessaken.

I denne oppgaven har jeg ikke tatt tak i faktorer som barnas alder, kjønn, nasjonalitet, kultur, familieforhold eller tidligere kontakt med hjelpeapparatet. Valget er gjort ut fra at det er atferden, ikke omliggende faktorer som er i fokus.

Det er selve møtet mellom voksne og barnets seksuelle atferd er det interessante. Hva er det i dette møtet som vekker melderens bekymring, og hvordan møter barneverntjenesten denne bekymringen i sitt arbeid med undersøkelsen. Det innebærer imidlertid ikke at redegjørelsen er uttømmende, eller trenger å samsvare med de daglige utfordringer ansatte i tjenesten møter.

I en av sakene fremkommer det at barnevernet politianmelder pårørende. Det strafferettslige forløpet vil likevel ikke trekkes frem mer enn at konklusjon av politiets etterforskning nevnes. Dette gjøres fordi det direkte påvirker barneverntjenestens egen undersøkelse og mulighet for å sette inn tiltak.

Foresatte er en naturlig part knyttet til bekymring rundt barns seksuelle atferd. Deres opplevelse av prosessen vil likevel ikke bli belyst i særlig grad. Det er kun deres kontakt med barneverntjenesten i en undersøkelse som vil være del av analysen. I den grad foresattes uttalelser blir sitert, er det for å nyansere eller ytterligere belyse bekymring, forståelse eller prosessen i barneverntjenestens arbeid.

Melder er en stor del av empiri på grunn av meldt bekymring. Melders opplevelse av prosessen og eventuell kontakt med barneverntjenesten i en undersøkelse, er ikke tema. Kontakt og samarbeid mellom melder og barneverntjenesten vil imidlertid være del av drøftingen.

Jeg har ikke pratet direkte med barna. I den grad deres uttalelser er med, er det i form av sitat fra dokumenter. Jeg baserer meg derfor på andre personers tolkning av barnets utsagn. Barnas erfaring og egen opplevelse, trenger ikke samsvare hverken med tolkningen eller kategoriseringen jeg har benyttet for å presentere empirien.

1.5 Oppgavens struktur

Forskningen i oppgaven tar utgangspunkt i en barnevernfaglig arena. Kapittel to vil derfor presentere den kommunale barneverntjenesten og de rammer som er gjeldende for arbeidet som gjøres. Med denne redegjørelsen, søkes det å skape en forståelse for den konteksten forskningen foregår i. Også de teoretiske og praktiske utfordringene som er førende for de beslutninger som fattes, søkes belyst. Intensjonen er å gjøre forskningsarenaen lettere tilgjengelig for leseren.

Seksualitet og seksuell atferd er utgangspunktet for empirien i forskningen. Det ansees derfor som viktig at temaet belyses særskilt. Seksualitet er noe som berører alle. Samtidig er det et tema det knyttes mye følelser, holdninger og fordommer til. Jeg har derfor valgt å belyse hva seksualitet er, og hvorfor dette lett kan bli en utfordring også i arbeid med barn, i kapittel tre.

Kapittel fire presenterer det teoretiske grunnlaget for forskningen, og søker å skape en forståelse for sosialt arbeids forankring. Valget er mitt, basert på min forståelseshorisont med utgangspunkt i klinisk arbeid innen psykisk helsevern. Det er gjort i et forsøk på å skape en meningsbærende konstruksjon av et teoretisk ståsted i arbeid med barns seksualitet.

Den teoretiske forståelsen er forankret vitenskapelig i hermeneutikken. Kapittel fem presenterer valg av metode, egen involvering og fremgangsmåte. Empirien er i kapittel seks valgt presentert ved å kategorisere bekymringen slik den fremkommer og tolkes ved lesing.

Kapittel syv er analysedelen i oppgaven. Her analyseres funn i journalene med utgangspunkt i problemstilling og de underpunkt som ble presentert i kapittel en. Forskningsprosjektet avsluttes med en sammenfatning av funn med påfølgende tanker om videreføring av forskningen.

2. Kontekst

Forskningen i oppgaven tar utgangspunkt i en barnevernfaglig arena. Denne delen av oppgaven, vil derfor presentere den kommunale barneverntjenesten og de rammer som er gjeldende for arbeidet som gjøres. Med denne presentasjonen søkes det å skape en forståelse for den konteksten forskningen foregår i, samt de teoretiske og praktiske utfordringene som er førende for de beslutninger som fattes. Intensjonen er å gjøre forskningsarenaen lettere tilgjengelig for leseren.

2.1 Det kommunale barnevernet.

FN sin konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen 1989) skal være overstyrende i arbeidet med barn. Barnekonvensjonens artikkel 12, gir barn en selvstendig rett til fritt å gi uttrykk for egne synspunkter. Konvensjonen stadfester prinsippet om barnets rett til å bli hørt i saker som berører det.

Barnekonvensjonen er grunnpilaren i barns rettssikkerhet og er styrende dersom ikke nasjonale lover gir barnet bedre vilkår. Barneverntjenesten sitt arbeid skal således bygge på konvensjonens prinsipp. Arbeidet reguleres i Lov om barneverntjenester (1993), men også Forvaltningsloven legger føringer for arbeidet.

Formålet med barnevernloven er hjemlet i lovens § 1-1 og lyder: *”å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp til rett tid.”* Den skal også *”bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår”*. Oppvekstvilkår som vil kunne gi barnet best mulig forutsetninger.

Barneverntjenesten jobber etter et grunnprinsipp der hensynet til barnets beste er en overordnet verdi. Prinsippet om barnets beste, refereres i både barnevernloven (§ 4-1) og i barnekonvensjonen (artikkel 3, 1989). Intensjonen er at alle tiltak som rettes mot, eller berører barnet, skal fattes ut fra hensyn til hva som best vil kunne ivareta barnets behov for omsorg og beskyttelse. Barnet har rett til å bli hørt, eventuelt gjennom en representant (jamfør artikkel 12, 1989).

Verken barnevernloven eller barnekonvensjonen er spesifikk i forhold til prinsippets innhold. Det vil derfor være basert på en vurdering ut fra situasjonen rundt det enkelte barns og families ressurser og behov. Manglende tydelighet, og nødvendigheten av skjønnsmessig vurdering, gjør prinsippet til et stridsspørsmål der de ulike fagmiljøene vektlegger forskjellig basert på faglig forankring (NOU 2000:12).

Hensynet til barns beste gjenspeiles også i lovens § 3-1 som pålegger barneverntjenesten et ansvar for forebyggende arbeid for å hindre varig skade. Samtidig skal familielivets fred ivaretas i henhold til menneskerettighetskonvensjonens artikkel 8 og barnevernlovens § 4-3. Tjenesten pålegges å gjennomføre undersøkelse *”dersom det foreligger rimelig grunn til å*

anta” at barn er skadelidende. Videre sies det at undersøkelsen ” ikke skal gjøres mer omfattende enn formålet tilsier.”

Undersøkelsesplikten i barneverntjenesten utløses av en skjønnsmessig vurdering. Det er den enkelte saksbehandlers ansvar å vurdere informasjonen som foreligger. Levin og Trost (2005) refererer til personens makt til å definere, både når det meldes i fra om bekymring og når man velger å la det være. I barneverntjenesten skal den enkelte saksbehandler både definere om det er grunnlag for bekymring, og alvorligheten i bekymringen.

Vurderingen gjøres ut fra at det kommer inn en bekymringsmelding i forhold til et barn. Barneverntjenesten har da syv dager på seg til å vurdere om meldingen skal utløse en undersøkelse etter lovens § 4-3. Barneverntjenesten klassifiserer meldingene i koder etter ønske fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Klassifiseringen sendes Fylkesmannen i forhold til de sakene som kommer inn som førstegangsmelding. Meldinger tilknyttet barn og familier som allerede er i kontakt med tjenesten, blir ikke registrert sentralt. Tallene fra SSB knyttet til innkomne meldinger til barneverntjenesten, sier dermed ikke noe om bekymring meldt rundt barn som alt er i barnevernets system. Disse registreres som informasjon i sak, ikke som nye bekymring.

Meldingene som er utløsende for forskningen i oppgaven, er klassifisert under omsorgssvikt. Dette er en omfattende kode, og sier lite konkret om hva som er den direkte bekymringen rundt barnet. For å få innsikt i det, må bekymringsmeldingen leses.

2.2 Barneverntjenestens juridiske rammer og myndighetsområder.

Når barneverntjenesten finner grunn til å tro at barnet er skadelidende, foreligger det rett og plikt til å igangsette undersøkelse etter lovens § 4-3. Tjenesten har da inntil tre måneder på seg til å konkludere.

Loven sier lite konkret i forhold til hva som skal undersøkes, og hvordan dette skal gjennomføres. I NOU 2000:12 drøftes blant annet de etiske vurderingene som må gjøres i praksisfeltet. Det er ikke et spørsmål om hvorvidt sosialt arbeid innen barnevernfeltet har en etisk dimensjon, snarere hva slags etiske refleksjoner og vurderinger som er styrende. Dette krever bevissthet og kompetanse hos den enkelte saksbehandler. Det er pr i dag en rådende tradisjon for å se etter feil, for deretter å diagnostisere. Dette stammer fra den medisinske diskursen, også gjeldende innen psykologien (Healy 2005).

Sosialarbeidere er i stor grad preget av denne tenkningen, noe som gjør det utfordrende å se etter de ressurser som finnes i familien og nettverket rundt. Sosialt arbeid, bygger imidlertid på en grunntanke om at mennesker evner å forandre seg, utvikle seg gjennom prosesser. Det er ønskelig å se etter sammenhenger og finne årsaken til de prosesser som er tilstede. For å få en forståelse for situasjonen, må man starte der det enkelte barn og familie er. Dette er arbeid som krever tid og ressurser, noe som ofte oppleves som mangelvare i feltet.

Barneverntjenesten skal i løpet av undersøkelsen vurdere hvorvidt forholdene ligger til rette for at barnet fortsatt skal kunne bo hjemme. Dersom hensynet til barnets behov for omsorg og beskyttelse ikke er forenelig med foreldrenes interesser, må barnets interesser og behov gå foran (NOU 2000:12) Dette til tross for at det ansees som en ressurs for barnet å være hos sine biologiske foreldre, og et brudd sees på som et traume. Det vil alltid være en balanse å vurdere hva som er ressurs og når det blir et traume for et barn dersom omsorgen ikke er god nok. Det finnes ingen generelle indikasjoner for hvor grensen går. Vurderingen må derfor gjøres individuelt, basert på det enkelte barns sårbarhet.

En rådende tendens er imidlertid at de fleste barn blir boende hjemme, og at familien tilbys hjelpetiltak etter lovens § 4-4. Tiltakene kan være råd og veiledning, økonomisk støtte til barnehage / SFO, besøkshjem eller fritidstilbud til barnet. Hjelpetiltak er basert på frivillighet. Det innebærer at foreldrene må ønske å ta imot hjelpen. For at det skal være mulig, er relasjonelle forhold mellom foreldre og saksbehandler av avgjørende betydning.

Barnevernloven hjemler mulighet for tjenesten til å igangsette tiltak som ikke baseres på frivillighet. Dette er tiltak som krever fremming av sak for Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. Dette omhandler de barna som av hensyn til behov og sikkerhet ikke kan bo hjemme, som har behov for oppfølging og behandling som nektes av foreldrene eller som i en akutfase må flyttes. Vedtak om omsorgsovertakelse kan kun fattes av fylkesnemnda i henhold til lovens § 4-12, forutsatt at situasjonen ikke krever umiddelbar inngripen. Dersom det er nødvendig, fattes vedtaket av barneverntjenestens leder for så å godkjennes av leder for fylkesnemnda i etterkant jf. § 4-6.

Lovens § 4-24 kan benyttes dersom barnet har så store atferdsmessige vansker at foreldrene er ute av stand til å ivareta omsorgen hjemme. Herunder kan også seksuelle atferdsproblemer være gjeldende, selv om dette ikke poengteres spesifikt. Et eksempel vil her være barn som forgriper seg seksuelt på andre barn, ofte i kombinasjon med annen kriminell atferd eller rus. Plasseringen utenfor hjemmet vil da ofte bli i institusjon, eller et forsterket fosterhjem.

En saksfremstilling for fylkesnemnda krever at saksbehandler har god kjennskap til alle sider av saken. Det skal føres bevis i form av vitner, og det er rom for å legge frem sakkyndig vurdering knyttet til barnets situasjon og fungering. Alle parter skal ha mulighet for å bli hørt, også barnet.

Det hele er imidlertid basert på en vurdering som gjøres i den enkelte situasjon ut fra det enkelte barnet. Betegnelsen alvorlig kan fremstå som vag og lite beskrivende i forhold til vektlegging av informasjon. Relatert til mangler i barneomsorgen, er imidlertid alvorlig svikt sjeldent tidsavgrenset og kan ha store konsekvenser for barnet (Kvelling 2010).

Barneverntjenesten har en lov hjemlet myndighet knyttet til å vurdere omsorgsforholdene rundt et barn. I det ligger en makt til å fremme sak om omsorgsovertakelse. Det ligger imidlertid også en mulighet for å etablere kontakt med familier som har behov for hjelp og bistand. Dersom man legger definisjonen for sosialt arbeid til grunn er det her hovedvekten av det barnevernfaglige arbeidet skal iverksettes. I relasjonen med det enkelte barnet og nettverket rundt.

Fremstillingen av barneverntjenesten i media, samt en generell holdning til tjenesten, gir inntrykk av en virkelighet der a) foreldre blir fratatt sine barn uten grunn, eller b) tjenesten toer sine hender og ikke gjør noe. Begge vinklingene er uheldige, sett i lys av at dette gir grobunn for mistillit når foreldre står overfor utfordringen med å skulle bli gjenstand for en undersøkelse. Det vanskeliggjør også den enkeltes mulighet for selv å kontakte tjenesten ved behov for hjelp.

Barneverntjenesten plikter å sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst til å kunne avklare barnets situasjon. For å kunne gjøre det, er det nødvendig med informasjon fra de personer som står barnet nær, samt barnet selv. Dersom foreldrene ikke har tillit til at barneverntjenestens intensjon er å sikre barnets beste, vil informasjonen som gis kunne være preget av dette. Sannsynligheten for at foreldre unnlater å fortelle om utfordringer, pynter på sannheten eller instruerer barnet til å tie, er forholdsvis stor. Det påpekes derfor i lovens § 4-3 at familien ikke skal belastes unødige.

Kvello (2010) påpeker viktigheten av det i kartleggingen også trekkes fram ressurser og potensial, ikke bare det som er negativt og vanskelig. Dette samsvarer med intensjonen i sosialt arbeid, der det søkes å skape en situasjon der familien ønsker å hjelpe seg selv (Levin 2004).

Som ansatt i barneverntjenesten, er det viktig med en bevissthet knyttet til at man representerer en institusjon symbolisert med makt. Dette krever at det utvises ydmykhet overfor det enkelte barn og familien. Ydmykhet som åpner mulighet for dialog basert på den enkeltes opplevelse av situasjonen.

2.3 Aktører i samarbeidet

Arbeid med barn som utviser bekymringsfull seksuell atferd, eller der det er mistanke om at barnet utsettes for vold eller seksuelle overgrep, er krevende. Ofte er det krevende fordi relasjonen til barnet blir påvirket av barnets atferd. Det kan være atferd som går over den voksnes personlige grenser, eller uttalelser og holdninger fra barnet som strider mot den voksnes oppfatning av hva som er rett og galt. Voksne opplever usikkerhet knyttet til hva som er å regne som normalt, og hvordan de skal respondere på atferden. De er også usikre på hvor grensen for hva som er bekymringsfullt går (Aigner 1984).

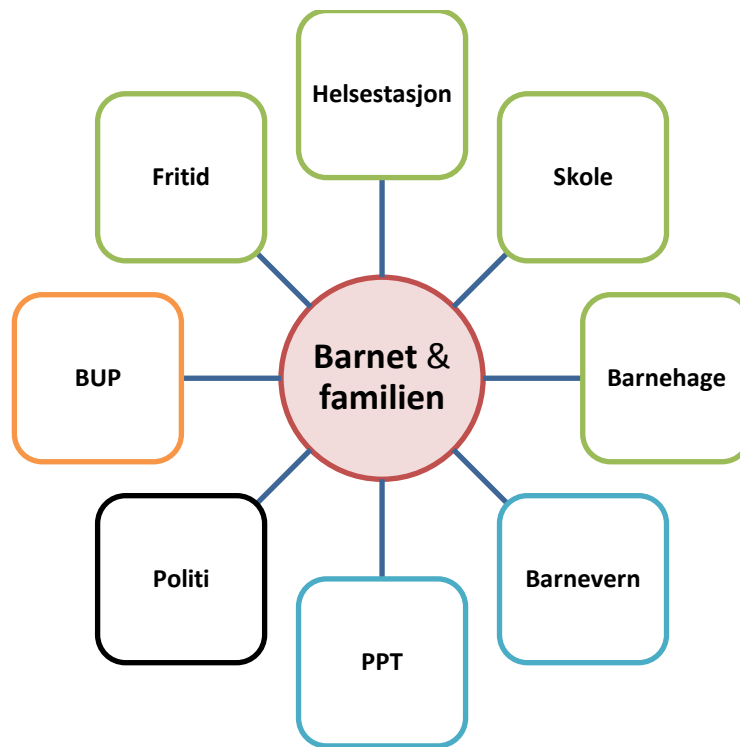
Den enkelte ansatte har et individuelt ansvar for å melde fra om bekymring. Det er ikke dermed sagt at bekymringen skal håndteres alene. De fleste arbeidssteder har interne rutiner og fora hvor bekymring kan fremmes. I tillegg finnes det andre aktører som har mulighet for drøfting.

Også barneverntjenesten har anledning til å inngå i samarbeid med andre instanser dersom det ansees nødvendig, og til barnets beste (Horverak & Solstad 2008).

Figur 1 viser noen av aktørene i samarbeidet. Aktører markert med grønt, er etater de fleste barn har kontakt med. De øvrige kobles på ved bekymring knyttet til faglige prestasjoner,

sosiale ferdigheter eller psykisk uhelse hos barnet. Det kan også være omsorgen i hjemmet, barnets atferd eller mistanke om befatning med kriminalitet, som utløser henvisning videre.

Det finnes imidlertid mulige samarbeidspartnere ut over dette nettverket som ikke nødvendigvis er like godt kjent. De nevnes her for å tydeliggjøre mulighet for tverrfaglig og tverretatlig kompetanse ved drøfting.

Figur 1: Aktører i samarbeid ved bekymring for barn.

Konsultasjonsteam

Kommunene i regionen har aktive konsultasjonsteam for vold og seksuelle overgrepssaker, som oftest forankret i barneverntjenesten. Teamene er tverretatlig sammensatt, med representanter fra kommunale tjenester, Bufetat (Barne-, ungdom og familieetaten) og BUPA (Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling). Politiet er representert i noen av teamene, familievernkontoret i andre. De fleste av teamene har ved oppstart mottatt veiledning fra Ressurscenteret for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

Intensjonen med teamene er at personer med bekymring for barn skal kunne drøfte saken anonymt. Drøftingen vil munne ut i konkrete råd i forhold til hva som kan være smart å gjøre videre, hvem som kan kontaktes og hvordan barnet kan ivaretas på en hensiktsmessig måte (informasjon hentet på kommunenes nettsider).

Statens Barnehus

Barnehuset i Stavanger er organisert under Rogaland politidistrikt. Det åpnet høsten 2010, og er en aktør som tar konsultasjoner ved bekymring for barn i alderen 0-18 år, samt voksne med psykisk utviklingshemming. Barnehuset gjennomfører dommeravhør av barn under 14 år.

Bufetat (Barne-, ungdom- og familieetaten)

Det statlige barnevernet har fagteam representert i konsultasjonsteamene i regionen. De har imidlertid også kursing og veiledning av fosterforeldre, beredskapshjem og fagpersoner som jobber med barn og unge direkte utsatt for eller vitne til vold og seksuelle overgrep. Fagteamene har god oversikt i forhold til hvordan det er mulig å få hjelp. De er også en god drøftingspartner knyttet til bekymring for barn.

Spesialisthelsetjenesten

Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling (BUPA) har to 25 % stillinger knyttet til seksuelle overgrep. Disse er lokalisert henholdsvis i Stavanger og Sandnes, men skal være tilgjengelige for hele sørfylket. Intensjonen med stillingene er å gi konsultasjon og råd til personer som er bekymret. Aktuelle problemstillinger kan være knyttet til unge som forgriper seg seksuelt, mistanke om overgrep, håndtering i en akutt situasjon, veiledning av foresatte, samtaler med utsatt og kortvarig veiledning av personale rundt barnet.

Alternativ til vold (ATV)

ATV er et behandling- og kompetansesenter på vold. Senteret er en privat stiftelse. De har behandlingstilbud til voldsutøvere i hele fylket. Pr i dag er Stavanger og Sandnes de to kommunene som har kontrakt på oppfølging / terapi av voldsutsatte pårørende. (informasjon innhentet fra Per Isdal 01.02.12.) Det jobbes med å få på plass et tilsvarende tilbud i andre kommuner, noe som krever politisk og administrativ prioritering av finansiering.

De ulike aktørene i distriktet samarbeider for å få til et best mulig tilbud til de barn og familier som berøres. Samarbeidet består hovedsakelig av felles konferanser og kompetansegrupper som muliggjør nettverksbygging.

Noe av det viktigste med samarbeidet, er å bli kjent med hverandre slik at det er mulig å dra veksler på de ulike fagmiljøenes kompetanse. Dette kan være nyttig fordi mange er usikre på hvordan de best bør agere. Engstelsen for å ødelegge en eventuell politietterforskning kan resultere i at ingenting gjøres. Konkrete råd knyttet til formulering av spørsmål og fremgangsmåte, vil kunne avhjelpe dette og sikre bedre ivaretagelse av barnet.

3. Barns seksualitet

Seksualitet og seksuell atferd er utgangspunktet for empirien i forskningen. Det ansees derfor som viktig at temaet belyses slik at bredden i fenomenet kommer frem. Seksualitet er noe som berører alle. Samtidig er det et tema det knyttes mye følelser, holdninger og fordommer til. Kapittelet er derfor brukt til å belyse hva seksualitet er, og hvorfor dette lett kan bli en utfordring også i arbeid med barn.

3.1 Sosialt arbeid der bekymring er knyttet til barns seksuelle atferd.

Den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonen IFSW (International Federation of Social Workers) legger vekt på at man «*i sosialt arbeid intervensjoner i situasjoner der mennesker samhandler med sine omgivelser med sikte på problemløsning i relasjoner*» (Levin 2004).

Knyttet til arbeid med barn, er det flere enn personer med en sosialfaglig bakgrunn som har direkte kontakt. Elementene i arbeidet er likevel basert på det samme prinsippet; kontakten oppstår i relasjonen. For barn er det av avgjørende betydning at den voksne som skal inngå i relasjonen er tilstede, tilgjengelig og oppmerksom på det barnet er opptatt av.

Personer som jobber med barn, får innblikk i barnets hverdag uavhengig av hvilken arena man møter barnet på. Ofte får man tilgang på informasjon om barnets forhold til familie, skole / barnehage, venner, talenter og interesser. Basert på en god relasjon, kan imidlertid innsikten frembringe informasjon om barnets omsorgssituasjon, psykiske helse, samt emosjonelle og sosiale utfordringer. Når denne informasjonen medfører bekymring for ivaretagelsen av barnet, har den enkelte en plikt til å vurdere om barneverntjenesten skal varsles.

Plikten er lovhjemlet, men formuleringen tilsier at det skal foretas en vurdering i forhold til hva som skal meldes og ikke. I henhold til lov om barnehager § 22, skal den enkelte vurdere om *det er grunn til å tro* at barn blir mishandlet eller om det foreligger omsorgssvikt. Barnevernloven § 6-4 sier at meldeplikten utløses ved ”alvorlig” bekymring. Med andre ord, meldeplikten utløses av en skjønnsmessig vurdering basert på individuelle forhold.

I følge NOVA (Rapport 5/2008) er erfaringen at den bekymringen som vekkes rundt barn, ofte er av en så vag karakter at vurderingen er vanskelig. Jo vanskeligere bekymringen er å sette ord på, jo oftere velges melding til barnevernet vekk. NOVA påpeker i samme notat, at det ikke finnes gode nok kartleggingsverktøy som kan fange opp om barn utsettes for vold, seksuelle overgrep eller omsorgssvikt hjemme. Indikasjonene på at barn er utsatt, er ikke entydige, noe som vanskeliggjør en standardisering av kartleggingen. Vurdering av bekymring blir derfor en prosess der barnet observeres og informasjon innhentes. Dette er en prosess som kan ta tid.

Vurderingen baseres på den enkeltes faglige kompetanse og forståelse.

I barneverntjenesten, er det den enkelte sosialarbeider som skal innhente informasjon, sammenfatte denne og vurdere i hvilken grad det er grunnlag for videre undersøkelse. Det er

dermed den enkeltes forståelse av informasjonens betydning som legges til grunn. Sosialarbeideren bygger sin vurdering på egen erfaring og faglig forankring, men den preges også av den kultur den enkelte jobber i, samt personlig stil (Ødegård i Willumsen 2009). Egne holdninger vil dermed være med å påvirke den vurderingen som gjøres.

I vurderinger der bekymringen er knyttet til seksualitet, er det sannsynlig at vurderingen kompliseres av at temaet er tabubelagt. Tabuet kan medføre vegring for å fremme bekymring, men det kan også skape usikkerhet knyttet til hvordan innhenting av opplysninger skal foregå. I følge Levin og Trost (2005) symboliserer tabuet det vi ikke ønsker å se. Vi søker å beskytte oss selv fra informasjon som opprører. Saker der årsaken til bekymringen er tabuisert, forutsetter tydelige rutiner og mulighet for drøfting med andre fagpersoner. Det vil lettere kunne skape grunnlag for å foreta en god, faglig vurdering.

Seksuell helse og seksuell atferd er komplekse tema. I henhold til WHO (1974) sin definisjon, er seksualiteten det som driver mennesket i møte med andre. Den er en del av et menneskes personlighet. Ergo er den noe vi er, ikke noe vi har. Seksualiteten er altså et viktig element i menneskelig væren. Den har betydning i forhold til hvordan vi presenterer oss, møter andre og påvirker de relasjoner vi inngår i. Som Almås og Benestad (2006) sier, påvirkes både relasjonen den enkelte har til seg selv, og de en har til hverandre. Både våre sosiale, emosjonelle og atferdsmessige evner er fasetter i seksualiteten. Likevel er dette et element som vi sjeldent har et bevisst forhold til, dersom ikke seksualiteten blir presentert på en så tydelig måte at vi ikke kan unngå å bli den bevisst.

3.2 Er barn seksuelle?

Det er vanlig å tenke om seksualitet som synonymt med den heterofile seksuelle akten. Med det som forståelsesramme, vil det være utfordrende å skulle se på barn som seksuelle. Tar vi derimot utgangspunkt i WHO sin definisjon, skal det imidlertid vanskelig gjøre å definere barn som aseksuelle. Også barn forholder seg til andre mennesker. Hvordan seksualiteten kommer til uttrykk, vil imidlertid variere individuelt.

Seksualiteten er sammensatt av ulike komponenter. En del er biologisk betinget, der kroppens anatomi og fysiologi utvikles parallelt med barnets kognitive, emosjonelle og sosiale ferdigheter. De biologiske prosessene viser seg alt på fosterstadiet. Første tydelige tegn på at barnet er et seksuelt individ, er når foreldre blir vist at guttefosteret har reisning (Langfeldt 1993). Dette kan sees tydelig på ultralyd. Sannsynligheten er stor for at jentefostre har hoven klitoris og våt skjede.

Ofte relateres slike seksuelle fenomen til kåthet og voksen seksualitet. Fenomenene er imidlertid biologisk betingede aspekt. Kroppen reagerer på berøring, dette gir en lystbetont opplevelse man søker å gjenoppleve. Relatert til barn, er forståelse av det som skjer basert på barnets modenhet og erfaring, og må ikke misforstått tolkes inn i rammen av en voksen seksualitet. Barn er ikke små voksne, men selvstendige individ preget av medfødte egenskaper og talenter som utvikles over tid (Almås og Benestad 2006).

Klassifisering av kjønn, er også en del av seksualiteten. Ved fødselen defineres det nyfødte barnet som henholdsvis gutt eller jente, basert på ytre kjønnsorgan. I kjølvannet av denne inndelingen, preges barnet samsvarende med nettverkets forventning. Dette til tross for at det biologiske kjønn ikke alltid sammenfaller med det barnet opplever. Begrepet kjønn knyttes både til kropp, handling, sosiale konstruksjoner og makt. Kjønn relateres også til opplevelse av identitet, tilhørighet og rolle (Almås & Benestad 2006).

Foreldrenes oppfatning knyttet til det enkelte kjønn, vil dermed være førende for relasjonen. det godtas at små gutter tar seg på tissen offentlig og tydelig viser nytelse, vil jenter fortere grensesettes og skjermes. Det er naturlig å tenke at dette har sammenheng med gamle kjønnsroller der mannen gis status ved seksuell aktivitet og kvinnen forventes å skulle sette egne behov til side (Langfeldt 2005).

At kjønnsforskjeller fremkommer også i barnehager hevdet den svenske seksualterapeuten Gertrude Aigner allerede i 1984. Hun hevder dette blant annet kommer til uttrykk ved at ansatte lettere reagerer negativt dersom gutter utforsker jenter enn motsatt. Seksuell lek der en gutt er den aktive, blir fortere ansett som bekymringsfull. Aigners forskning fra 80-tallet benyttes fortsatt som referanse knyttet til barns seksualitet. Den samsvarer med min kliniske erfaring samt uttalelser fra sexologer med spesielt fokus på barns seksualitet¹.

3.3 Seksuell utvikling.

Fra fødselen av lærer barn om kroppen, om kjærlighet og hvem de kan ha tillitt til. Barnet lærer om seksualitet. Det læres via den omsorgen som mottas fra personene rundt dem. Via kroppskontakt, kjærlig berøring og bekreftelse fra omsorgspersoner. Ved å stryke på barnet, læres det å kjenne nytelse via kroppen i relasjon til et annet menneske. Barnet lærer om nærhet og intimitet. (Newman 2008)

Ved å lytte til barnet, tolke og svare på dets signaler og tilfredsstille barnets behov, læres det at det er mulig å kunne stole på andre. Ved å tolke barnets emosjonelle uttrykk, sette ord på det og respektere dets behov for nærhet, avstand og pauser læres det om følelser og grenser.

Barnet er nysgjerrig av natur. Det er måten barnet lærer på. Undringen omfatter også kroppen. Seksuelle leker er en naturlig del av barnets oppvekst, og hjelper barnet til å forstå egen seksualitet, grenser, det å vise ømhet og redusere angst for nakenhet. (Langfeldt 2000)

Det er viktig at barnet får gode svar på sine spørsmål knyttet til seksualitet, på lik linje med alle andre undringer relatert til hverdagslige hendelser og opplevelser. Barn trenger ord for å kunne beskrive det de erfarer. For at de skal kunne lære de rette ordene, er de avhengig av voksne som tørr verbalisere også omkring seksualitet.

¹ Fremkommet i dialog med Aasland, Langfeldt og Skarpsno.

«Det finnes flere følelser enn det finnes ord for å beskrive dem. Menneskelig seksualitet består av et nettverk av følelser, et nettverk som er unikt for hvert enkelt individ, bygget av individuelle erfaringer og iboende egenskaper. Det er lett å føle seg tom for ord, eller å kjenne at de ordene vi har, blir utilstrekkelige. Ordene er viktige formgivere når vi kommuniserer seksuelle følelser. Uten ord blir kommunikasjonen begrenset og primitiv.»
(Almås & Benestad 2006)

Barnet er avhengig av voksne som kan hjelpe dem til å forstå følelsene de kjenner i kroppen. De er avhengig av at voksne speiler følelsene, ”jeg ser du er sint” eller ”jeg ser du er lei deg” samtidig som barnet grensesettes adekvat og hjelpes til en alternativ måte å agere på. Dette gir barnet forståelse av hva som forventes, samtidig som det utvikler strategier for håndtering av egne følelser. Forskning viser kjønnsforskjeller i emosjonsregulering. Jenter har bedre kontroll over følelsene og uttrykker flere typer emosjoner. Kjønnene benytter også ulike strategier i reguleringen (Kvelling 2010).

Bevisstgjøring av egne reaksjonsmønstre er grunnleggende for å utvikle forståelse av egne behov og grenser. Følelser og grenser er vanskelige tema for voksne. For et barn som ikke har forutsetning for å forstå alle signaler og relasjonelle faktorer, er det av avgjørende betydning at de hjelpes til å bli bevisst hva de liker og ikke liker. Denne bevisstgjøringen er en viktig del av den seksuelle utviklingen.

Barn utforsker seg selv og andre i lek. På den måten får de forståelse av sammenhenger og ulikheter. Ved å gi rom for utforskning og bekreftelse på at det er greit, gis barnet mulighet for et sunt forhold til egen seksualitet. Barn som har en opplevelse av å ha trygge, anerkjennende voksne rundt seg som de kan prate med, vil lettere kunne søke hjelp dersom noe er vanskelig.

3.4 Normalitet i seksuell atferd.

Almås og Benestad (2006) påpeker at normalitetsbegrepet både er brukt og misbrukt som norm for menneskelig atferd. De henviser til Gauss-kurven i forhold til en normalfordeling av menneskelige egenskaper. Kurven danner et bilde av hvordan normaliteten sprer seg rundt et gjennomsnitt med tilhørende standardavvik. Avhengig av hva som måles, vil ønsket om å være mest mulig normal etterstrebes.

Det argumenteres for at normalitetskurven er med på å legitimere et bilde av spredning og mangfold, noe som vil være positivt i forhold til menneskelig seksualitet og seksuell atferd. Samtidig preges normalitetsbegrepet av ulike kulturelle faktorer. Alle kulturer har sine tabuer, mange har tabuer knyttet til seksualitet.

Samfunnet setter standarder for hva som er akseptable og ønskelige egenskaper (Almås 2004), noe som danner en norm som basis for forestilling også knyttet til menneskelig seksualitet. Denne forestillingen viste seg å være feil, da Alfred Kinsey og hans team publiserte sin forskning.

Kinsey - rapportene ble publisert i henholdsvis 1948 *Sexual Behaviour in the Human Male*, og 1953 *Sexual Behaviour in the Human Female*. Rapportene omhandler vanlige kvinner og menns seksuelle erfaring. Forskningen har i følge Almås (2004) bidratt til å normalisere seksuell atferd som tidligere har vært fordømt. Ved å presentere seksuell atferd og preferanse hos til sammen 11000 personer, fremmes et bilde av at seksualiteten er mer mangfoldig og nyansert enn det som var den allmenngyldige norm.

Relatert til barnets seksuelle utvikling, er det naturlig å tenke at den preges av at seksualiteten generelt er moralsk belastet. Det innebærer at barnet utsettes for holdninger og grensesetting som bidrar til at seksualitet forblir tabu, noe skambelagt som det ikke skal snakkes høyt om. Tabuiseringen gjør at seksuelle erfaringer ikke blir satt ord på. De vil dermed heller ikke bli gitt en naturlig og anerkjent plass i barnets historie. Erfaringen er ikke gyldiggjort.

Almås (2004) mener imidlertid at barn nå i større grad gis rom til å utvikle egne seksuelle uttrykk i tråd med sin personlighet. Samtidig uttrykker foreldre vansker med å akseptere og støtte barns seksuelle atferd (Almås og Benestad 2006). Det kan være utfordrende å tenke at også barn søker seksuelle relasjoner med samme motivasjon som voksne; nærhet, kjærighet og øyeblikkets nytelse.

Barnets utforskning er imidlertid basert på et barns forståelse og modenhet, ikke en voksens. Det er derfor viktig å få tak i barnets egne tanker dersom det utviser en seksuell atferd som vekker bekymring. Å sette barnets atferd inn i rammen av en voksen seksualitet vil gi feil grunnlag for tolkning (Langfeldt 1993, Aigner 1984).

3.5 Bekymringsfull seksuell atferd.

Seksuell atferd vekker bekymring dersom den avviker fra normen. Det vil si at barnet uttrykker sin seksualitet alene eller sammen med andre på en måte som uroer de voksne rundt. Hva det er som uroer, hva som oppfattes som avvikende, vil variere i forhold til de sosiale og kulturelle rammer atferden forekommer i (Langfeldt 2000).

To aspekt som raskt vekker bekymring, er ulikhet i modenhet og maktforhold (Almås & Benestad 2006). Ulikheten resulterer i at den seksuelle atferden preges av utnyttelse fysisk, psykisk eller følelsesmessig. Oftest forbindes dette med forhold der en voksen utnytter et barn for å dekke egne behov. Det er imidlertid også barn som utnytter andre barn seksuelt. Noen ganger i form av overgrep og voldtekt av yngre barn. Atferden vekker mye følelser både hos barna som utsettes, foreldre og andre voksne rundt barna.

Barns seksuelle atferd som preges av utnyttelse og bruk av makt, representerer ofte elementer av voksen seksualitet. Barnet utviser en atferd som innebærer en kunnskap eller erfaring som ikke forventes ut i fra barnets alder eller modenhet. Noen ganger preges atferden av en intensitet, hyppighet og varighet som forstyrrer for annen type aktivitet og lek i hverdagen.

I mitt kliniske arbeid, opplever jeg også barn som har atferd preget av grenseoverskridelser rettet mot voksne. Atferden utløses ofte av usikkerhet knyttet til forventning. Barnet defineres

med sin atferd inn i rammen av en voksen seksualitet der atferden tolkes å være flørtende og forførende. Barnet berører den voksnes seksualitet, og defineres dermed til å komme med seksuelle tilnærmelser. Dette er ofte barn som har lært seg å tilfredsstille voksnes behov fremfor sine egne (Almås 2004).

Voksne gir i veiledning uttrykk for et stort ubehag knyttet til denne type situasjoner. Barnets atferd oppleves å være av en slik karakter at den voksne vegrer seg for å være alene med barnet. Erfaringen kan vekke sterke reaksjoner som det er vanskelig å sette ord på.

Seksuell atferd kan på lik linje med all annen atferd, utvikle seg til et atferdsproblem, noe som representerer en dobbel utfordring. Utfordring relatert til å enes om en hensiktsmessig håndtering av atferden er en ting. Det å enes om en felles forståelse for hva som er problematisk, noe annet. Dersom voksne som er i direkte kontakt med barnet selv har negative seksuelle erfaringer i sin historie, vil atferden være ekstra vanskelig å håndtere. Det kan for mange representere en utfordring å skille på hva som er reaksjon knyttet til egen historie, og det som er reaksjon knyttet til den konkrete atferden.

Barn har behov for grensesetting og speiling. Det har de også i forhold til sin seksuelle atferd (Langfeldt 2000). For at et barn skal lære seg hva som er akseptabel atferd, må voksne tørre både å se atferden og å respondere på den. Det er imidlertid viktig at grensesettingen skjer på en ikke dømmende måte. Det er ønskelig at barnet skal kunne utvikle et godt og sunt forhold til egen seksualitet. Da er det avhengig av å bli gitt aksept og tillatelse til at seksuell utforskning og seksuell nytelse er greit.

Det er vanlig å tenke at bekymringsfull seksuell atferd er synonymt med at barnet utsettes for seksuelle overgrep. Det kan være tilfellet, men atferden kan også være symptom på andre faktorer i barnets liv. Barn som opplever svikt eller ustabilitet i omsorgssituasjonen, stress, redsel eller depresjon kan også uttrykke dette via seksuell atferd. Andre tyr til seksuell stimulering når de kjeder seg eller opplever for høye krav. Årsaken til at atferden viser seg som bekymringsfull kan være mange, og den sikreste måten å finne ut av det på er å la barnet få fortelle selv (Dybsland 2012)

4. Teoretiske rammer og forskning

Intensjonen med valg av teoretisk perspektiv, er å skape en forståelse for sosialt arbeids forankring. Valget er mitt, basert på min forståelseshorisont. Det er således gjort i et forsøk på å skape en meningsbærende konstruksjon av et teoretisk ståsted i arbeid med barns seksualitet. Det er *en* mulig måte å tenke på, *en* måte å skape mening, valgt blant flere alternativer.

4.1 Symbolisk interaksjonisme.

Den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonen (International Federation of Social Workers 2003) har formulert følgende definisjon av sosialt arbeid:

«Sosialarbeiderprofesjonen arbeider for sosial endring, problemløsning i forhold mellom mennesker for å forbedre deres velferd. Sosialt arbeid benytter seg av teorier om menneskelig atferd og sosiale systemer for å intervensere på de punkter hvor mennesker samhandler med sine miljøer. Menneskerettighetsprinsipper og prinsipper om sosial rettferdighet er fundamentale i sosialt arbeid.»

Symbolisk interaksjonisme er et perspektiv som brukes til å analysere det som skjer i sosial samhandling. Intensjonen med perspektivet er ikke å forklare, men skape en forståelse av hva som skjer i relasjonene og hvordan de ulike aktørene definerer situasjonen de befinner seg i, deres sosiale virkelighet.

Levin og Trost (2005) omtaler perspektivet som en verktøykasse for å kunne forstå menneskets atferd og følelser. Jeg har valgt å benytte to av verktøyene; begrepene *relasjon* og *definisjon av situasjonen*. Jeg gjør det fordi jeg anser det som viktig når det søkes innsikt knyttet til den bekymring som vekkes rundt et barn.

4.1.1 Relasjon

I følge Irene Levin (2004), arbeider sosialarbeideren *med* relasjoner og *gjennom* relasjoner.

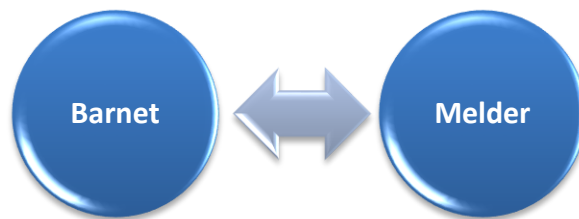
Relasjon representerer forhold eller forbindelser mellom mennesker. Det handler om et forhold bygget på fellesskap, solidaritet og gjensidighet uten at det foreligger forventninger om gjenytelser. Det kan imidlertid også handle om forhold mellom sosialarbeider og klient. Et forhold som vil preges av at en er ansatt, den andre i behov av hjelp.

Øvreeide (2011) omtaler relasjon som kommunikasjon eller dialog. Han relaterer da til den samhandlingen som skjer mellom to mennesker. Samhandling der signaler formidles, tolkes og speiles tilbake i en emosjonell inntoning. Relasjonen vil således være preget av kvaliteter ved den enkelte, samt holdninger, kultur og forforståelse. Den enkeltes forståelseshorisont er utgangspunkt for samhandlingen.

Arbeid med barn som vekker bekymring, består av mange ulike relasjoner.

Den utløsende relasjonen, er den mellom *barn og melder*. En bekymring vekkes oftest når en voksen følger barnet over tid. Et unntak er dersom barnet har tydelige merker, skader, eller uttrykker å være utsatt for bekymringsverdige forhold.

Melder treffer barnet, blir kjent og får innblikk i barnets situasjon, evner og fungering. Dette tolkes og settes opp mot det som er forventet ut fra barnets alder og modning. Ofte er dette forhold som skjer automatisk uten videre refleksjon. Det er først når noe ikke stemmer, at varsellampene slås på. Bekymringen oppstår som en magesfølelse av at noe er galt (NOVA 2008, Aasland 2004) Hva som utløser en reaksjon vil dermed kunne variere.

Figur 2A: Relasjoner i bekymringen.

Melders generelle kunnskap knyttet til barns utvikling, seksualitet og behov er avgjørende for at det enkelte barn skal kunne bli fanget opp. Videre er det avgjørende om melder er en person som tåler det barnet sender ut av signaler, for deretter å tolke det inn i en forståelsesramme av dette barnet har behov for ytterligere hjelp.

I det øyeblikk melder oppfatter signalene, er det stor sannsynlighet for at relasjonen påvirkes. Hvordan den påvirkes, kan avgjøres av hva som preger relasjonen i utgangspunktet. Er den basert på et trygt fundament av nærhet, eller er det en relasjon preget av at melder opplever barnet som slitsomt, krevende og kanskje manipulerende. Utgangspunktet vil være førende for hvordan melder responderer på egen bekymring. Relasjonen er også avgjørende for hvordan barnet håndteres etter at bekymring er vakt. Har melder mot til å gå inn i det, utforske, eller vekkes et håp om at det hele skal gå over.

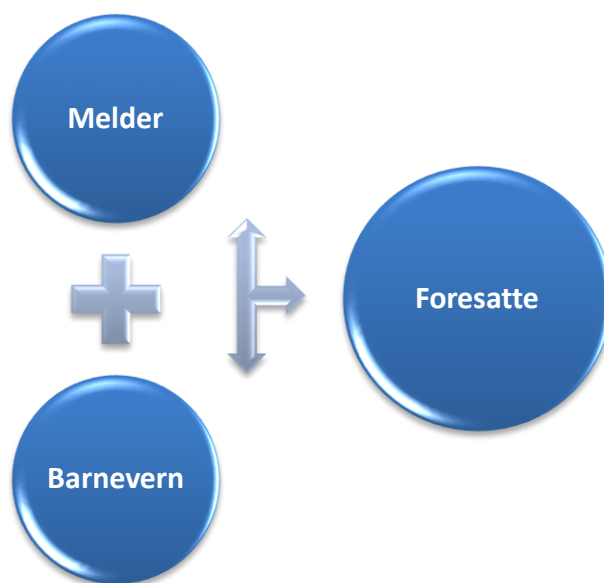
Hva melder gjør med sin bekymring er også avhengig av relasjonen til andre samarbeidspartnere. Hvorvidt man blir stående alene med bekymring, eller har naturlige drøftingspartnere påvirker agering. Kunnskap om andre etater og naturlige samarbeidsfora med rom for drøfting vil kunne gjøre det enklere (Willumsen 2009).

Relasjonen melder har til barneverntjenesten, baseres ofte på tidligere erfaring av samarbeid, samt det ryktet tjenesten har i kommunen. Ofte har melder mulighet for anonym drøfting før melding skrives. Dette kan trygge melder på at det er rett å melde fra, samt gi hjelp til selve utformingen av meldingen.

Denne relasjonen preges av de forventninger melder har til barneverntjenesten (Ødegård 2009). Melder kan være sosialisert inn i en kultur der holdningen til barnevernet tilsier at melding ikke har noen hensikt. Vanlige tanker er da «det skjer ingenting, alle saker henlegges». Likedan kan ansatte i barneverntjenesten ha en oppfatning av at «den skolen melder ingenting, barnehagen vegrer seg selv i de alvorligste sakene, de er feige».

Aktørenes kjennskap til hverandre er ofte avgjørende. Kjenner de til de retningslinjer, lovverk og rammer det jobbes under, er sannsynligheten større for at de også kjenner til det som finnes av muligheter og begrensinger som ligger i de strukturelle forholdene. Forventningene til hva barneverntjenesten kan utrette kan være urealistiske, noe som lett kan føre til fortvilelse over at ikke tilstrekkelig hjelp settes inn. (Willumsen 2009, Ødegård 2009)

Samarbeid og kommunikasjon på tvers av etatene er nødvendig for å få til et tilfredsstillende tilbud til barnet. Utvikles en slik kultur vil det prege relasjonen og gi en opplevelse av å bli hørt.

Figur 2B: Relasjoner i bekymringen.

Foresatte er viktige aktører i bekymringen. En bekymring er som oftest direkte relatert til omsorgsutøvelsen som skjer i hjemmet. Foresatte er således også en sårbar aktør, på lik linje med barnet. Hvordan de møtes av melder og barneverntjeneste vil være avgjørende for i hvor stor grad de evner og ønsker å få til et samarbeid til beste for barnet (Killèn 2009). Relasjonen er derfor viktig.

De relasjonelle forholdene mellom henholdsvis melder, barnevern og foresatt, er preget av skjevhet i maktbalansen. I henhold til Foucault (1978 i Järvinen 2005) vil dette kunne påvirke hva den enkelte anser som best for barnet. Det vil også påvirke i hvilken grad foresatte, og barnet, gis rom til å påvirke de beslutninger som tas.

Melder sin makt er relatert til mulighet for, og plikt til, å melde fra til barneverntjenesten dersom bekymring vekkes. Fra sin dialog og samhandling med barnet vil melder formidle en sannhet om forholdene i hjemmet basert på egen tolkning og forforståelse. Dette er forhold foresatte i liten grad rår over.

Barneverntjenesten besitter makt i form av å være en offentlig instans som med hjemmel i lov kan fremme vedtak om å frata foreldre omsorgen for egne barn. De besitter imidlertid også makt i form av goder som kan være attraktive (Järvinen 2005). Goder av økonomisk og støttende karakter. Makten kan gi tjenesten fremtoning som et mangehodet troll. Et er positivt, ettertraktet og ønsket. Et annet er negativt, frastøtende og uønsket.

Lars Uggerhøj (i Järvinen 2005) hevder at møtet mellom klient og sosialarbeider er det sentrale fenomen i sosialt arbeid. Fenomenet tillegges en rekke idealer om at klienten, i dette tilfellet foresatte, skal behandles med respekt, likeverdighet og menneskelighet og gis mulighet for deltagelse. Han påpeker imidlertid at situasjonen svært ofte heller preges av en maktfull sosialarbeider og en maktesløs klient.

Tanker foresatte har omkring aktørenes hensikt med inngripen, vil derfor ofte preges av en opplevelse av maktesløshet. Redsel for at barneverntjenesten vil ta barnet fra dem, er ikke nødvendigvis det beste utgangspunkt for samarbeid. Preges relasjonen av respekt og tydelighet, vil redselen kunne dempes.

Figur 2C: Relasjoner i bekymringen.

Foresatte på sin side har makt overfor barnet. Barnet er i en relasjon preget av avhengighet og lojalitet. Det er prisgitt sine foresattes forståelse av situasjonen. Hvordan bekymringen formidles til familien har stor betydning for ivaretagelsen av barnet i hjemmet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har utgitt en veileder (Q-1088 B, 2005) som omhandler opplysningsplikt og samarbeid ved mistanke om vold i familien. Det påpekes der følgende:

«I saker der det foreligger en mistanke om at et barn er utsatt for vold i familien, kan det være et selvstendig og vesentlig poeng at det er barneverntjenesten eller eventuelt politiet som vurderer om og når det skal informeres. [...] Bare i situasjoner der det å

gi opplysninger kan være direkte til skade for barnet, kan man unnlate å informere de som har foreldreansvaret.»

I dette ligger det at foresatte som reaksjon på at bekymring meldes, vil kunne være i stand til å utsette barnet for ytterligere fare eller belastning. Barnet vil i en slik situasjon være prisgitt andres beskyttelse. Barneverntjenesten har i denne type saker derfor ofte tett samarbeid med politiet for å kunne ivareta sikkerheten rundt barnet.

Opplysningsplikten offentlig ansatte har til barneverntjenesten, vil lett kunne påvirke relasjonen til foresatte. Tillitsbrudd kan medføre at barnet ikke får nødvendig bistand og hjelp. Mange vil derfor vegre seg for å melde fra i redsel for å miste kontakten med barnet.

Risikoen kan lett føre til faglig uenighet og frustrasjon. Kulturforskjeller de ulike etatene imellom i kombinasjon med stort arbeidspress vil kunne ta fokus vekk fra det sentrale i saken: barnet.

4.1.2 Definisjon av situasjonen

Bekymring rundt et barn vekkes ikke i et vakuum. Varsellamper tennes ut fra erfaring, kunnskap og kulturen den enkelte er sosialisert inn i. Vi konstruerer vår virkelighet ut fra det vi oppfatter i situasjonen. Vi søker å gi det opplevde en mening. Samlet danner dette grunnlag for vår forståelsehorisont, vår definisjon av situasjonen.

«For at vi skal kunne orientere oss og virke i verden, må verdens kompleksitet mestres. Den må ordnes slik at den blir håndterlig. Vi må falle ned på noen oppfatninger og de oppfatningene vi faller ned på, blir retningsgivende for våre handlinger.» (Moe 2006)

Seksualiteten er i seg selv en sosial konstruksjon (Lewin 2002, Almås og Benestad 2006, Langfeldt 2005). Lewin hevder at vi definerer hva som er akseptabel seksuell atferd ut fra samfunnet vi lever i. Når vi definerer, gjør vi det ut fra den virkeligheten samfunnet allerede har konstruert. Rammene for vår tolkning er gitt, i tillegg kommer egen erfaring og holdning.

Hva som vekker bekymring vil dermed variere ut fra den settingen barnet observeres. Er det en arena der barnet ferdes daglig, slik at personene rundt kjenner barnet, eller er kontakten av mer tilfeldig karakter. Er det siste tilfellet, er det naturlig å tenke at sterke uttrykk skal til for å vekke tilstrekkelig bekymring til at den meldes.

Uavhengig av setting, har den enkelte makt til å definere at noe er bekymringsfullt, eller la være. Den enkelte innehar definisjonsmakt ut fra det som oppfattes i situasjonen. Hva som oppfattes, vil være førende for den enkeltes videre atferd (Levin og Trost 2005). Hva man velger å gjøre, hvordan det responderes på bekymringsfull seksuell atferd, er således avhengig både av kontekst, kunnskapsgrunnlag og holdning.

Atferd og ytringer tolkes. Den enkeltes perspektiv, syn på barn, er med på å farge det som blir observert. Velger man å ta barnet på alvor, tro på det som blir sagt, eller velger man å overse,

mistro. Hvilke briller har man på? I følge Levin er ikke definisjonen av situasjonen statisk. Den kan endres ved tilførsel av ny kunnskap, eller omdefineres som følge av forbedring av ytre rammer. Mulighet for å drøfte egen bekymring med andre, vil kunne resultere i at situasjonen omdefineres fra en uoverkommelig maktesløs situasjon, til en utfordrende situasjon der man velger å ta ansvar ved å melde.

Den enkelte ser kun en side av terningen, aldri hele. Melder ser ut fra barnets atferd eller de ytringer barnet kommer med. Deretter legges andre observasjoner og informasjon om familiære forhold til. Det hele settes opp mot den kunnskap som finnes om barns fungering, risikofaktorer og symptom på at noe er galt (Aasland 2004). Barnevernet definerer ut fra en mottatt melding. Avgjørende for definisjonen er at meldingen er tydelig og konkret formulert slik at saksbehandler gis forutsetning for å forstå alvoret i situasjonen.

Barneverntjenesten skal vurdere om det er grunnlag for undersøkelse. Loven lister ikke opp konkrete eksempler på hva som utløser undersøkelsesplikten. Definisjonen er subjektiv, basert på skjønn. Samme situasjon vil derfor kunne bli vurdert ulikt. Der barnehageansatte ser barnet i rammen av en forståelse for barns utvikling fysisk, psykisk, sosialt og emosjonelt, legges det for barnevernansatte til et juridisk rammeverk. Grad av bekymring skal vurderes. Hva er godt nok? Er det grunn til å anta at barnet lider overlast, og kan dette bevises?

Når årsak til meldingen er bekymringsfull seksuell atferd, vil i tillegg holdning knyttet til barn som seksuelle vesen tillegges betydning. Hva er akseptabel seksuell atferd, hvor går grensene og hvem har ansvar for å gripe inn?

«Vi har nok en tendens til å se på den seksualiteten vi selv ikke liker som avvikende. Noen anser den seksualiteten de frykter mest som avvikende – simpelthen for å beskytte seg selv. [...] I det daglige skal vi tenke oss godt om før vi finner på å betegne barns seksuelle atferd som avvikende.» (Langfeldt 2000)

Hvorvidt atferden betegnes som avvikende er imidlertid ikke avgjørende for om den fremstår som bekymringsfull for den enkelte. Det er som Aasland uttaler: det er bekymringen som skal meldes. Det er ikke en gitt person eller et avvik.

Makten til å definere gjelder således omsorgssituasjonen, men også barnet selv. Dersom atferden blir vurdert til å være tilstrekkelig alvorlig, er det fare for at barnet selv tillegges ansvaret. Barnet blir årsak til problemet i stedet for symptomfører for en uholdbar livssituasjon. Barns medfødte sårbarhet lar seg vanskelig måle. Barn har ulike forutsetninger (Kvelling 2010). Det innebærer imidlertid også at barn har ulike beskyttelsesfaktorer, ulik grad av resiliens. Det er derfor avgjørende at det undersøkes hva som er bekymringsfullt for akkurat dette barnet. En definisjon av situasjonen som kan samsvare med barnets egen erfaring og forståelse.

«Barnets rettssikkerhet skal bedre ivaretas i saker der det er mistanke om vold og seksuelle overgrep. Endringene er i tråd med kunnskap og forskning som viser at fysisk mishandling, seksuelt misbruk, emosjonell trakassering og neglisjering er skadelig for barns helse – både fysisk og psykisk.» (fra høringsnotat knyttet til forslag om endring av barneloven 12.10.12)

Rettsikkerhet for barnet innebærer å bli hørt, å få frem sin definisjon av situasjonen. Kompleksiteten i saken blir da tydelig. Barnets definisjon kan skille seg fra de øvrige. Hvem skal vurdere hvilken definisjon som er korrekt? Seksualitet er tabubelagt. Levin og Trost (2005) hevder tabubeleggingen både usynliggjør og umyndiggjør. Det kan da bli barnets oppgave å bevise, kunne formulere egen opplevelse på en forståelig måte for voksne rundt.

Dersom de ikke gjør det, kan resultatet bli drøftinger foretatt i barnevernets lukkede rom, der et ubehagelig tema forblir en mørk hemmelighet. Alle vet at det skjer noe, alle kjenner ubehaget ved å vite. Ubehaget er imidlertid så stort og berører i en slik grad at det er lettest å la det ligge eller omdefinere problemet til noe mer håndterlig. Barnet fratras sin rett til å bli tatt på alvor. Barnet sees ikke på som en ressurs som er i stand til å uttrykke egne behov. Den franske sosiologen Pierre Bourdieu omtaler dette som doxa. Det blir tatt for gitt at det er greit å omdefinere, det gir en stilltiende aksept. Ansvarsfraskrivelsen legitimeres.

4.2 Skyld, skam og tabuisert seksualitet

Et barn som lever i vanskjøtsel, der mangel på omsorg er normalen, vil raskt kunne få en opplevelse av ikke å være verdig. Selvoppfatning utvikles i samspill med andre (Kvelling 2010). Manglende omsorg, støtte og speiling vil kunne vanskeliggjøre utviklingen. Barnet vil søke å finne en mening med situasjonen, og på den måten skape verdighet. Levin og Trost (2005) hevder at barnet ved å påta seg ansvaret i situasjonen også vil kunne oppleve skyld. Knyttets dette til seksuelle overgrep, vil seksualitetens tabu ligge som en ekstra byrde.

Et barn som lever med seksuelle overgrep vil på et tidspunkt oppdage at det ikke er vanlig i andre familier. Barnet blir bærer av samfunnets skam. Overgrep kan imidlertid også representere et aspekt av opplevd omsorg; barnet blir sett, får nærhet og kroppskontakt parallelt med at de pålegges hemmeligholdelse. Ulik modenhet og makt gjør at forholdet blir galt selv om det kan gi nytelse i øyeblikket. Almås og Benestad (2006) understreker at barn ikke tåler voksen seksualitet, noe som resulterer i skyld og skam knyttet til å være utsatt. Barnet tar opplevelsen med seg inn i voksenlivet, sammen med et pålegg om hemmeligholdelse som vanskelig lar seg bryte selv mange år etterpå.

Også foreldrene kan oppleve skam og skyld. Hvorfor så jeg det ikke, hvorfor gjorde jeg ikke noe, hvorfor klarte jeg ikke beskytte barnet mitt? Så fremt overgrepet skjedde utenfor familien, vil dette kunne bli akseptert av samfunnet. Er utøver av overgrep en av foreldrene, forutsetter samfunnets aksept at den uskyldige part tar avstand fra overgrepet og på den måten fremstår som beskyttende overfor barnet. Ikke alle foreldre evner, eller ønsker, imidlertid å definere situasjonen dithen at barnet er offer. Det finnes foreldre som i stedet definerer situasjonen slik at partneren fremstår som offer for barnets manipulering og forføring. Killèn (2010) hevder det er en utfordring å arbeide for motivasjon til endring hos foreldre samtidig som det rettes realistiske forventninger til barnet.

Symptom på vold og seksuelle overgrep hos barnet kan fremkalle ubehag hos voksne rundt barnet. Aasland viser til egen undersøkelse med intervju av voksne utsatt for overgrep før fylte

18 år. Mange mener foreldre eller andre pårørende visste at de ikke hadde det bra, men unnlot å spørre. Man kan overse med håp om at det går over, eller at man tar feil. Frykten for å melde noe dersom det faktisk ikke skjer noe galt, er stor. Ergo er det bedre å vente litt. Konsekvensen av å vente kan være katastrofal. Barnemishandlingssaken fra 2005, der åtte år gamle Christoffer Kihle Gjerstad døde av skadene påført av stefaren, er et tydelig og tragisk eksempel.

Barneverntjenesten kan oppleve det som sårbart å skulle gå inn i familien. Spørsmål om et tabubelagt emne må stilles for å belyse situasjonen, symptomene kan ha mange årsaker. Hvordan kan man gå inn i familien uten å påføre unødige belastninger? Dersom familien har en annen definisjon av situasjonen, hvem skal man tro på? Er barnets utsagn i seg selv bevis? Barnet har rett på å bli møtt med respekt, og få mulighet til å fortelle sin historie til en som lytter. Det er få saker der eneste mulige utfall av en undersøkelse er omsorgsovertakelse og retts sak. Dersom det ikke blir sak, skal barnet fortsatt møtes med verdighet og historien gyldiggjøres.

Oftest kompliseres saker av at flere aktører er involvert, noen ganger også flere barn. Omfanget og usikkerhet kan fremskynde opplevelse av maktesløshet hos barnevernsarbeideren. Redsel for at saken ikke er godt nok opplyst, henlegges eller blir avvist i Fylkesnemnda. Opplevelse av skam over å ha sviktet barnet kan tyngre. Killèn (2010) mener at mye likevel gjøres for barnet ved å bryte tausheten og gjøre barnet synlig.

Spørsmålet om det mulig å sikre barnet en rettferdig behandling i en barnevernssak, og om man kan sikre at barnet unngår skade og smerte stilles i NOU 2000:12. Det stilles ikke spørsmål ved om det ville være rett å gjøre det dersom det var praktisk mulig. Er det rett å skulle skjerme et barn fra sorg og smerte? Dersom omsorgsovertakelse er eneste mulige utfall, vil barnet plasseres i et konfliktfylt dilemma. Dersom målet er å sikre barnet, vil det ikke være mulig å unngå smerte.

Det vil imidlertid være mulig å anerkjenne barnets definisjon av situasjonen. Det er mulig å la barnet få frem hvordan det forstår situasjonen, hva som er vanskelig. Samtidig skal det gis rom fra at kunnskap knyttet til barns beste gitt modenhet og aldersmessig utvikling. Ved å gjøre det, er barnets opplevelse gyldiggjort. Barnets opplevelse blir en erfaring det er mulig å bære med seg som en del av egen historie. Det kan dermed unngå at situasjonen blir stående som et ubearbeidet skambelagt traume.

Gyldiggjøringen er imidlertid bare mulig dersom barnet har voksne rundt seg som evner, og er modige nok, til å tørre se barnets smerte og høre barnets situasjonsbeskrivelse. En voksen må tørre å sette ord på, sammen med barnet. Det innebærer å måtte tåle sin egen smerte i møte med barnets, samt evne og skille de to.

4.3 Synet på barn

Barnekonvensjonen stadfester barns rett til å få sin oppfatning av situasjonen fram. Barnets gir også rett til deltagelse i saker som berører dem direkte (artikkel 12, 1989). Hvorvidt dette prinsippet gjøres gyldig for barnet, avhenger av saksbehandlerens kunnskapsgrunnlag. Synet på barn, er dermed av avgjørende betydning for barnets rettssikkerhet.

4.3.1 Det kompetente barnet

I et tradisjonelt syn på barn, er barn sett på som en ensartet gruppe med en universell utvikling. Barnet sees på som et irrasjonelt og umodent individ som gjennom sosialisering vil utvikles til en rasjonell og moden voksen. Dette synet har vært dominerende også inne sosialt arbeid. I tillegg har sosialt arbeid vært preget av et paternalistisk syn der de profesjonelle er innehaver av viten, innsikt og dermed også myndighet til å bestemme klientens beste (Omre & Schjelderup 2009).

Barnet har således ikke blitt tillagt betydning, heller ikke i saker der det er direkte involvert. Det har ikke blitt ansett som naturlig å be et barn uttale seg. Et barn har ikke vært sett på som kompetent til å vurdere egen situasjon eller vite hva som er sitt eget beste.

Knyttet til barneverntjenestens arbeid i undersøkelsessaker, er informasjonen i stor grad hentet inn fra de voksne som er i barnets nettverk. Dette er voksne som i ulik grad har kjennskap til barnets hverdag og behov. Den innhentede informasjonen er viktig, men trenger ikke representere det som er barnets faktiske tanker om eget liv (Tiller 1988, 1991 i Omre & Schjelderup 2009).

Barneperspektivet innebærer et nytt syn på barn. Barneperspektiv som begrep, kan misbrukes på lik linje med andre positivt ladede ord. Ved at tjenestens praksis defineres inn i et barneperspektiv, kan den praksis som føres overfor barnet legitimeres. Å ha en intensjon om å lytte til barnets stemme, hjelper imidlertid lite dersom det faktisk ikke gjøres i praksis.

Perspektivet er basert på ny kunnskap om barns kompetanse, og baseres på forskning innen utviklingspsykologien og kunnskap om hjernens fungering. Barnet sees på som kompetent med evne til å meddele egne behov. Barnet gis mulighet til å bli tatt på alvor, og uttale seg i tråd med de rettigheter barnet faktisk har.

Holdningen den profesjonelle har til barnet påvirkes av denne grunnforståelsen. Dersom man har en tanke om at barnet er kompetent, vil det være lettere å inkludere barnet i de prosesser som foregår. Det forutsetter imidlertid at de voksne rundt barnet er villige til å gi barnet denne innflytelsen, noe som fordrer tillit til at de tankeprosesser og vurderinger barnet gjør er gyldige.

Emilsson og Saltell (1998 i Omre og Schjelderup 2009) mener begrepet barneperspektiv best kan forstås ved å dele inn i to komponenter:

1: Å se ut fra *barnet* synsvinkel og få fram barnets perspektiv; dvs. barnets synspunkter, erfaringer, håp og bekymringer (så direkte som mulig fra barnet).

2: Å ha barnet i sin synsvinkel, å se barnet; dvs. voksnes syn (meninger og begreper), erfaringer, håp og bekymringer vedrørende barnets situasjon og fremtid; ved at den voksne forsøker å plassere seg selv i barnets posisjon.

Disse komponentene samsvarer med Haldor Øvreeide sin definisjon, der han skiller mellom et barneperspektiv og det å ta barnets perspektiv (Øvreeide 2012).

Omre & Schjelderup (2009) finner imidlertid ikke at disse to komponentene alene utgjør et fullverdig barneperspektiv. De legger derfor til ytterligere tre komponenter:

3: Fokusering og tydeliggjøring av *barns beste interesser*. De relaterer her til barnevernlovens § 4-1 om hensynet til barns beste. Det påpekes viktigheten av barnets mulighet for å uttrykke seg i forhold til vurdering og tiltak, samt viktigheten av at barneverntjenesten overfor barnet og familien tydelig uttrykker hva som er risikosituasjoner for barnet.

4: Barnets *deltagelse*. Med deltagelse menes det her at barnet blir inkludert i prosessen barnevernarbeidet innebærer. Dette er ikke ensbetydende med konklusjon i henhold til barnets ønske, men at barnet skal være til stede, høres og tas med i planlegging.

5: Eksplisitt redegjørelse av dominerende *tankesett og verdier*, kulturelt og faglig, som danner referanserammer for forståelse av barndom og oppvekst. Dette poengteres fordi et barneperspektiv krever andre måter å tenke om barn og barndomstid på enn det som har vært gjeldende. Forståelsen går fra å skulle beskytte et sårbart barn, til å gi barnet rom til å delta ut fra egen kompetanse.

Komponentene samsvarer med det Befring-utvalget uttaler i sin rapport (NOU 2000:12:13). Barn skal ikke bare bli hørt, men tatt med i prosesser som påvirker egen sak. Dette støttes av FNs barnekonvensjon artikkel 12:

«Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og gi barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.»

For at et barn skal kunne gi uttrykk for sine behov og ønsker, er det avhengig av at voksne viser interesse for å involvere barnet. Kvello (2010) sier det innebærer at barnet må bli tatt med i prosessene som skjer, og bli stilt direkte spørsmål. Deres stemme skal bli synlig i dokumentasjonen som følger saken. Kvello hevder at det ikke kan forventes at et barn uoppfordret meddeler seg. Han sier et barn som er bundet av lojalitet til foreldre, ønsker å fremstå nøytral og kan således ikke ta parti. Det kan heller ikke forventes å skulle fremme egne interesser på bekostning av foreldrenes. Killèn sier det er en umulighet for et barn som er prisgitt sine foreldres omsorg, kjærlighet og velvilje (Killèn 2009).

Dette fordrer at barnevernets samtale med barn, må gå ut over de tema som vanligvis prates om i barnehage og skole. Dette for at barnets situasjon skal kunne belyses på en tilstrekkelig

måte. Det innebærer imidlertid en fare for at allerede sårbare barn kan bli krenket. Noe som kan skje dersom den voksne ikke innehar kompetanse knyttet til å samtale med barn i vanskelige situasjoner. Både Kvello (2010) og Øvreeide (2009) påpeker viktigheten av den voksnes evne til å være tilstede i relasjonen og derigjennom ha mulighet for å følge barnets kommunikasjon.

Blir et barn tatt på alvor i situasjonen, vil barnets opplevelse av situasjonen blir belyst. Det legges til rette for at barnet skal kunne sette ord på hvordan de forstår situasjonen og hva det innebærer for dem. Barn har som oftest mer informasjon om sammenhenger og utfordringer enn det de voksne er klar over (Killèn 2009). De har ofte reflektert over situasjonen og langt på vei konkludert i forhold til hva som er nødvendige tiltak og hvorfor.

Barna har imidlertid behov for å trygges på at foresatte, søsken og barnet selv vil bli ivaretatt på en god måte. De må trygges på at intensjonen med barnevernets inngripen er å hjelpe familien. Det er derfor viktig at de problemstillingene som reises er gjenkjennbare for barnet slik at de har forutsetning for å delta når de blir gitt innpass. Hvordan barnet forstår det som skjer, samt konsekvensene av det, avhenger av hvilken grad de involveres, og hvordan det gjøres.

I følge forskning knyttet til Familieråd som tiltak i barnevernarbeid, sikres barnets aktive medvirkning ved at barnet på et tidlig tidspunkt tas med i prosessen (Omre og Schjelderup 2009). Også Hafstad og Øvreeide (2011) mener barnet skal ha en naturlig plass i samtalen som omhandler barnets, og familiens, utfordringer. Både Øvreeides relasjonsfokuserete tenkemåte og familieråd legger til rette for at barnet skal kunne komme med sin kunnskap i en setting der det føler seg ivaretatt og møtt.

Det er imidlertid ikke alltid barnet informeres om de voksnes intensjon og agering. Dette kan resultere i unødvendig redsel og frustrasjon hos barnet. Ofte begrunnes dette med manglende resurser i tjenesten. Killèn (2009) hevder imidlertid at dette i større grad henger sammen med en vegring for å slippe barnets erfaring og smerte inn. Hun er opptatt av voksnes bevisste eller ubevisste vegring og behov for å beskytte seg selv. Fokus rettes mot den voksne, ikke barnet. Omre og Schjelderup (2009) fremholder imidlertid at dette handler om hvilket kunnskapssyn den enkelte har på barn. Det baseres på de tankesett som tradisjonelt ligger til forståelse av barn som sårbare, og er et hinder for barnevernspektivet.

Voksnes agering har direkte konsekvens for barnet. Det være seg om de griper inn i familien eller lar være. Barnets reaksjon må sees i sammenheng med dette. Et barn som varsler om at forholdene i hjemmet ikke er gode, har rett til å bli tatt på alvor. Barnet skal bli hørt og respektert ved å bli stilt nødvendige spørsmål som kan belyse saken slik at rett tiltak kan settes inn.

Det er en reell mulighet for at barnet trekker sine uttalelser i etterkant. Det kan skje fordi barnet er lojal overfor sine foreldre og ikke trygges på en god hensikt ved inngripen. Det kan også skje som følge av trusler, eller redsel for å miste familien. Noen barn reagerer med sinne, andre med tristhet. Alt er gyldige reaksjoner. Hvordan atferden vurderes og tolkes vil imidlertid legge føringer for barneverntjenestens argumentasjon i videre saksfremlegg. Det vil således få direkte konsekvenser for barnets videre liv. Barnet er dermed prisgitt et

kunnskapssyn som aktivt inkluderer barn i prosessen. Prigitt voksne som våger å inngå i en relasjon med barnet for å åpne for barnets egen refleksjon. Det er avhengig av en voksen som evner å skape en relasjon preget av trygghet. At det gis tid til at barnet kan formidle hvordan det har det, og at denne kunnskapen gyldiggjøres. Først da har barnet mulighet for å komme med sitt bidrag inn i det som er en vurdering av barnets hverdag, omsorg og oppvekstvilkår.

4.3.2 Barn som subjekt

Barneperspektivet fordrer at voksne ser på barnet som et subjekt. Et subjekt er noen vi samspiller med, involveres i og påvirkes av, i motsetning til et objekt som studeres på avstand (Øvreeide 2009).

I barneverntjenestens undersøkelsesfase, er det en forutsetning at barnet prates med dersom barnets perspektiv skal kunne komme fram. I motsatt fall, vil barnet fremstå som et objekt. Barnet er da objekt for undersøkelse, beslutning og tiltak. Det innhentes informasjon fra andre enn barnet, og vurderinger gjøres på vegne av barnet med utgangspunkt i voksnes forståelse av det de tror er barnets opplevelse.

Det kan argumenteres med at kravene til rettssikkerhet, og de formelle beslutningssystemene i barnevernet øker tendensen til avstand og objektivisering av barnet. Mangel på ressurser gjør det mest kostnadseffektivt å innhente opplysninger fra personer som har en klar formening om hvordan situasjonen rundt barnet er. I tillegg kommer avstanden som ligger i det å ha et «faglig perspektiv», et ønske om å skjerme barnet fra å måtte forholde seg til unødvendig mange fremmede i en allerede mulig kaotisk og vanskelig situasjon. Det argumenteres med at det er uetisk å skulle bygge en relasjon til et barn når sannsynligheten er stor for at denne relasjonen er kortvarig. Barnet utsettes da for et brudd, et tap av en potensielt betydningsfull voksen.

Hafstad og Øvreeide (2011) understreker imidlertid relasjonens betydning for at barnet skal kunne fremstå som et subjekt. De fremhever gyldne øyeblikk med gjensidig opplevelse av hverandres tilstand. De mener dette forutsetter voksne som er i beredskap til å være tilstede i øyeblikket, slik at barnet får en opplevelse av å bli forstått, ikke bare lyttet til. Barnet vil da få en erfaring som det kan ta med seg når nye relasjoner skal bygges.

For at dette skal være mulig, må den voksne evne å ta inn over seg barnets tilstand. Den må tåle barnets smerte, barnets opplevelse av situasjonen og ikke minst egen reaksjon på det som formidles. Når seksualitet er årsaken til at bekymring er vakt, vil det stille ekstra krav til den voksnes håndtering av egen reaksjon og følelser knyttet til det barnet formidler. Evne til å fokusere på barnets situasjon fremfor egne overveldende emosjoner, fremmer mulighet for konstruktiv tenkning og mulighet for innhenting av hjelp fra andre.

4.4 Resiliens

Barneperspektivet fremhever barnet som kompetent individ med evne til å uttrykke egne meninger og behov. Parallelt med økende kunnskap om skadevirkninger av å leve med vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt, har det foregått forskning knyttet til hvorfor noen barn mestrer livet til tross av negative erfaring. Fokus i forskningen har vært søken etter de beskyttelsesfaktorene som fremmer resiliert livsmønster hos barn.

Både Borge (2003) og Danielsen (2004) benytter begrepet resiliens i henhold til den britiske barnepsykiateren Michael Rutter sin definisjon fra 2000:

«Resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik.»

Resiliensforskningen fokuserer således på barns psykososiale fungering, og knyttes både til individuelle faktorer hos barnet og til beskyttelsesfaktorer i oppvekstmiljøet. Rutter sin definisjon omhandler i tillegg resiliens som en livslang sosial prosess.

Borge (2003) hevder resiliensforskningen har bidratt til et nytt perspektiv i forståelse av barns psykiske utvikling. Fra å tenke at barn utsatt for belastende hendelser vil få problemer senere, har man forståelse for at negativ erfaring ikke automatisk generere uhelse og atferdsmessige vansker. Barns psykiske fungering er foranderlig, ikke statisk. Det er gir håp for at risikobarn med rett hjelp til rett tid vil kunne få en bedre fungering og således bedre livskvalitet. Det er aldri for sent å gi hjelp. Barnet kan hjelpes til forståelse av sammenhenger, gis støtte og på den måten etablere tillitt til voksne. Hun sier imidlertid at:

«Resiliens må ikke brukes som en sovepute. Vi skal ikke la være å hjelpe barn fordi det kan hevdes at de greier seg likevel. Resiliens må ikke bli en moralsk vurdering, men et perspektiv på utvikling.»

Forskningen har også ført til at barnas egne opplevelser og erfaringer har kommet fram, Dermed tydeliggjøres barn som selvstendige med individuelle forskjeller i reaksjonsmønstre, sårbarhet og beskyttelsesfaktorer.

Danielsen (2004) oppsummerer forskningens funn av beskyttende prosesser knyttet til barns utvikling av resiliens med tre komponenter:

- Voksne som bryr seg om dem.
- Hjerner som utvikler seg normalt.
- Evne til å styre sin egen oppmerksomhet, følelser og atferd.

Hun understreker viktigheten av at voksne rundt barnet involverer seg. Utviklingen krever tilstedeværelse og engasjement fra omsorgsfulle, kompetente voksne. Det behøver imidlertid ikke være barnets egne foreldre, like gjerne lærere eller andre som har hyppig kontakt.

4.5 Tverrfaglig samarbeid

«Manglende evne og vilje til samarbeid er et stort problem. For oss er det viktig at man samarbeider når det gjelder tjenester til barn. Barn har ikke tid til å vente på at vi andre skal samarbeide og de tåler dårligere manglende samarbeid enn voksne, så dette er viktig,» Lars E. Hanssen, direktør i Statens helsetilsyn til Tv2 Nyhetene 7. april 2012.

Helsetilsynet sitt årlige tilsyn med barneverntjenesten (Rapport 2/2012) viser lovbrudd og forbedringsområder knyttet til barneverntjenestens arbeid i 40 av 44 kommuner. Tallene for 2012 er avvik i 47 av 55 kommuner. Tilsynsmeldingen viser blant annet at barn ikke blir hørt, dokumentasjon mangler og at tiltak ikke evalueres. Manglene fører til at omsorgssvikt ikke avdekkes, utsatte barn ikke får hjelp i rett tid og barn i mindre grad gis mulighet til medvirkning.

Arbeid knyttet til bekymring for barns seksuelle atferd, krever at de involverte partene evner å samarbeide. Med involverte parter menes i denne sammenheng de voksne, på arenaene der barnet ferdes, og som er i kontakt med barnet. Samarbeidet er nødvendig for å sikre at bekymringsfull atferd oppdages, blir registrert og formidlet videre. Dette er en forutsetning for at rette og virksomme tiltak skal kunne settes inn.

Deler av hjelpeapparatet kritiseres for ikke å få til et godt nok samarbeidet til beste for barnet. Dette fremkommer blant annet i «Et stykkevis og delt tjenestetilbud» rapport 3/2006 fra Helsetilsynet. Kritikken har resultert i Samhandlingsreformen (Helsetilsynet 2011), der intensjonen er å sikre brukeren et helhetlig tilbud. Intensjonen er større fokus på forebygging fremfor å reparere, økt samarbeid og forsterket brukermedvirkning.

«Offentlig forvaltning kjennetegnes generelt av en gjennomgående sektorinndeling med relativt høye barrierer for samarbeid på tvers. Forsøk på å gå på tvers av sektorgrenser synliggjør både formelle og kulturelle forskjeller. Forskjellige sektorer innebærer tjenesteytere med forskjellig politisk oppdrag, historie, kompetanse og kultur. Organiseringen av tjenestene er forskjellig, likeledes finansieringssystemene og det juridiske rammeverket.»

Sitatet er hentet fra NOU 2009:22 «Det du gjør, gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge.» Det poengteres her viktighet av at arbeidet skal være helhetlig og koordinert, til rett tid og på lavest mulig nivå – med barnet i fokus.

Det hevdes i utredningen at det er nødvendig med tiltak på ulike nivå for å få til et godt samarbeid. Tiltakene omhandler både organisering, ledelse, kompetansebygging, økonomi og ressurser.

Utredningen dokumenterer manglende system for tidlig intervensjon og systematisk oppfølg av barn. Samarbeid på tvers av fag og etater, med en felles forståelse knyttet til ivaretagelse av barnets rettsikkerhet, vil gjøre naturlige treffpunkt mer tilgjengelig. Treffpunkt som igjen vil bidra til økt kunnskap og lavere terskel for å ta kontakt.

5. Metode

Politisk vilje og faglig argumentasjon er nødvendig for å legge til rette for intervensjon på tvers av faggrupper og etater. En vitenskapelig forankring vil være nødvendig for at et solid fundament skal kunne bygges. Den enkeltes vitenskapelige ståsted er således av stor betydning.

5.1 Vitenskapsteoretisk forståelse

All forskning vurderes ut fra kriterier knyttet til validitet og reliabilitet. Er forskerens empiriske funn valide? Validiteten, eller gyldigheten, omhandler hvorvidt resultatene konkluderes i gyldige slutninger, om resultatet er tolket rett. Videre etterspørres reliabiliteten, forskningens pålitelighet. Hvor stor er sannsynligheten for å få samme resultat dersom studiet gjentas under identiske forhold.

Fagdisipliner og vitenskaper forholder seg ulik til begrepene. Ser man på positivismen, er den en retning som innebærer en bestemt oppfatning av hva som er sann kunnskap. Her begrenses forskningen til hvordan noe skjer, ikke hvorfor det skjer. Det hevdes i positivismen at vitenskap skal beskrive et fenomen, ikke forklare det. (Stigen 1993:256 i Thornquist 2003)

Uenighetens kjerne er nettopp knyttet til dette punktet; de utfordringene som relateres til forståelse av prosesser tilknyttet et fenomen. Thornquist sier at «*den menneskelige bevissthet har en konstituerende funksjon i forhold til kunnskap. [...] Erfaring kan altså ikke reduseres til en registrering av egenskaper ved tingene selv.*» Hun hevder denne type forskning krever at positivismens tankeramme overskrides.

5.1.1 Hermeneutikk og samfunnsvitenskapelig forskning

Hermeneutikken fokuserer, i motsetning til positivismen, på spørsmål knyttet til forståelse og fortolkning, og kan hjelpe oss med å forstå hvordan vi forstår, og hvordan vi gir verden mening.

Gilje og Grimen (2009) betegner hermeneutikken som en forklaringskunst. De sier hermeneutikken er relevant for samfunnsforskning fordi fenomenene det forskes på, ofte består av atferdsmønstre, normer, verdier og forventningsmønstre. En forutsetning for å forstå disse fenomenene, er at de fortolkes og gis en mening.

Videre sier de at fenomenene det skal forskes på, allerede er fortolket. Fenomenene er fortolket fordi aktørene – mennesker – har en formening om hvem de er og hvordan de ønsker å fremstå. Forskeren må altså forholde seg til en forskningsverden der aktørene allerede har gjort seg opp en formening om hvordan ting henger sammen og skal forstås.

«Mellommenneskelig forståelse preges av den horisont eller sammenheng partene opererer innenfor, og den forforståelse partene i relasjonen er bærere av. [...] All forståelse formidles innenfor en kulturell og historisk samfunnsmessig sammenheng som former personenes forståelse av seg selv og andre.» (Nortvedt og Grimen 2009)

Den tyske filosofen Hans Georg Gadamer regnes som en av de mest betydningsfulle nyere teoretikerne inne hermeneutikken. I følge Thornquist (2003) er Gadamer etablerer av et språklig paradigme for hermeneutikken. Gadamer har gitt navn til to av hermeneutikkens sentrale begrep. Han snakker om fordom og forforståelse. Dette sies å være kjernen i den hermeneutiske tankemåte; at det vi forstår, forstår vi på bakgrunn av de forutsetninger vi har (Gilje og Grimen 2009).

Disse forutsetningene er vår forforståelse og grunnlag for vår fordom. Fordom, er i følge Gadamer et nøytralt begrep. Han sier det indikerer at mennesket går foran, har en for-dom basert på vår erfaring og bakgrunnsinformasjon om et fenomen. Thornquist sier det innebærer nødvendigheten av å erkjenne at vi aldri er forutsetningsløse; at vi alltid allerede har en forutforståelse. Ergo vil vi aldri være nøytrale.

I hermeneutikken betegnes dette som vår forståelseshorisont, summen av holdninger og meninger vi til en hver tid innehar. Dette er både bevisst og ubevisst kunnskap, men like fullt styrende for vår fordom, vår forutsetning for forståelse av et fenomen.

Den tyske filosofen Martin Heidegger (i Thornquist 2003) snakker om væren - i - verden der den menneskelige eksistens er karakterisert ved å være forstående og engasjert tilstede i verden. Vi tolker ut fra vår væren og de muligheter den innebærer. Dette gjør mennesker unike, og et fenomen vil naturlig oppfattes forskjellig. Likedan vil fortolkning av et fenomen skape ny forståelse som påvirker vårt syn på virkeligheten. Dette kalles den Hermeneutiske sirkel. Begrepet sirkel kritiseres fordi det fremstår som statisk i stedet for en utvikling. En erfaringsbasert bevegelse i forståelsen ville lettere vært synliggjort ved begrepet spiral.

«Hver gang vi forstår en del av virkeligheten, påvirker det vår oppfatning av helheten. Den nye helhetsforståelsen setter delen, eller delene, i et nytt lys, og kan gi en ny forståelse av enkeltdelene, som igjen påvirker helhetsforståelsen.» Thornquist (2003)

Både Heidegger og Gadamer mener i følge Thornquist at menneskets eksistens er hermeneutisk. Dette begrunnes med at vår erkjennelse er basert på de tradisjoner som vår egen (selv)forståelse er en del av. «All tolkning er relativ til tolkerens horisont og forforståelse i erkjennelsesprosessen.»

Forskningsrelatert, vil hermeneutikken tilsi at all informasjon som innhentes fortolkes ut fra forskerens egen forforståelse. De spørsmål som stilles, hypoteser som formuleres og de begrep som benyttes til å belyse et fenomen, er basert på erfaring og en måte å forstå eller tenke om et gitt fenomen. Den rene forskerrollen i samfunnsvitenskapen er en fiksjon (Cato Wadel i Nilsen og Repstad 2006).

Dette innebærer at forskning rettet mot å forstå ulike sammenhenger eller prosesser knyttet til menneskelig være, også forutsetter kunnskap om situasjonen fenomenet forekommer i.

Forskningen må kontekstualiseres. Forskerens involvering vil da kunne være en positiv faktor for å kunne belyse data, forutsatt en bevissthet knyttet til egen forståelsehorisont.

5.1.2 Kvalitativ metode

Intensjonen med kvalitativ forskning, er å fremskaffe dybdekunnskap og helhetlig forståelse omkring et enkelt eller flere fenomen. I kvalitativ forskning foretar forskeren en moralsk vurdering og en begrepsmessig klassifisering. Forskningen vil kunne synliggjøre et fenomens flertydige både-og karakter. En forutsetning for at det skal kunne synliggjøres, er imidlertid at forskeren har en situasjonsforståelse, altså at forskningen kontekstualiseres.

En søker å bidra til økt forståelse for særtrekk, mønstre og sammenhenger som gjør seg gjeldende på det aktuelle forskningsfelt. Det er da viktig med nærhet til feltet og de som inngår i det. Det kan også innebære nærhet til tematikken.

Forskeren søker å få innblikk i hvordan de en forsker på og med tenker og handler. Det utforskes hva slags meningsverden, relasjoner og prosjekter de er involvert i. Subjektivitet er dermed en ressurs som aktivt brukes for å beskrive de fenomen og den verden en tilstreber å forstå, ikke et forstyrrende element slik det er i følge et positivistisk vitenskapsideal.

Et ufravikelig krav innen kvalitativ forskning, er at forskeren redegjør for valg og vurderinger som foretas underveis i forskningsprosessen. Dette er en nødvendighet for å sikre validitet i funn med tanke på at forskerens forforståelse og kunnskap om fenomenet er med på å danne grunnlaget for selv forskningen.

I følge Thornquist (2003) er refleksivitet og posisjonering kjernebegrep som refererer til forskerens bevissthet omkring egen rolle. Bevissthet som aktiverer refleksjon over egen påvirkning gjennom hele forskningsprosessen, samt tydeliggjør forskerens ståsted i henhold til egne interesser og teoretiske perspektiv. Redegjørelse av forskningsprosessen viktiggjøres også av at de ulike fasene ofte går ofte i hverandre, ved at datainnsamling, bearbeiding og analyse informerer hverandre gjensidig.

5.1.3 Tekstanalyse

Empirien i forskningsprosjektet er journaler fra barneverntjenesten. Funnene som gjøres, er dermed basert på en tolkning av dokumenter formulert av en saksbehandler ved en offentlig institusjon.

Eivind Engebretsen (2007) påpeker at lesing av journaler skiller seg fra annen type tekstanalyse ved at den ikke bare fokuserer på tekstens betydning, men også på dens funksjon. I det legger han at saksbehandler via sine formuleringer former virkeligheten. Både for egen del, men også for de som på et senere tidspunkt skal lese dokumentene. Språket, og hva som

formidles, er viktig fordi dokumentene er et aktivt bidrag i saksbehandlingen av en barnevernssak.

Saksbehandlerens forståelseshorisont ligger som et filter situasjonen sees gjennom. På samme måte vil forskerens forforståelse kunne prege tolkningen av teksten.

Dekonstruksjon av teksten, vil være en mistenksom form for fortolkning der det undersøkes om teksten signaliserer andre aspekt enn det eksplisitt formulerte. Hvorvidt tekstformuleringen i sin konstruksjon formidler institusjonens kultur, kan være et fenomen for utforskning. Dette er ikke saksbehandlers intensjon, og forskerens tolkning via de analyser som gjøres vil da heller ikke være den eneste mulige.

Videre poengterer Engebretsen (2007) blir en tekst først til i dialog med leseren. Han referer til at tekster har potensiale for fortolkning og tildeling av betydning, også når de er saklig formulert. Mulighetene og begrensningene i fortolkningene defineres av det han kaller et fortolkningsfellesskap. Det vil si de felles konvensjoner en gruppe har, definerer hva som er riktig lesing. Forskerens kunnskap og evne til kontekstualisering av forskningen er da avgjørende.

Engebretsen poengterer viktigheten av å se på hvordan dialog med klienten formidles, hvordan barnet beskrives og hvordan deres ord kommer frem i dokumentene. Han benytter begrepene showing og telling knyttet til de teknikkene som brukes i formidlingen av klientens budskap. Fremvises eller gjengis ordene slik de er, eller omskrives og gjenfortelles de.

Teknikken som benyttes har direkte betydning for hvordan klientene kommer til syne og blir hørt.

5.2 Forforståelse og egen involvering.

Jeg går inn i dette forskningsprosjektet med både klinisk og teoretisk erfaring knyttet til arbeidsfeltet. I min praksis samarbeider jeg med ulike etater og kommuner i regionen. Veiledning og konsultasjon er en del av arbeidsoppgavene. Jeg har derfor fått innsikt i noe av arbeidet som gjøres rundt barna, hva som kan være utfordrende og hvor ulikt problemer løses.

Jeg har imidlertid ikke hatt barneverntjenesten som min arbeidsplass. Forskningsarenaen er således fremmed for meg utover at jeg deltar i ulike samarbeidsprosesser med representanter fra tjenesten.

Mitt kliniske virke er forankret i BUP, og er i stor grad rettet mot barn som har vært vitne til eller direkte utsatt for vold og seksuelle overgrep. Min forståelseshorisont er preget av en medisinsk og psykologisk diskurs, samt den kultur som er rådende i organisasjonen.

Utviklingspsykologisk teori er et anker i mitt relasjonsfokuserte arbeid og min forståelse. Jeg ser at dette kan være en utfordring når jeg skal analysere og drøfte empiri fra et sosialfaglig arbeidsfelt.

I tråd med en hermeneutisk tankegang, vil min forforståelse prege min formulering av problemstilling og hypoteser. Også min drøfting vil farges av den kultur jeg er sosialisert inn i. Det er derfor viktig at jeg hele tiden søker å være bevisst dette, slik at min erfaring kan bidra til positiv kunnskap inn i forskningen.

5.3 Utvelgelse, reliabilitet og validitet.

Forskningsprosjektet har utgangspunkt i min henvendelse til to utvalgte kommuner i regionen. Den ene kommunen er valgt fordi jeg er del av kommunens konsultasjonsteam for vold- og overgrepssaker. Jeg har således noe kjennskap til oppbygging i kommunen. Den andre kommunen er valgt på grunnlag av informasjon om kommunens arbeid med å endre organisering av tjenesten.

Hvorvidt min kjennskap til kommunene vil påvirke min tolkning av informasjon og analyse av dokumenter, er et aspekt jeg hele tiden må være bevisst på.

Intensjonen med to kommuner, er å få et bredere bilde av prosessen ved at saksbehandlerne kommer fra forskjellige virksomheter. Kommunene har ulikt befolkningsgrunnlag, ulik organisering og derav ulike forutsetninger for tverrfaglig samarbeid internt i kommunen. Jeg vil imidlertid ikke gå ytterligere inn på de kommunale forutsetningene av hensyn til anonymiseringen av barna.

I kommune A, har fagansvarlig kontaktet saksbehandlere i tjenesten og etterspurt saker der seksualitet er tema. Utgangspunktet er mitt ønske om tilgang på 3-5 saker. Jeg har derfor ingen informasjon om hvorfor nettopp disse sakene er valgt framfor andre, om det er samtlige saker et gitt år, eller om dette er saker som betegnes som spesielt krevende.

I kommune B, ga leder for tjenesten meg tilgang til anonymiserte kopier av innkomne bekymringsmeldinger fra 2010 og til og med høsten 2011. Jeg har derfor kunnet velge ut de sakene der seksualitet er uttalt tema. Sakene er valgt ved at jeg startet på sist innkomne sak og stoppet når jeg hadde tilstrekkelig antall saker. Det er derfor ikke et samlet antall saker for et år, men saker både fra 2011 og 2010.

Jeg har ikke søkt å få tilgang på alle saker av denne karakter fra de aktuelle kommunene. Det kan således ikke sies å være et representativt utvalg. Utvalget vil likevel kunne gi en indikasjon på hva som skal til før bekymring meldes, hvordan barnet møtes, samt prosessen frem til eventuelle tiltak forsøkes satt inn.

Hvorvidt samme konklusjon ville fremkommet ved et nytt forskningsprosjekt er usikkert. Funn i empirien kunne bli de samme, gitt at samme spørsmål ble stilt. Tolkningen og drøftingen ville imidlertid vært preget av forskerens forståelseshorisont. Forskningens reliabilitet kan stilles i tvil. Funn vil likevel kunne gi et bilde av hvordan bekymring knyttet til barns seksuelle atferd håndteres. Det vil også kunne fremkomme elementer av interesse for videre forskning.

5.4 Etiske refleksjon.

Forskningen tar utgangspunkt i anonymiserte journaler utlevert fra to barneverntjenester. Det følger ingen form for historikk tilknyttet det enkelte barn. Ved oppstart av forskningen, kontaktet jeg personvernombudet ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Det ble da avklart at så lenge forskningsmaterialet baseres på anonymiserte opplysninger utløses ikke meldeplikt. Det ble imidlertid påpekt viktigheten av å være observant på indirekte identifiserbare opplysninger i og med mitt forskningsprosjekt er på kommunenivå. Jeg benytter derfor betegnelsen kommune A og B for at barnas identitet i størst mulig grad skal kunne skjermes.

Dokumentene i empirien kommer som følge av en bekymringsmelding der seksualitet er tema. Journaler fra barneverntjenesten og fra det offentlige for øvrig, benytter ofte betegnelsen «sak» på klientene. Det gjøres også i forskningsprosjektet. Ved å benytte denne betegnelsen, distanseres både saksbehandler, forsker og leser fra det faktum at det er faktiske barn som er i sentrum for bekymringen.

Jeg har i prosessen vurdert ulike måter å forhindre distansering fra, og objektivisering av barna. Kategorisering av empiri er et element. En mulig måte var å plassere barna i alderskategorier. Dette fremstod i arbeidet som upersonlig. Mitt ønske og intensjon, er å fremme nettopp barnas stemme. Jeg har derfor valgt å lage fiktive navn, og opererer med den alderen barnet hadde på tidspunktet da bekymring ble meldt. Kategoriseringen som gjøres, baseres på felles elementer i formulert bekymringsmeldingene. Den er således ikke basert på egenskaper eller mulige identifiserbare faktorer ved det enkelte barn.

Ved å benytte analyse av dokumenter, foreligger det imidlertid også en mulighet for identifisering av saksbehandler eller andre involverte. Journaler siteres for å kunne tydeliggjøre analysen i forskningen. Det er en reel fare for at historiene som siteres vil være gjenkjennbare. Dokumentene er anonymisert i et forsøk på å unngå det.

Når tekst analyseres og tolkes inn i en gitt forståelsesramme, risikerer forskeren at tolkningen kan leses som kritikk av en tjeneste eller en enkeltstående ansatt. Dokumentene forskningen baseres på, leses imidlertid kritisk i den hensikt å løfte problemstillinger som kan oppfattes som utfordrende for ansatte i tjenesten. Det gjøres også som en måte å søke å forstå situasjonen, hvordan den defineres og rammene der konstruksjonen foregår. På den måten søkes det å kunne være med på å kunne fremme behov og til sist finne nye løsninger.

Arbeidet med å fremstå kritisk til kollegaer, er et tema som Fellesorganisasjonen (FO) tar opp i sitt studiehefte om yrkesetikk (2007). Det fremholdes at sosialarbeidere ofte blir stående i valget mellom hensynet til klient, arbeidsgiver, kollegaer eller samfunnet for øvrig. I et forskningsprosjekt som omhandler et tabuisert tema som er potensielt utfordrende, vil forskerens valg kunne stå mellom å forklare de valg som foretas, eller å poengtere mangler tilknyttet barnets rettssikkerhet.

Det er i disse dager stort fokus på barns manglende rettssikkerhet. Dette vil naturlig være med å prege min forforståelse, sammen med min kliniske erfaring. Min intensjon er like fullt å

danne et bilde av situasjonen slik den fremstår via barneverntjenesten sin dokumentasjon. Empirien danner grunnlaget, men min forståelseshorisont vil være formgiver for den analyse som gjøres.

6. Presentasjon av empiri.

Ved gjennomgang av dokumentene i forskningen, er det tre kategorier som fremstår naturlige for presentasjon av datamaterialet. Kategoriene baseres på en felles faktor i formulering av bekymring. Det er således melderens konstruksjon av virkeligheten som danner grunnlaget for inndelingen.

Bekymringen kategoriseres. Det er imidlertid ikke ensbetydende med at barnas erfaring samsvarer med inndelingen. Det vil heller ikke si at barnas atferd, og bekymring tilknyttet denne, ikke ville kunne passe i flere kategorier. Kategoriseringen vil likevel kunne gi en forståelse for bekymring slik den fremkommer i dokumentene.

6.1 Barn som vekker bekymring via ytringer.

To av bekymringsmeldingene i materialet er formulert med bakgrunn i bekymring knyttet til ytringer fra barn. Begge har i tillegg en atferd som utfordrer de voksne, ser ut for å skape frustrasjon ved at de ikke vet hvordan den skal håndteres.

Kari (9 år) snakker om sex på skolen. Hun stiller direkte spørsmål til lærer og lager tegninger som kan tolkes å ha seksuelt innhold. Hun utviser generelt en interesse for sex utover det som er forventet og vanlig for elever på hennes alder. Noe som vanskeliggjør det hele, er at hun ikke skjuler sin interesse. Hun gjør det åpenlyst foran andre elever, både i klasserom og ute i friminutt. Lærerne tvinges til å skulle forholde seg til noe de ikke vet hvordan de skal håndtere.

Informasjonsinnhenting til barneverntjenesten, presenterer Kari (9 år) som en aktiv, positiv og blid jente som kan fremstå bestemt og litt tøysete / tullete. Foreldrene er innforstått med at hun prater om sex og at hun lager tegninger med seksuelt innhold. De benekter at hun har tilgang på porno hjemme, eller på annet vis eksponeres for sex. På grunn av et handikap, har Kari (9 år) utfordringer knyttet til samvær med jevnaldrende. Hennes referanseramme er jenter som er flere år eldre. Foreldrene mener dette er grunnen til datterens fokus på sex.

I samtale med saksbehandler, forteller Kari (9 år) imidlertid om tilgang på blader som far kjøper, en bok med bilder samt en film. Hun forteller at dette er noe foreldrene ikke vet om. Hun vil ikke de skal vite det av redsel for at de skal bli sinte.

Foreldrene tilbys veiledning fra barneverntjenesten. Dette takker de nei til. De ønsker imidlertid hjelp til fritidsaktiviteter for å styrke Kari (9 år) sitt sosiale nettverk og øke den sosiale kompetansen. I tillegg iverksettes det tiltak i form av samtaler om «kroppen min» både på skolen og hjemme. Samtalene har spesielt fokus på private soner og egne grenser.

Ole (3 år) har hatt en endring i atferd samt uttalt «*de er stygge med meg*» og «*sånn gjør mamma med meg, i hodet mitt og jeg gråter*» (Ole viser ved å dunke hodet i bordet). Kombinasjonen vekker bekymring hos de ansatte i barnehagen.

Den uken han er hos mor, opplever barnehagen at Ole (3 år) er aggressiv og frustrert, tåler lite fra både barn og voksne, liker ikke nærkontakt. Han ser sint ut, og har behov for mye bekreftelse. Når Ole er hos far, ser ikke barnehagen denne atferden. Han er da rolig, har et åpent blikk og er mer omgjengelig. Han er ofte i positiv lek og setter pris på nærkontakt.

Han bor delt 50/50 hos foreldrene. Det er når bekymringen meldes, en barnefordelings sak på gang.

Barneverntjenesten konkluderer etter undersøkelsen med at mor i liten grad evner å tilpasse egne behov til et liv med barn. Hun sier hun «ikke vil slutte å leve», noe som innebærer reiser, ut med venner og lite struktur tilpasset Ole (3 år) sine behov. Videre ser saksbehandler at gutten i liten grad grensesettes på en adekvat måte.

Saksbehandler mener far representerer en trygg og tilrettelagt hverdag for Ole (3 år). Far grensesetter og følger opp på en god måte. I tillegg sørger far for opprettholdelse av viktige familiære relasjoner.

Tingretten gir far hovedomsorgen. På bakgrunn av dommen, henlegger barneverntjenesten saken. De oppfordrer imidlertid foreldrene til å ta kontakt dersom de skulle ha behov for veiledning knyttet til samarbeid, grensetting eller annet.

Begge bekymringsmeldingene beskriver usikkerhet hos voksne som daglig har kontakt med barnet. Meldingene sier imidlertid ikke noe om hvordan barnet søkes møtt, eller om det er gjort forsøk på å prate med barnet om det som oppleves vanskelig. Dette til tross for at begge barna er direkte sitert i bekymringsmeldingene. Barna har formulert seg på en slik måte at de voksne har forstått meningsinnholdet. Barna har gitt de voksne en soleklar anledning til å prate om temaet uten å bli møtt på initiativet.

6.2 Barn utsatt for seksuelle overgrep.

Tre bekymringsmeldinger er formulert med en klar bekymring for at Trine (9 år), Lene (6 år) og Hanne (8 år) utsettes for seksuelle overgrep. Bekymringen utløses av uttalelser og funn direkte relatert til mulig seksuell omgang.

Bekymringen knyttet til Trine (9 år) er meldt i to meldinger med syv måneders mellomrom. Den første baseres på uttalelser fra Trine, og funn av sædflekker på Trines laken etter samvær med far. Meldingen kommer fra fars samboer. Far er anmeldt, og under etterforskning. Saken henlegges av barneverntjenesten fordi «mor gjør nødvendige grep».

Andre melding kommer fra mor, via spesialisthelsetjenesten. Mor ønsker hjelp fra barneverntjenesten i form av hjelpetiltak. Hun ønsker dette som et tillegg til de tiltak som er satt inn fra BUP sin side.

Mors bekymring er knyttet til overgrep begått av far. Sædflekker på Trines sengetøy ble analysert, og bekreftet å stamme fra far. Far ble politianmeldt. Saken ble henlagt av politiet,

men det har ikke vært gjennomført samvær med far i etterkant. Trine (9 år) opplever det som urettferdig, noe mor synes er vanskelig.

I tillegg til seksuelle overgrep fra far, har Trine vært utsatt for overgrep av brors kamerat (14 år). Trine selv uttaler at gutten var hennes kjæreste, og har ikke opplevelse av at det var noe galt ved forholdet. Gutten er politianmeldt.

Mor er bekymret for datteren. Trine (9 år) har vist impulsivitet og manglende bevissthet knyttet til egne grenser. Mor søker derfor råd og støtte i forhold til å skulle ivareta jentas sikkerhet.

Bekymringen knyttet til Lene (6 år) er meldt fra fastlegen som har behandlet henne for gjentatte infeksjoner i underlivet. Legen informerer mor i forkant av at melding sendes.

Barneverntjenesten igangsetter undersøkelse etter § 4-3. Det sendes henvisning til barneavdelingen for gynekologisk undersøkelse. Videre gjennomføres samtale med mor og en samtale med jenta på skolen. Innholdet i samtalene dokumenteres ikke ut over poengtering av at mor er forbannet, uttaler at hun har full kontroll og vet at det ikke skjer noe hjemme.

I etterkant av samtaler og somatisk undersøkelse, konkluderer barnevernet med at det ikke foreligger grunnlag for videre undersøkelse etter lov om barneverntjenester. Saken avsluttes uten at det foreligger dokumentasjon i journal på at jenta har vært til undersøkelse.

Hanne (8 år) har sagt at hun får vondt i tissen når hun er hos far. Videre har hun uttalt at far er hennes kjæreste. Hun har også vist redsel for at en pinne skulle stikkes opp i tissen hennes. Uttalelsene kom nesten et år før meldingen ble sendt, men har nettopp kommet rektor for øret.

Det foretas samtale med jenta på skolen. Denne dokumenteres sammen med fortløpende observasjon av jentas atferd, samt vurdering i etterkant. Det gjennomføres også samtaler med rektor og kontaktlærer der informasjon om jenta og foreldrene innhentes. Det fremkommer at Hanne (8 år) kan være klengete på mannlige lærere, noe som oppleves ubehagelig. Informasjonen dokumenteres.

Samme dag kalles foreldrene inn til samtale, hver for seg. Foreldrene gis informasjon om bekymringsmeldingen. Foreldrene får anledning til å komme med sin definisjon av situasjonen. Deres oppfatning av jenta er sammenfallende. Saksbehandlers vurdering av samtalene dokumenteres, og det konkluderes med at det ikke foreligger grunn til videre undersøkelse. De oppfordrer imidlertid foreldrene til å søke veiledning knyttet til Hannes seksuelle atferd.

Disse tre sakene viser at det ikke blir satt inn tiltak dersom ikke dette er et direkte ønske fra foreldrene. To av sakene henlegges fra barneverntjenesten sin side, samtidig som det uttrykkes en bekymring for barnets atferd. Bekymringen uttales ved at det anbefales veiledning knyttet til seksuell atferd. Bekymringen er altså gjeldende både fra melder og barneverntjeneste. Så lenge bekymringen ikke deles av foreldre, ser det imidlertid ikke ut som at tiltak settes inn.

6.3 Barn som forgriper seg på barn.

Hans (6 år), Jan (6 år) og Per (5 år) er alle sett i det de forgriper seg seksuelt på yngre barn i barnehagen. Det dreier seg om å ta av buksene på andre, ta tissen i andres rompe samt suge barn på tissen og få andre barn til gjøre det samme på egen tiss.

Alle guttene beskrives som dominerende i lek. De er både fysisk og verbalt utagerende, oppleves av personalet som truende og tar dårlig korrigerende fra voksne. Atferden påvirker øvrige barn på en slik måte at barnehagen kontaktes av bekymrede foreldre.

To av guttene Per (5 år) og Jan (6 år) har fortalt om overgrep de selv blir utsatt for i hjemmet, henholdsvis av far og storebror. Alle guttene har en forverring i atferd, eller de profiterer ikke på tiltak barnehagen setter inn.

Per (5 år) har ved flere anledninger tatt ned buksene på andre barn, eller tatt av bleier på de barna som bruker det. Han er observert å ha sugd yngre barn på tissen, og bedt dem gjøre det samme på han. Han har uttalt at han suger på pappa sin tiss og at pappa tisser han i munnen.

Barnehagen beskriver en gutt med krevende atferd, som trenger mye oppmerksomhet. Han er aktiv og urolig. Tåler dårlig korrigerende av atferd. Den siste tiden har de observert en endring i atferden til det negative. Han er mer urolig, mer oppmerksomhetskrevende og «tar mer plass».

Barneverntjenesten vurderer bekymringen som alvorlig. De kontakter Barnehuset i regionen for råd. Deretter politianmeldes far for mulige overgrep mot Per (5 år). I påvente av politiet sin etterforskning, blir barneverntjenesten bedt om å avvende sitt arbeid. Saksbehandler tar ved flere anledninger kontakt med politiet og etterspør fremdrift i saken. Det påpekes at barneverntjenesten er bekymret for gutten, og at de vurderer akutt plassering. Politiet understreker viktigheten av at det ikke gjøres noe før politiet har gjennomført avhør.

Saksbehandler treffer gutten for første gang i forbindelse med dommeravhør på politistasjonen. Hun reagerer på at Per (5 år) fremstår som ukritisk i atferden overfor fremmede. Han går villig med politiet og han tar hånden til saksbehandler. Politiet tar også foreldre og barnehageansatte inn til avhør. Det konkluderes i etterkant med henleggelse grunnet manglende bevis.

Barneverntjenesten tilbyr veiledning til foreldrene, noe foreldrene avslår. Saken henlegges også fra barneverntjenesten sin side. Fem måneder senere får barneverntjenesten inn en ny bekymringsmelding fra barnehagen. På nytt har Per (5 år) sugd et yngre barn på tissen.

Bekymringsmeldingen fra barnehagen der Jan (6 år) går, utløses av en telefon fra en mor på avdelingen der det fremkommer at Jan (6 år) har slikket hennes tre år gamle sønn på tissen. Han har også bedt den 3 år gamle gutten gjøre det samme på Jan (6 år).

Meldingen gir utførlig beskrivelse av en gutt med en varierende fungering. Han fremstår som kognitivt sterk, med god ord og tallforståelse. Samtidig er han verbalt og fysisk utagerende.

Det rapporteres at andre barn opplever han truende. Barnehagen er bekymret for hans uforutsigbare atferd. Det refereres også uttalelser Jan har kommet med, som gjør at barnehagen mistenker at han utsettes for seksuelle overgrep av sin storebror.

På tross av tilrettelegging og individuelle tiltak, ser barnehagen ingen bedring i guttens atferd. Dårlig samarbeidsklima mellom hjem og barnehage, gjør situasjonen ytterligere komplisert.

Barneverntjenesten undersøkelse viser at foreldrene ikke har vært klar over Jan (6 år) sin seksuelle atferd i barnehagen, og har heller ikke merket noe til dette hjemme. Mor forteller at hun ser at storebror kan være dominerende, men har ikke tenkt at han kan forgripe seg seksuelt. Mor forteller at hun har observert en endring i Jan (6 år) sin atferd. Hun har også observert kloremerke på rumpen hans en gang han dusjet. Dette har gjort henne urolig.

Barneverntjenesten dokumenterer telefonsamtale til foreldrene to dager etterpå. Der fremkommer det at de har fortatt en vurdering om at det er behov for hjelpetiltak inn i hjemmet. Det påpekes viktighet av at mor skjærmer Jan (6 år) for kontakt med broren, og at han henvises til utredning ved BUP. Videre påpekes det at foreldrene trenger veiledning. Foreldrene bor i ulike kommuner. Barneverntjenesten overfører saken til kommunen der mor bor, med forslag til tiltak.

Barnehagen til Hans (6 år) melder bekymring grunnet dominerende og tidvis intens interesse for seksuelle lek i barnehagen. Han har ved flere anledninger blitt «tatt på fersken» i situasjoner der han har hatt penis i et annet barns rompe, eller kommanderer barn til å ta av seg buksene. Foreldre har meldt bekymring knyttet til egne barns opplevelser sammen med Hans (6 år).

Barnehagen har satt inn tiltak i form av tilsyn av voksne og åpne dører. Det er også tilbudt informasjon om grenser og kropp, samt tilgjengelige bøker og mulighet for samtaler. Det har vært gjennomført jevnlig samtaler med mor og Hans (6 år).

Barnehagen opplever imidlertid at far bagatelliserer, og ikke har tiltro til de ansattes kompetanse knyttet til barns seksualitet. Foreldrene opplyses å mene at atferden representerer normal utforskning. Barnehagen er uenig, og er bekymret for tvangsbruk i situasjonen.

Bekymringen er drøftet anonymt med kommunepsykolog og konsultasjonsteam for vold og seksuelle overgrepssaker før meldingen ble sendt. Barnehagen ønsket i etterkant et møte med foreldrene, hvorpå begge fremsto truende og sinte. Møtet ble derfor avlyst.

Barneverntjenesten dokumenterer telefon til melder før samtale med mor, far og fars samboer. De pårørende opplyser de at de ikke kjenner Hans (6 år) igjen i barnehagens beskrivelser. De har ingen opplevelser knyttet til seksuell atferd. De stiller spørsmål med barnehagens kompetanse, og reagerer på håndteringen av gutten. Samtidig fremkommer det i samtalen at Hans (6 år) har vært vitne til vold, krangling og sex mellom foreldrene.

Det konkluderes med behov for hjelpetiltak. Dette igangsettes i form av veiledning til foreldrene samt oppfølging med jevnlig møter. Saken følges til Hans (6 år) har fullført første klasse. Det blir da dokumentert positiv utvikling og økt forståelse fra foreldre.

Barneverntjenesten vurderer alle tre sakene som alvorlige og ønsker å sette inn tiltak.

Per (5 år) sine foreldre ønsker ikke veiledning. De opplever ikke behov for hjelp. Det må kunne sies å være naturlig at de heller ikke ønsker det, politianmeldelse tatt i betraktning. Politiets henleggelse av saken, endrer imidlertid ikke det faktum at Per (5 år) har behov for hjelp fra voksne rundt seg.

Også foreldrene til Jan (6 år) og Hans (6 år) tilbys veiledning. Barnevernet setter altså inn tiltak som skal trygge foreldrene i rollen, og på den måten forhåpentligvis fremme en god omsorgssituasjon for guttene. Dokumentene sier ikke noe om det igangsettes tiltak direkte rettet mot guttene.

7. Analyse

7.1 Hvordan formidles barnets seksuelle atferd?

Empirien består av ni bekymringsmeldinger. Av disse kommer fem fra barnehager, to fra skole, en fra fastlege og en fra barneverntjeneste i annen kommune. Bekymringsmeldingene har ulik utforming, men det er forholdsvis likt fokusert.

«Personalets bekymring er knyttet til Ole (3 år) sin atferd, i tillegg til uttalelser han har kommet med i senere tid.»

Bekymringen baseres på at noe som er observert relateres til seksualitet, eller de baseres på ytringer av seksuell karakter.

Det fremkommer i liten grad om bekymring drøftes internt i barnehagen / skolen før melding sendes, heller ikke hvilke fora den enkelte arena har for slike drøftinger. Kun en av sakene dokumenterer drøfting med eksterne aktører før melding er sendt. Den er tatt opp anonymt med kommunens konsultasjonsteam samt drøftet med kommunepsykolog.

Fastlegen som melder bekymring, har et klart medisinsk fokus i sin formulering. Det fremstår viktig å forklare grunnlag for bekymring knyttet til Lene (6 år):

«Lene var hos undertegnede første gang [dato] med gulaktig utflod fra vagina som var infeksjon i underlivet. Det var ingen tydelige merker.»

Legen ser ut for å ha lett etter ytterligere bekræftelse på egen mistanke. Videre skriver fastlegen sin definisjon som begrunner mistanke om seksuelle overgrep:

«Undertegnede kalte inn moren, hadde samtale med henne hvor undertegnede forklarte min bekymring pga mistanke om seksuelt overgrep som kan gi residiverende infeksjon i underlivet hos denne jenta.»

Det ble opplyst til mor at bekymringen ville bli meldt til barneverntjenesten. Legen har imidlertid ikke snakket med Lene direkte, og baserer sin bekymring på medisinske funn.

Bekymringsmeldingen vedrørende Trine (9 år) meldt fra en barneverntjeneste i annen kommune, formuleres som en oppsummering av innhentet informasjon i saken:

«Barneverntjenesten ønsker å meddele de opplysninger som [dame – fars samboer]har sagt til barneverntjenesten. Dersom det er spørsmål, vennligst ta kontakt med undertegnede direkte.»

En rektor formulerer bekymringen i form av sitat fra annet personal. Det påpekes at det er ført logg på saken, og at det er denne loggen som siteres i meldingen. Videre forklares det at

meldingen sendes en stund etter loggføringen, og at det skyldes manglende informasjon til rektor.

Personalet har definert situasjonen, i dette tilfellet Hanne (8 år) sine uttalelser, som bekymringsfulle nok til loggføring. Det har imidlertid ikke blitt vurdert som naturlig å melde videre til ledelsen. Begrunnelse for denne vurderingen er ikke oppgitt.

En av uttalelsene fra Hanne (8 år) som har vekket bekymring, er fremsatt i dialog med en jevnaldrende elev der kjæresten er tema. Dialogen er overhørt av en voksen som også blir med i kommunikasjonen:

*«Hanne sier: Jeg og har kjæreste.
Spørsmål fra voksen: Å – hvem er det?
Hun svarer: Pappa er min kjæreste.»*

Personalet kobler Hannes (8 år) ulike uttalelser sammen med bakgrunn i personalets kunnskapsgrunnlag. Kombinasjonen gis mening ved å defineres inn i en situasjon der Hanne (8 år) med stor sannsynlighet utsettes for overgrep av far. Uten denne koblingen, vil en annen mulig forståelse være at jenta er glad i sin far, at han er jentas helt og dermed også en barnlig form for kjæreste. Personalets definisjonsmakt plasserer uttalelsen(e) inn i rammen av en voksen forståelse av seksualitet. Konstruksjonen av hva uttalelsene innebærer gir mening for personalet (Moe 2006). Den kan imidlertid representere en annen virkelighet enn det Hanne (8 år) selv ville oppgitt som sin referanseramme.

Det ser ut for at både fastlegen og rektoren har et behov for å forklare hvorfor meldingen sendes. Til dels kan det oppfattes som om de opplever behov for å unnskyldte meldingen. Dersom det er tilfellet, hvordan kan det forstås? Bekymringen representerer en mistanke som de selv kan oppleve ubehagelig. Er det i så fall det man antar kan ha skjedd som vekker ubehag, eller er det redselen for å ta feil? Det å melde fra, være den som reagerer, kan i seg selv være urovekkende. Aasland (2004) understreker imidlertid at det er *bekymringen* som skal meldes, ikke en *person*. Det er ikke opp til melder å bevise om barn utsettes for vold, overgrep eller omsorgssvikt. Derimot er det opp til melder å videreformidle sin bekymring.

Bekymringsmeldingen knyttet til Per (5 år) har en to delt form. Noe er beskrivelser fra barnehagen slik personalet opplever dem, og noe er sitat fra dialog mellom Per og personalet. Meldingen er formulert uten tydelige vurderinger knyttet til det konkrete som skjer i situasjonen. Det formuleres heller ikke noen antydning i forhold til hvordan personalet definerer årsak til at atferden forekommer. Det er mulig formuleringen er slik i den hensikt å fremstå mest mulig objektiv. Thornquist (2003) hevder imidlertid det ikke er mulig sett fra en hermeneutisk forståelse der all fortolkning baseres på det kunnskapsgrunnlaget vi allerede innehar.

«[...]Senere oppdages en annen yngre gutt stående med bleien på knærne. Per (5 år) sitter da foran på huk. En voksen spør, hva er det som skjer? 'skal suge på tissen' sier Per. Skal du suge på tissen spør den voksne, men da svarer Per at det skal den yngre gutten gjøre selv. Den voksne svarer at det går ikke an, sånn gjør vi ikke sier den voksne. Per sier da unnskyld unnskyld»

I sin respons på uttalelsen, fremkommer personalets syn på barnet. Barnet avvises. Gutten sitt perspektiv får ikke komme fram. Det blir definert at sånt ikke gjøres. Ergo vil Per (5 år) sin historie oppleves som usann, ikke gyldig. Personalet gir ingen mulighet hverken for Per (5 år) eller den andre gutten å uttrykke hva som skjer i situasjonen, hvordan den oppleves, eller om det er en gjensidighet i det som kan være en lek. Barna sees på som objekt, de observeres, noe som innebærer fravær av et barneperspektiv (Omre og Schjelderup 2009).

Meldingen viser imidlertid at personalet har foretatt en vurdering knyttet til egen håndtering av situasjonen som er beskrevet. Episoden blir tatt opp igjen med Per (5 år), og det blir stilt utdypende spørsmål angående det som skjedde.

«Pedagogisk leder retter forespørsel om hva som skjedde på fredag når han lekte med de yngre guttene, da han ville se tissene deres.

Per: me bare lekte

Pedagogisk leder: Sånn er ikke vanlig å leke. Sånn gjør ikkje me voksne heller.

Per: Jo pappa gjør.

Pedagogisk leder: Ka gjør han?

Per: Han suger på tissen min.»

Det gis her en mulighet for å rette opp igjen personalets avvisning. Pedagogisk leder starter med et åpent spørsmål. Per (5 år) gis mulighet for å forklare. Til tross for at den voksne så sier at leken ikke er vanlig og at ikke engang voksne leker sånn, forteller Per (5 år) om overgrep fra far.

Med sin fortelling rokker han med stor sannsynlighet ved den voksnes konstruksjon av hvordan en barndom skal være. Barndom representert ved trygghet, omsorg og beskyttelse. Tanken på at barn utsettes for overgrep av egne foreldre gjør fortellingen vanskelig å begripe. Den voksnes definisjon av situasjonen skaper et bilde den voksne søker å beskytte seg mot. Fortellingen avvises igjen.

I henhold til et barneperspektiv, er det viktig aktivt å gå inn i dialog med barnet ut fra barnets initiativ (Omre og Schjelderup 2009). Det å benekte at det barnet forteller kan skje, vil i de fleste tilfeller lukke for barnets fortelling. Barnet fratras mulighet for å bli hørt, mulighet for hjelp, men også mulighet til gyldiggjøring av sin erfaring. Dialog rundt temaet fordrer imidlertid at den voksne makter å stå i barnets opplevelse uten å la egne følelser ta over. Hvilket kunnskapssyn man har på barn, påvirker hvorvidt man holder fokus på barnets behov eller redefinerer for å gjøre situasjonen lettere for egen del.

Skolen som sender melding til barneverntjenesten, formulerer den med punktvis henvisninger. Bekymring knyttes til flere faktorer. Kari (9 år) tegner nakne kropp sammen, hun har med bladet 'Vi menn' på skolen, hun oppgir ikke å ha venner samt hun har en generell opptatthet av sex.

«Elevene skulle lage spørsmål. Lærer og elever så på ordet fisk, og sa at det inneholdt ordet fis og lo av dette. Deretter gikk hun fram til lærer og spurte 'Kan jeg skrive spørsmål om sex?' Læreren svarte nei, og forklarte at det ikke passet for barn men for voksne. K nikket, godtok svaret og satte seg ned og skrev andre spørsmål.»

Ved å svare nei, demonstrerer læreren sin makt i relasjonen (Mik-Meyer i Järvinen, Larsen og Mortensen 2005). Samtidig synliggjøres synet på barn. Læreren har en gylden anledning til å etterspørre Kari (9 år) sin interesse for sex via dialog om hva hun ønsket å lage spørsmål om.

Svaret fra lærer understreker i stedet lærerens opplevelse av at dette er et upassende tema for barn. Indirekte sier hun at Kari (9 år) gjør noe feil ved å vise interesse. Det sier imidlertid ikke noe om hva som er feil, eller hvorfor, ut over at dette er noe for voksne. Seksualitet som sosial konstruksjon gjenspeiles. En konstruksjon som definerer seksualitet som voksen sex, noe tabubelagt.

Forespørselen fra jenta var om hun kunne stille spørsmål om sex. Relatert til WHO (1974) sin definisjon, kan det således være mange mulige spørsmål for en 9 år gammel jente. Spørsmål som kunne åpnet for en informativ dialog også med de øvrige elevene. I stedet stoppes også her dialogen. Muligheten for videre kommunikasjon rundt Kari (9 år) sin interesse, kan nå være lukket. Noe som vil kunne påvirke mulighet for å avdekke årsak til nysgjerrigheten. Samtidig kan en opplevelse av skam være knyttet til seksualiteten. Almås (2004) hevder vi bærer på en kulturell arv preget av taushet, tabu og skam knyttet til seksualiteten. En arv som muliggjør doxa og legitimerer fravær av barneperspektiv.

Sannsynligheten for at læreren søker å tilføre Kari (9 år) skam, er forsvinnende liten. Dette er mekanismer som skjer uten at det knyttes særlig bevissthet til det som uttrykkes i dialogen. Den enkelte foretar imidlertid et valg knyttet til kunnskapsgrunnlaget man velger som basis for utøvelse av sitt virke. Ved å avvise barnets initiativ på grunn av eget ubehag, stenges det for utforskning av egen bekymring, samtidig som barnet hindres nødvendig hjelp. Temaet sex og seksualitet kan skape usikkerhet. At det kan det være lettere å avvise temaet enn å gå inn i det, er forståelig. Å bortforklare manglende fokus på barnets perspektiv med at temaet er vanskelig, fremstår like fullt som både faglig og etisk uforsvarlig.

Også bekymringsmeldingen knyttet til Jan (6 år), formulerer problemstilling relatert til det å kommunisere om seksualitet.

«Jan (6 år) har kommet med ytringer på ting han angivelig har opplevd hjemme sammen med storebror, men som han ikke vil utdype. Eksempelvis: 1) Bror har prøvd å sette fyr på seg. 2) Bror gjør ting med meg som han ikke vil at de voksne skal vite. 3) Forteller at bror ønsker å dø.»

Meldingen refererer Jan (6 år) sine uttalelser. Også her formidles personalets syn på barnet. Det refereres til noe gutten skal ha opplevd, men ved å tilføye «angivelig», sår det tvil om realiteten i utsagnet. At dette er barnets beskrivelse av egen erfaring ser ut for å få mindre fokus enn personalets frustrasjon over at barnet ikke vil utdype egne utsagn. Fokus forskyves fra barnet over på de voksne. Jan (6 år) sine uttalelser vekker bekymring hos personalet. Han forteller at han utsettes for noe som voksne ikke skal vite om. Likevel forteller han det i barnehagen. Han gjør det på tross av at broren har forsøkt å tenne på seg selv og har et ønske om å dø. Det er bekymringsfullt at personalet ikke ser ut for å ha forståelse for at Jan (6 år) ikke har mulighet for selv å utdype situasjonen. Sannsynligheten er stor for at han frykter konsekvensene, både for seg selv og broren dersom dette kommer fram.

Barnehagen der Hans (6 år) går melder følgende:

«Hans (6 år) er svært dominerende i lek, og vi ser at han har kontroll over de andre barna. Dette er tatt opp med foreldrene i foreldresamtaler. [...] Han dirigerer i leken og stenger ute dem han ikke vil ha med.»

Hans (6 år) er i følge personalet opptatt av seksuell lek. Denne kan bli så intens at personalet igangsatte tiltak om åpne dører og tilsyn.

«Etter en intens periode i høst, ble det roligere. Derfor ble vi svært overrasket over følgende episode: Personalet oppdager at det manglet 2 stk. En voksen går for å se etter og finner guttene innerst i buskene. Begge har buksene nede og Hans (6 år) står med penis inn i rompa på den andre gutten (som står fremoverbøyd). I samtale med en voksen forteller den nye gutten at han måtte ta av buksene og bøye seg fram. Han syntes det var flaut, og sier det ikke var noe godt. Hans (6 år) ønsket ikke si noe om det som skjedde, men så ut som et 'spørsmålstejn' når saken ble tatt opp.»

Personalet blir overrasket når atferden gjentar seg. I tillegg til økt tilsyn, har barnehagen gitt «tilbud om samtaler, bøker osv. hvis det var noe han lurte på.» Det ble også «satt klare grenser for hva som var lov, og hva som ikke var lov, og det ble snakket om respekt for egne og andres kropp.» Leken personalet beskriver i bekymringsmeldingen, er preget av skjev maktbalanse og opplevelse av ubehag. Langfeldt (1993) hevder at situasjoner der barn forgriper seg på andre barn kan oppleves vondt for begge parter. Den seksuelle leken bør i dette tilfellet rettere omtales som overgrep.

Det ser ut for at personalet har en forventning om at barnet selv skal kunne ta ansvar for egen læring og på den måten nyttiggjøre seg det tilbudet barnehagen gir. Hans er seks år. Det er vanlig for så små barn å uttrykke seg via atferd. Atferd er kommunikasjon, en måte å formidle følelser og frustrasjon (Kvelling 2010). Overraskelsen som uttrykkes i meldingen gjenspeiler en manglende forståelse for barnets behov for voksen involvering. Det er personalet sitt ansvar å speile den atferden som vises i barnehagen. På den måten får barnet mulighet til å etablere en egen identitet, egen opplevelse av rolle og tilhørighet i gruppen. Dette gjelder også den seksuelle atferden.

Voksen involvering er en av beskyttelsesfaktorene resiliensforskningen peker på som nødvendig for at et barn som lever med risiko skal kunne utvikle seg tilfredsstillende (Borge 3002, Danielsen 2004). Unnvikelse vil kunne få store konsekvenser for barnet.

Oppsummering av funn:

Fra en gjennomgang av sakspapirene kan en se hvor raskt det stenges for barns frie fortelling knyttet til egen opplevelse og erfaring av seksualitet.

I stedet for at barn møtes av voksne med kunnskap om og syn på barn knyttet til rettigheter og krav til beskyttelse, møter de voksne som formidler usikkerhet og ubehag. Dette formidles både i kommunikasjonen med barnet og i behovet for å forklare eller bortforklare bekymringsmeldingen.

Barnets manglende beskyttelse fremkommer ved at:

- **barn tillegges ansvar for å ordlegge seg på en måte som gjør de voksne i stand til å ta i mot utsagnet**
- **barn gjøres ansvarlig for selv å benytte de tilbud som stilles til rådighet**

Barnekonvensjonens prinsipp om barns rett til beskyttelse og rett til å bli hørt overholdes ikke.

7.2 Hva er bekymringsfull seksualitet?

Bekymringsmeldingene viser at den voksne raskt står i fare for å stenge av barnets fortelling. Dialogen stoppes på grunn av den voksnes manglende evne til å kommunisere med barnet om et tabubelagt tema. Dette er voksne som til daglig omgås barn. De har således tilsynelatende både evne, interesse og ønske om å forholde seg til barn på en adekvat måte. Hva er det da ved barnets seksuelle atferd eller verbale kommunikasjon som utfordrer? Hva er det som skal til før bekymring vekkes?

Etter å ha lest bekymringsmeldingene gjentatte ganger, slår det meg at seksualiteten må fremstå som særdeles tydelig før det meldes bekymring. Den må være av en slik karakter at de voksne rundt ikke kan unngå å berøres, de kan ikke late som om den ikke eksisterer. Et sitat fra bekymringsmelding nr.1 knyttet til Per (5 år) viser dette:

Per: Eg suge på pappa sin tiss.

Ped.leder: Koffor det?

Per: Han bare vil det.

Ped.leder: Ka ti gjør han sånn?

Per: Ikkje i barnehagen, bare hemma om natten og morgningen.

Ped.leder: Ka gjør du?

Per: Eg suge på pappa sin tiss.

Ped.leder: E det greit?

Per: Ja.

Ped.leder: Ka gjør han då?

Per: Han tisser i munnen min.

Ped.leder: E det godt?

Per: Nei.

Aigner (1984) hevder voksne søker å beskytte seg selv ved å la være å se. Dette vil imidlertid gå på bekostning av barns rettigheter og krav på beskyttelse (Omre og Schjelderup 2009). I denne saken er seksualiteten helt oppe i dagen. Den voksne reagerer når det ikke er behov for selv å vurdere om dette omhandler seksualitet. Bortforklaringer og unnskyldninger fungerer ikke ved denne form for verbal konkretisering fra barnets side. Voksne har ikke mulighet for å unngå tema, eller skjerme seg fra ubehaget.

Empirien viser videre at den seksuelle atferden ofte gjentar seg over tid, eller berører andre barn på en negativ måte. Det er da snakk om barn som forgriper seg seksuelt på andre, ofte yngre, barn. Atferden er ikke preget av gjensidig utforskning basert på nysgjerrighet. Den har elementer av skjevhet ved at et barn har mer makt, ofte i form av størrelse og aldersforskjell.

«Etter frokosten kommer assistent inn på badet og gløtter på døra til toalettet. Her sitter Per på huk foran gutt 3.5 år som har buksene nede. Ass: hva skjer? Begge svarer: me har ikkje sugd på tissen. Så tar Per og legger hånden på skulderen til gutt 3.5 år, kikker på han og sier: ingenting skjedd.» (Bekymring nr.2 meldt fra barnehage vedrørende Per 5 år.)

De fleste meldingene er basert på observasjoner eller uttalelser som er mottatt direkte i dialog med barnet. I henhold til Aigner (1984) kan innholdet i det barnet kommuniserer provosere voksne. Direkte spørsmål eller uttalelser vekker usikkerhet knyttet til egen oppfattelse av hva som er rett og galt. Ofte velges det å unngå spørsmålet for å skjerme seg fra ytterligere dialog. En kan også knytte dette til en fagpersons valg av kunnskapssyn. Dersom vi ser på barnet som et individ med selvstendige rettigheter og dertil hørende krav på beskyttelse, vil det i sosialt arbeid være både uprofesjonelt og uetisk å begrunne manglende handling ut fra usikkerhet og behov for å skjerme seg selv.

Bekymringsmeldingen knyttet til 9 år gamle Kari er et eksempel der flere sitat fra dialog mellom kontaktlærer og Kari (9 år), samt jenta sin væremåte, utgangspunkt for bekymring:

«Eleven spør kontaktlærer: har du sex?»

Det opplyses ikke om hvordan spørsmålet ble besvart. Spørsmålet er satt opp i en punktvis oversikt på faktorer som vekker bekymring knyttet til Karis (9 år) atferd. Et annet punkt siteres under. Her er det beskrivelse av jentas atferd vist av søster som vekker bekymring.

«Søsteren kommer inn fra friminutt og forteller at Kari (9 år) har drevet med vrikkebevegelser (på en seksuell måte) i korridoren. Søsteren demonstrerer dette for

læreren. Samme dag var Kari urolig, klødde mye i rompa og gikk til slutt på toalettet. Hun er sårbar og lei seg denne dagen.»

Barnets atferd tolkes inn i en seksuell ramme der den voksne ser ut for å lete etter bevis på at egen definisjon er korrekt. De voksnes forforståelse legger ikke bare grunnlaget for en konstruksjon av virkeligheten, den legger også føringer for hvordan barnet oppfattes og deretter møtes (Levin og Trost 2005). Spørsmålet er om barnets handlinger og stemning kunne vært tolket annerledes. Kan det for eksempel være at Kari (9 år) er plaget av forstoppelse? Muligens en banal forståelsesramme, men like fullt en legitim forklaring på atferd og stemning hos jenta.

Seksuell atferd er imidlertid også rapportert via andre barns foreldre og refereres til i meldinger:

«Utløsende faktor for bekymringen var en telefonsamtale fra en mor på avdelingen som ringte pedagogisk leder på avdelingen. Hun forteller at hennes tre år gamle sønn har fortalt at Jan (6 år) skal ha slikket ham på tissen og at han ikke likte dette, samt at Jan ville at gutten skulle slikke hans tiss også, noe den tre år gamle gutten ikke syntes noe om. I følge gutten på tre år kan det også dreie seg om flere barn som er utsatt for hendelse(n).» Bekymring meldt fra barnehage vedrørende Jan 6 år.

Seksuell aktivitet som skjer i barnehagen, får ringvirkninger og kommer til uttrykk som endret atferd hos berørte barn. Endringen gjør foreldre engstelige, de formidler sin bekymring videre til barnehagen.

Et annet foreldrepar har i samtale med sin sønn, avdekket seksuelle handlinger begått i barnehagen av 6 år gamle Hans. Dette er også atferd som forekommer gjentatte ganger, og som påvirker andre barns seksuelle uttrykk negativt.

«Personalet ble i første omgang gjort oppmerksom på hva som hadde skjedd av en far som fortalte at sønnen på 3.8 år hadde spurt om han skulle vise tissen til gjester som kom på besøk.» Barnehagen melder bekymring for Hans 6 år.

Den seksualiteten som meldes til barneverntjenesten er enten graverende i sitt uttrykk, eller forstyrrende for de voksne ved at den stadig gjentar seg. Seksualiteten blir synlig, den må håndteres og kan ikke lenger skjules som en mørk hemmelighet. Tilbakemeldinger fra andre foreldre gjør at personalet vanskelig kan unngå å legge merke til atferden. Foreldrene forventer å bli hørt, de forventer at deres barn blir tatt på alvor i forhold til det de formidler. Maktforskjellen tydeliggjøres. Foreldrene tillegges og benytter sin definisjonsmakt, noe barna i mye mindre grad har anledning til. For å bevare tillitt, og sikre relasjonen til foreldrene, tvinges barnehagen til å ta tak i atferden. Dette gjøres ved å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Det er dermed ikke nødvendigvis atferden i seg selv som gjør at bekymring meldes, men presset fra barnas foreldre.

Det interessante er spørsmålet om hvem som gis rett til å definere når en situasjon er alvorlig. Er det barnet, eller er det de voksne. Dokumentasjonen viser at når foreldre melder fra, skjer det noe. Man kan undres på om det er ubehaget ved å bli konfrontert som forårsaker handling.

Voksne blir kontaktet av voksne. Kommunikasjonen foregår inne en felles forståelsesramme i en relasjon preget av jevnere maktbalanse. Barnets mulighet for å definere er således underordnet de voksnes definisjonsmakt (Andersen i Järvinen & Mik-Meyer 2003)

I mange tilfeller relateres det å fremvise en bekymringsfull seksuell atferd til at barnet utsettes for seksuelle overgrep (Langfeldt 1993). Barnets seksualitet defineres synonymt med det å være utsatt. I noen av meldingene formuleres dette eksplisitt, og i en fremstår den nær som en bestilling til barneverntjenesten:

«Jeg melder herved min bekymring rundt denne jenta og ber herved om undersøkelse for å avdekke om det kan foreligge seksuelt overgrep.» Bekymringen er meldt fra en fastlege vedrørende Lene 6 år.

Lene (6 år) hadde vært i kontakt med fastlegen i forbindelse med gjentatte infeksjoner i underlivet. Infeksjoner i underlivet assosieres med seksuelt overførbare infeksjoner, tilstander som i de fleste tilfeller er forbundet med seksuell omgang. Tatt i betraktning Lenes alder, er det da nærliggende å tenke at hun utsettes for overgrep, noe fastlegen har vært bekymret for.

En melding uttrykker ikke bare at det mistenkes pågående seksuelle overgrep, men det oppgis også antatt overgriper. Konkretiseringen kommer som følge av uttalelser Jan (6 år) har kommet med i barnehagen. Uttalelsene er knyttet til handlinger og trusler gutten utsettes for av sin bror.

«Barnehagen er bekymret for om Jan (6 år) blir utsatt for overgrep av mors sønn.»

Andre meldinger formuleres uten at tanken om at barnet utsettes for overgrep uttales direkte. Bekymringen er imidlertid formulert på en sånn måte at det er nærliggende å tenke at dette er melderens definisjon av situasjonen og dermed grunnlag for bekymringen.

«Hanne (8 år) fortalte at hun av og til får vondt når hun er hos pappa'n [...] Ved spørsmål om hvor hun får vondt krysser hun bena.»

Skolens personale konstruerer en virkelighet der jentas uttalte opplevelse av å få vondt, relateres til penetrering eller annen form for hardhendt håndtering av jentas underliv. Det er en mulig forklaring, men like fullt bare en av flere mulige årsaker. Uten å spørre Hanne (8 år) hva som er vondt, vil hennes erfaring forbli taus. Dette gjenspeiler både manglende kunnskap om å snakke med barn, og syn på barn som kompetente.

I meldingen knyttet til Trine (9 år), refereres uttalelser og relateres til flekker på jentas laken etter samvær med far.

«Det var de tidligere uttalelsene til Trine som gjorde at damen reagerte på lakenet og ga dette til politiet[...] Damen har vært i avhør[...] har ikke hørt noe mer i fra politiet angående etterforskningen.» Bekymring for Trine (9 år) blir meldt fra annen barneverntjeneste.

Bekymringen er delvis basert på barnets uttalelser. Den ble imidlertid ikke meldt ut fra utsagnene alene, men først da det ble oppdaget flekker. Dette til tross for at uttalelsene Trine (9 år) har kommet med i flere voksnes påhør, var tydelige i sin karakter:

«Pappa skylder meg 5 kroner for han slikket meg på rumpen. [...] Pappa kiler meg der (peker mot kjønnsorganet sitt).»

Trines laken ble levert til politiet i forbindelse med anmeldelse. Flekkene ble analysert, og det ble påvist sæd fra far. Informasjonen var ikke tilgjengelig på meldingstidspunkt, men fremkommer av barneverntjenestens sin dokumentasjon i saken. Bevis i form av flekker på et laken, ser ut for å være mer kraftfullt enn uttalelser fra et barn. Kombinasjonen er vanskelig å overse. Igjen ser det ut for at voksne har behov for tydelige, konkrete bevis som kan brukes i en voksen forståelsesramme før bekymring meldes.

En melding skiller seg fra de andre i form av at den ikke fokuserer på en tydelig uttalt seksuell atferd hos barnet. Dette gjelder Ole (3 år). Seksualiteten kommer til uttrykk i det relasjonelle spillet mellom barnet og de voksne på avdelingen. Et spill som beskrives å variere, og som antagelig er av en karakter som avviker fra det som forventes av barn på Ole sin alder.

Videre kan seksualiteten tolkes inn i barnets uttalelser som refereres i meldingen. Tolkningen av barnets utsagn, samt barnets reaksjon i relasjonen til de voksne, tydeliggjør personalets definisjon av situasjonen.

«Atferden endrer seg etter hvor han er, og er synlig den uken han er hos mor [...] Han er ofte aggressiv og frustrert, tåler lite fra barn og voksne. Han liker ikke nærkontakt.»

Personalet vektlegger også uttalelser Ole (3 år) har kommet med når han har vært hos mor:

«Mamma legger meg i sengen og tar såpe i munnen på meg.»

Endring i atferd settes sammen med at Ole (3 år) har delt bosted. Det beskrives at gutten både tåler og liker nærkontakt den uken han er hos far. Bekymringen er således knyttet til hans væremåte de ukene han er hos mor, og relateres til mors evne til å ivareta sønnens behov for omsorg. Manglende, eller dårlig omsorg, resulterer i endret atferd hos Ole (3 år). Hans evne til å inngå i relasjoner påvirkes av omsorgssituasjonen. Barnehagen opplever han som mindre mottagelig for kontakt med både voksne og barn når han er hos mor.

Dette samsvarer med Kvellos (2010) beskrivelser av symptom hos barn utsatt for omsorgssvikt. Hvorvidt man velger å betegne atferden seksuell, avhenger av hvordan man velger å definere seksualitet.

NOVA (2008) rapporterer om usikkerhet og redsel for å melde. En vond magefølelse er ikke tilstrekkelig dokumentasjon. Det hevdes at det ikke finnes gode nok verktøy for å kartlegge barns utsatthet for omsorgssvikt, vold og overgrep. Samtidig blir det opplyst via media om saker som meldes, henlegges og påfølgende erstatningskrav. Er dette rammen som forårsaker at barnets seksualitet ikke fanges opp?

Tall fra Statistisk Sentralbyrå (2013) viser at helsepersonell bryter Barnekonvensjonen ved å unnlate å melde bekymring for barn. Diskusjonen i etterkant av offentliggjøringen tydeliggjør en todeling av årsakssammenheng; Personell mangler kompetanse, samtidig som de ikke makter ta inn over seg de faktiske forhold barnet lever under. Å melde fra krever mot og trygghet til å stole på egne vurderinger.

Når bekymringen rettes mot barnets seksuelle atferd, oppstår ofte en dobbel utfordring ved at det å erkjenne at barn har det vanskelig kombineres med et tabubelagt tema. Seksualitet er sjeldent et tema for seriøs drøfting med andre fagpersoner. Seksualitet er ikke et naturlig tema på arbeidsplassen, heller ikke i barnehagene (Skarpsno 2013). Aasland (2004) hevde det er manglende kompetanse knyttet til seksuelle overgrep blant ansatte både i barnehager, skole og barneverntjenesten.

Dette samsvarer med erfaring fra mitt kliniske arbeid. Usikkerheten, eller manglende kompetanse, rettes imidlertid ikke bare mot overgrep men seksualitet generelt.

Mulighet for åpen drøfting av tema vil kunne minske redsel for å fremstå hysterisk, redsel for å ta feil. Det vil åpne for annerkjennelse av barn som seksuelle, og dermed gyldiggjøre barnets opplevelse. Denne tryggheten hos voksne vil være med å sikre barnet speiling og korrigerende også rettet mot seksuell utvikling.

Redsel for å melde bekymring knyttet til seksuell atferd, kan også handle om betydningen av å opprettholde relasjon til foreldrene. Barnehage og skole er avhengig av å kunne kommunisere med foreldre for å sikre informasjonsflyt og nødvendig oppfølging. Bekymringsmelding til barnevernet vil kunne påvirke tillitsforholdet og i verste fall resultere i at foreldrene flytter barnet (Aasland 2004).

Utforskning av egen bekymring krever tid, energi og vilje. NOVA påpeker i Rapport 5/2008 at tid også er avgjørende for god praksis. Dersom kartlegging av bekymring rundt et barn prioriteres i en travel arbeidshverdag der mange barn har behov for oppfølging, kreves det ofte rettferdiggjøring. I stedet for å være i forkant, reageres det først når seksualiteten har blitt et problem. Den kan ikke lenger ignoreres. DA meldes bekymring. Hva er motivasjonen? Kan intensjonen være å overføre problemet til andre i håp om at det skal fikses? Når det drøyes så lenge at atferden får utvikle seg i negativ retning, signaliserer det vegring. Det handler ofte om egenbeskyttelse fremfor beskyttelse av barnet (Aigner 1984) Endres fokus over på barnets rettssikkerhet, vil også motivasjonsfaktoren for videre arbeid endres. Motivasjon er ikke statisk – motivasjon er en prosess (Killen 2010). Viktige elementer i prosessen er trygghet til å drøfte, mot til å stå inne for egne vurderinger og støtte i kollegaer.

Det er viktig å bruke tid slik at barnet får fortelle om egne tanker og den situasjonen det lever i (Almås & Benestad 2006). På lik linje med den voksne, trenger barnet å trygges.

Opparbeidelse av tillit i en relasjon tar tid og krever respekt. Kan man stole på barnets uttalelser? Margrethe Wiede Aasland er førskolelærer og sexologisk rådgiver ansatt ved Institutt for klinisk sexologi og terapi (IKST) i Oslo. Hun har arbeidet med seksuelle overgrep nærmere 25 år. Hun sier:

«Barn lyver seg sjeldent inn i vanskeligheter, barn prøver å lyve seg ut av dem. Barn kan lyve, men vi må observere måten barnet formidler opplysninger på, hva de sier og hvordan de sier det. De kan fortelle til noen de er trygge på.» (Aasland 2004)

For å kunne gjøre noe med egen bekymring må barnet snakkes med. Bare på den måten har man mulighet for å få egen bekymring bekreftet eller avkreftet.

Oppsummering funn:

Empirien viser at seksualiteten barnet viser gjennomgår et sett av fortolkning og filtreringsprosesser.

For at de voksne rundt barnets skal reagere med bekymring av en slik grad at denne meldes til barneverntjenesten, må seksualiteten må være:

- tydelig
- gjentas over tid
- påvirke andre barn negativt

Det fremkommer en aksept av at mange faktorer skal til før barnevernet meldes.

Det synes å være legitimt at problematikken er så vanskelig at unnvikenhet, vegring og å la være å se blir normalisert.

Dette samsvarer med doxa og mørke hemmeligheter.

7.3 Barneverntjenestens definisjon av situasjonen.

Samtlige av bekymringsmeldingene i empirien ble i første vurdering jf. § 4-2, av barneverntjenesten klassifisert som alvorlig nok til å igangsette undersøkelse etter barnevernlovens § 4-3.

Järvinen og Mortensen (2005) hevder at hvorvidt barnevernet igangsetter en utvidet undersøkelse med påfølgende mulighet for tiltak, vil avhenge av saksbehandlers definisjon av situasjonen. Saksbehandlers definisjon baseres på egen erfaring fra barnevernfeltet, kunnskap om barns seksualitet, samt de vurderinger som gjøres etter innhenting av informasjon.

Det vil derfor være av betydning hvor informasjonen hentes og hvem som gis myndighet til å definere barnets situasjon.

Et spørsmål vil være om saksbehandler kan stole på at gjeldende oppfatning faktisk er gyldig for barnet. Er den innhentede informasjonen tilstrekkelig til å opplyse saken på en slik måte at saksbehandler er i stand til å foreta en vurdering til barnets beste?

Det er i empirien varierende hvor godt barneverntjenesten dokumenterer egne diskusjoner og vurderinger. I noen av sakene er så godt som ingenting dokumentert. Det er også et fåtall saker der det er skrevet rapport (3 av 8 saker) og kun to av journalene har et formulert brev i tilknytning til henleggelse av saken.

Så hva er det som faktisk dokumenteres av barnevernets formulerte definisjon av situasjonen?

Fastlegen melder bekymring for Lenes (6 år) gjentatte infeksjoner i underlivet og ber om at barnevernet fortar en vurdering av om hun utsettes for seksuelle overgrep.

«På bakgrunn av samtaler og undersøkelse på barneklubben finner ikke barneverntjenesten grunnlag for å fortsette undersøkelse. [...] Barneverntjenesten har forståelse for at dette har vært en belastning for familien. Vi håper jenta får hjelp for plagene sine og ønsker lykke til videre.»

Barnevernet konkluderer altså med manglende grunnlag for videre undersøkelse. Det er imidlertid ikke det samme som at det ikke fortsatt foreligger en bekymring. Saksbehandler anerkjenner familiens opplevelse av at melding til barnevernet og påfølgende undersøkelse er en belastning. NOVA understreker også i sin rapport 5/2008 viktigheten av forståelse for at familiene i en slik situasjon kommer i en krisesituasjon. Det påpekes i rapporten at enkelte familier vil kunne ha behov for krisehjelp i etterkant. Det at barneverntjenesten i brev form beklager sin inngripen, vil kunne oppfattes som er oppreisning til foreldrene. I forhold til barnet som er utgangspunktet for bekymringen, skjer det imidlertid ingen endring.

Hannes (8 år) rektor formidler bekymring knyttet til uttalelser jenta har kommet med overfor personalet på sfo et år tidligere. Barnevernet dokumenterer samtaler med jenta, foreldrene, rektor og lærer. Videre dokumenteres observasjoner som gjøres av jenta under samtalen. Tolkning og konklusjon av observasjoner dokumenteres:

«Hanne (8 år) framstod som ei åpen og trygg jente som var klar på at hun hadde det bra både hos mor og far. Samtidig kom det fram at hun hadde noen problemer i samhandling med andre barn, og at hun var spesielt kontaktsøkende overfor mannlige lærere. Atferden kan nok forklares på mange måter, men det kan være viktig å prøve å endre denne atferden for at det ikke skal gi henne negative opplevelser fremover.»

Formuleringen viser at det med stor sannsynlighet har foregått en drøfting av hvordan atferden kan forstås. Det er fremkommet ulike muligheter. Barneverntjenestens mandat er i henhold til barnevernlovens § 3-1 å avdekke sviktende omsorgsforhold i hjemmet, samt sette inn nødvendige tiltak. Barneverntjenestens ramme for definering av situasjonen vil med andre ord være å avdekke om en bekymringsfull seksuell atferd kan knyttes til manglende eller fraværende omsorg. I forhold til Hanne (8 år), konkluderer barneverntjenesten på følgende måte:

«Barneverntjenesten vurderer at det ikke er grunn til bekymring for Hannes (8 år) omsorgssituasjon og saken avsluttes uten videre tiltak.»

Også her konkluderes det med at omsorgsforholdene er gode nok. Det uttrykkes likevel en bekymring knyttet til Hannes (8 år) atferd, og foreldrene oppfordres til å søke veiledning med tanke på atferdsendring. Dette til tross for at det ikke konkluderes med årsak til atferden.

Med utgangspunkt i en forståelse for at atferd er kommunikasjon, vil igangsetting av atferdsendrende tiltak uten å etterspørre Hannes (8 år) definisjon av situasjonen, kunne frata henne en mulighet til å formidle sine behov. Barnet blir et problem. Hun sees på som et objekt det er mulig å endre, i stedet for å se henne som subjekt med en atferd som defineres som problematisk. Barnets definisjon og forståelse forsvinner, hvorpå både jenta og atferden konstrueres inn i de voksnes virkelighet.

Samme barneverntjeneste har mottatt to bekymringsmeldinger knyttet til Trine (9 år) med åtte måneders mellomrom. Bakgrunnen er seksuelle overgrep begått av far og en kamerat av bror. Begge er politianmeldt.

Vurderinger knyttet til den første bekymringen, dokumenteres i liten grad ut over brev med bekreftelse på mottatt melding. Der informeres det om at *«meldingen henlegges da det ikke vurderes å være grunnlag for undersøkelse etter Lov om barneverntjenester § 4-3.»* Internt dokument viser saksbehandlers definisjon av situasjonen:

«Melding utsjekket, mor gjør nødvendige grep.»

Ergo er det grunn til å tro at bekymringsmeldingen er vurdert uten å dokumenteres. På et grunnlag det ikke gjøres rede for, konkluderes det med at mor ivaretar sikkerhet og gir Trine nødvendig omsorg.

Meldingen mottatt senere er formulert av BUP i samarbeid med mor. Nå igangsettes det undersøkelse. Grunnlaget oppsummeres i to setninger:

«Jenta tidligere utsatt for seksuelle overgrep. Mor ønsker barneverntjenesten inn med tiltak i tillegg til tiltak iverksatt fra BUP.»

Dette underbygges i notat:

«Mor er alene, svært sliten etter alle påkjenninger det siste året, lite sosialt nettverk som kan støtte – ingen støtte i familien. Mor er bekymret for ivaretagelsen av sikkerheten rundt Trine (9 år) da Trine har vist manglende grenser ifht intimitet med kameraten til broren. Mor har vært bekymret for at hun nå er så sliten at hun ikke klarer å følge opp barna godt nok.»

Mor definerer altså selv situasjonen. Det gjøres innenfor rammen av barneverntjenestens mandat for inngripen.

«På bakgrunn av meldingen iverksatte barneverntjenesten undersøkelse ihht Lov om barneverntjenester § 4-3. Meldingsinnholdet ble konkludert med å samsvare med forhold som er beskrevet i Lov om barneverntjenester § 4-4.»

Det er bekymring knyttet både til Trines (9 år) sikkerhet og omsorgssituasjonen for øvrig. Det at mor selv ber om hjelp, gjør situasjonen enklere for barneverntjenesten. Tiltak kan settes inn på frivillig basis for å avhjelpe mor i omsorgsrollen. Det er dermed ikke tiltak rettet mot Trine (9 år) og hennes utsatthet som vurderes som nødvendig. Hvordan kan det forstås?

Trine (9 år) har hjelp fra BUP. Det kan tenkes at det i behandling der vil bli jobbet med bevissthet knyttet til egen seksualitet, men det er ikke tilfellet pr i dag. Behandler siteres i journalen: *«Trine avviser ikke tema men hun opplever som ikke helt klar enda i forhold til dette»*. Den voksne definerer situasjonen. Sannsynligheten er stor for at tema vekker ubehag. Til tross for at Trine (9 år) ikke avviser, konstrueres hennes manglende initiativ til å bety at hun ikke er klar. Hun pålegges dermed ansvar for at det ikke jobbes direkte med seksualiteten.

Også barneverntjenesten fremstår unnvikende ved å prioritere tiltak som er kjent og trygge. Hjelpetiltak knyttet til fritid, samt å avlaste en mor i en belastet situasjon, er kjent for barneverntjenesten. Tiltakene gir mening, og er håndgripelige. I tillegg representerer de det mor ønsker. Seksualiteten derimot, velges vekk. Den defineres ut av den meningsbærende konstruksjonen mor og barneverntjenesten har felles. En konstruksjon av virkeligheten der Trine (9 år), med hennes erfaring som utsatt for seksuelle overgrep, representerer et problem som sliter mor ut.

For Trine (9 år) vil en slik konstruksjon med stor sannsynlighet være belastende. Dersom hun oppfatter tiltakene som konsekvens av hennes atferd og historie, vil hun som Levin & Trost (2005) hevder, lett kunne påta seg skyld for situasjonen. Hennes selvbilde vil kunne bli preget av skam. Ved å bli pålagt ansvar for selv å skulle sørge for rett og tilstrekkelig hjelp, pådyttes barnet også samfunnets skam knyttet til seksuelle overgrep. Barnets perspektiv ivaretas ikke i en slik situasjon, heller ikke barnets rettssikkerhet.

Av tre meldinger der bekymring rettes mot spørsmål om barna utsettes for seksuelle overgrep, er det kun en sak der det settes inn tiltak. Det settes inn tiltak når mor ber om det. I de to andre sakene, avviser foreldrene behov for hjelp. De uttrykker også sinne og frustrasjon over at noen kan insinuere at overgrep foregår. I alle sakene blir barnet stående uten hjelp til å trygges på egen seksualitet.

Hva da med barn som selv utøver overgrep på andre barn?

Jan (6 år) har vekket bekymring hos de ansatte i barnehagen ved sin dominerende, uforutsigbare og til tider seksuelle atferd. Han har også kommet med uttalelser knyttet til sin bror.

Barneverntjenesten dokumenterer ingen samtale eller observasjon av Jan (6 år). Det gjennomføres samtale med personal via telefon. Det som dokumenteres av denne, omhandler barnehagens samarbeid med foreldrene, samt foreldrenes deling av daglig omsorg.

Barneverntjenestens definisjon av situasjonen, fremkommer i brev vedrørende overføring av saken til annen kommune:

«Saken er undersøkt ved Barneverntjenesten i kommune A og en har kommet med forslag til tiltak. Slik Barneverntjenesten i kommune A vurderer saken er det viktig at en kommer raskt i gang med tiltak overfor gutten, samtidig som en gir tilbud om veiledning til barnehagen. En viser til forslag om tiltak i vedlagt undersøkelsesrapport.»

Hvorvidt rapporten er skrevet, vites ikke. Den ligger ikke vedlagt dokumentene. Det refereres imidlertid til foreslåtte tiltak i notat fra telefonsamtale med foreldre. Tiltakene rettes mot utredning ved BUP, skjerming av Jan (6 år) i forhold til broren, samt veiledning til barnehage og hjem.

Konklusjonen fra barneverntjenesten viser at det har vært foretatt en drøfting. Det er konkludert om sakens alvorlighetsgrad. Det dokumenteres imidlertid ingenting i forhold til hvem som er med på drøfting, rammen for diskusjonen, hvorvidt ulike forklaringer har vært oppe, eller grunnlaget for konklusjonen. Det som foreslås av direkte tiltak overfor Jan (6 år), forutsetter at ytterligere nye personer vurderer det som hensiktsmessig. Utfordringen kastes således videre til neste etat uten at det gir noen umiddelbar gevinst for barnet.

Vedrørende bekymringen knyttet til Hans (6 år) sin atferd, dokumenterer barneverntjenesten følgende vurdering:

«Gjennom samtaler med familien og Hans (6 år), samt opplysninger i saken, fremgår det at Hans har opplevd svært mye ustabilitet i sitt seksårige liv. Det er etter barneverntjenestens oppfatning mange risikoområder knyttet til hans oppvekst og omsorgssituasjon, blant annet vold og konflikter, flere relasjonsbrudd og flyttinger. I tillegg fremgår det at både mor og far har belastninger i sin bakgrunn som kan påvirke foreldrefungeringen.»

Saksbehandler er tydelig i sin definisjon av situasjonen. Hans (6 år) sin bekymringsfulle atferd tolkes som symptom på ustabilitet i omsorg og oppvekstvilkår. Dette legger føringer for anbefalte tiltak, foreldreveiledning.

Bekymringsmeldingen knyttet til Per (5 år) har hovedfokus på at gutten er tatt på fersken i å utøve seksuelle handlinger på yngre barn i barnehagen. Han har imidlertid også uttalt direkte at faren suger på tissen hans og at far tisser i munnen hans. Barnehagen melder sin bekymring knyttet til dette.

Barneverntjenestens definisjon av situasjonen fremkommer tydelig i politianmeldelse vedrørende mistanke om seksuelle overgrep.

«Barneverntjenesten anmelder med dette [far til Per] på grunnlag av mistanke om seksuelle overgrep mot sin sønn. Vedlagt følger kopi av bekymringsmelding fra barnehagen som er grunnlaget for anmeldelsen. Per (5 år) har i barnehagen kommet med bekymringsfulle uttalelser vedørende seksuell kontakt mellom seg og faren.»

Barneverntjenesten vektlegger Per (5 år) sine uttalelser knyttet til egen erfaring. Han blir trodd på sine uttalelser. Det dokumenteres ikke drøfting i forhold til om saken skal politianmeldes. Notat fra samtale med søsken på et senere tidspunkt definerer imidlertid hva det er i Per (5 år) sine uttalelser som har vekket bekymring.

«Han har fortalt om ting om kroppen, om å suge tiss og sagt ting som han liksom ikke skal vite ut i fra sin alder.»

Det opplyses i anmeldelsen at det er flere barn i familien og at foreldrene hverken er informert om bekymringsmelding eller at mistanken om seksuelle overgrep er meldt politiet. Anbefalingene (Rundskriv Q 9/95) om å unnlate å fortelle foreldre om denne type bekymring, relateres til fare for at barnet skal utsettes for trusler eller direkte vold. Ved å forholde seg til anbefalingene signaliseres barnevernets definisjon av situasjonen som alvorlig uten at dette eksplisitt formuleres skriftlig.

Kontakt med politiet både via mail og telefon dokumenteres. Saksbehandlers opplevelse av at dette er en sak som haster kommer tydelig fram. Dette sammenfaller med barnevernlovens § 4-3 der det heter at barneverntjenesten snarest skal undersøke forholdene. Politiet henstiller imidlertid til at barnevernet avventer politiavhør. De fratas dermed muligheten til undersøkelse av hensyn til politietterforskningen.

Bekymring for ivaretagelsen av barna i familien dokumenteres etter kontakt med etterforsker.

«Barneverntjenesten må planlegge videre oppfølging, undersøkelse og sikring av barna i etterkant av dommeravhør. [...] Vi er også avhengige av å samarbeide med barnehagen i forbindelse med levering av barnet til dommeravhør.»

Politisaken henlegges. Saksbehandler dokumenterer følgende informasjon fra politiet:

«Politiet er klar på at dette ikke er uvanlig i deres verden. De får stadig vekk henvendelser fra barnehager i forhold til seksuelle krenkelser blant barn. Det er faktisk ikke uvanlig at slikt skjer og det er ikke sikkert barnet blir seksuelt krenket av en voksen av den grunn.»

Saksbehandler har en avsluttende samtale med barna i familien der arbeidet oppsummeres.

«Jeg har prøvd å finne ut hvorfor Per (5 år) snakker slik han gjør men jeg har ikke funnet ut noe. Jeg sier at dersom barn opplever noe slikt som Per (5 år) snakker om, så må de fortelle det til en voksen som de stoler på.»

Per (5 år) sa i fra i barnehagen. Han sa i fra både via atferd og verbale utsagn. Barnehagen oppfattet det som ble sagt, og meldte i fra til barneverntjenesten. Barneverntjenesten definerte situasjonen som så alvorlig at de meldte videre til politiet. Politiet tok foreldrene inn til avhør, der foreldrene sa sønnen løy. Politiet henlegger saken. Saksbehandleren dokumenterer ikke hvorvidt dette minsker bekymringen hun og tjenesten for øvrig har for Per (5 år).

Det dokumenteres ikke mye av de diskusjoner som foretas internt i tjenesten. Formuleringene i notat og mail formidler imidlertid en fortvilelse over at etterforskningen tar tid. Dette strider med tjenestens intensjon om rask inngripen i alvorlige saker der barn er i potensielt skadelige omsorgssituasjoner. Når undersøkelsen igangsettes, oppstår en ny fortvilelse over foreldre som utviser manglende forståelse for sønnens vansker. Når da foreldrene i siste instans avviser de tiltak barneverntjenesten har mulighet for å sette inn, er det nærliggende å tenke at opplevelsen av hjelpeløshet kommer snikende.

Alle tre sakene viser at barneverntjenesten definerer bekymringen som alvorlig. Det fremkommer informasjon, fra guttene selv eller fra andre, at de alle tre har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Selv viser de symptomer på egen erfaring via bekymringsfull og grenseoverskridende seksuell atferd. Egen utsatthet er medvirkende årsak til at de utsetter andre for krenkelser.

Hva gjør barneverntjenesten?

I alle tre sakene foreslås det veiledning til foreldre, to av dem igangsettes. Ofte vil foreldreveiledning kunne styrke foreldrene i deres omsorgsfunksjon (Killèn 2010). Dette vil kunne bedre barnets omsorgssituasjon, trygge barnet og skape økt stabilitet. Dette er beskyttelsesfaktorer relatert til risikobarns utvikling av resiliens (Borge 2004). Det vil imidlertid ikke automatisk endre barnets kommunikative uttrykk eller forståelse for konsekvenser av egen atferd. Barnets forståelse for egen seksualitet bevisstgjøres ikke. Sånn sett kan man hevde at barnet faller ut av barneverntjenestens fokus.

Når barneverntjenesten mottar bekymring for Kari (9 år), tas bekymringen alvorlig og undersøkelse igangsettes. Kari (9 år) har vist interesse for sex ut over det som skolen regner for vanlig på hennes alder. Punktvis tas bekymringen opp med foreldrene og dokumenteres. Saksbehandler kartlegger Karis fungering og rutiner i familien. Både skole, helsetjeneste og foreldre etterspørres for å årsaksforklare Karis opptatthet av sex. Svarene dokumenteres, men det sies ingenting om tjenestens selvstendige vurderinger.

Barneverntjenesten tilbyr foreldreveiledning som hjelpetiltak. Drøfting før dette tilbys, dokumenteres ikke. Mor er imidlertid sitert i notat:

«Mor sier hun ikke vil blande seg så mye inn i jentenes lek og krangel. De må finne ut av det selv. [...] Mor sier hun er usikker på når tid hun skal blande seg inn.»

Det er derfor nærliggende å tenke at Karis (9 år) atferd tolkes som symptom på manglende foreldrestøtte og speiling. Foreldrene takker imidlertid nei til veiledning og ønsker heller økonomisk støtte til fritidsaktiviteter. Dette innvilges. Igjen er det mors tolkning av situasjonen som refereres, ikke barneverntjenestens vurdering:

«Kari (9 år) trenger hjelp til å pushes videre. Kanskje en fritidskontakt kunne hjulpet med dette? [...] Hun trenger et miljø og kontakt med andre barn. Mor sier Kari (9 år) har behov for en fritidskontakt som kan følge henne på aktiviteter.»

Kari (9 år) sin definisjon av situasjonen er fraværende. Det er vanskelig å få tak i hvordan barneverntjenesten gjør sine vurderinger. Begrunnelse for valg av tiltak fremkommer ikke, ut over morens fremstilling av potensiell løsning. En løsning som baseres på en rekonstruksjon av atferden som i utgangspunktet utløste bekymringsmeldingen.

Ole (3 år) har en fungering som ser ut for å skifte ut fra hvem av foreldrene han bor hos. Dette kommer blant annet til uttrykk i varhet for kroppskontakt og nærhet overfor både voksne og barn i barnehagen. Barneverntjenesten dokumenterer vurdering knyttet til Ole (3 år) slik:

«Etter en helhetlig vurdering i saken er undertegnede kommet frem til at far er best skikket til å ha hovedomsorgen for Ole (3 år). Når barneverntjenesten vurderer foreldre og omsorgsevne legges det til grunn vurderinger knyttet til evne til stabilitet i livet, ha en god egenomsorg, prioriterer barnets behov foran egen, ha stor grad av mentalisering overfor barnet, samt sette grenser på en hensiktsmessig og utviklingsfremmende måte for barnet sosialt og emosjonelt.»

På bakgrunn av denne vurderingen, kan det se ut som at barneverntjenesten definerer Ole (3 år) sin skiftende fungering inn i en situasjon der foreldrefunksjonen ikke er god nok. Mor vurderes ikke å ha evne til å ivareta Ole (3 år) sine behov, og blir da også i Tingretten fratatt hovedomsorgen for sønnen. Saken henlegges hos barneverntjenesten. Det er derfor ikke mulig å si om endring i omsorgssituasjonen vil påvirke Ole (3 år) sin atferd og fungering positivt.

Empirien viser at barneverntjenesten i varierende grad dokumenterer interne drøftinger, vurderinger og konklusjoner i flere av sakene. Hva som ligger til grunn for de vedtak som fattes kan derfor være uklart. Manglende dokumentasjon vil vanskeliggjøre arbeidet ved et eventuelt saksbehandlerbytte, fordi historien ikke er komplett. Viktig informasjon mistes og sammenhengene blir utydelige. I verste fall vil dette kunne få konsekvenser for resultat i fylkesnemnda, da saken vil kunne bli fremmet på sviktende grunnlag.

Det refereres heller ikke til hvem som er til stede i drøftinger. Hvem som er med på å definere situasjonen opplyses ikke. Det vil derfor i etterkant være umulig å finne kilder som kan utdype de beslutningene som er fattet.

Det kan være lett å tenke at dette er et eksempel på offentlig ansvarsfraskrivelse. Ved å unnlate å dokumentere egne avgjørelser, frasier man seg også ansvaret. Det kan imidlertid også vitne om en kultur der denne type dokumentasjon ikke ansees som tilstrekkelig viktig. Ofte vil det argumenteres med manglende ressurser i form av tid og stillinger. Opplevelse av manglende kompetanse, kan imidlertid også være grunn for sviktende dokumentasjon.

Manglende dokumentasjon ble da også påpekt av Helsetilsynet (Rapport 2/2012) etter tilsyn med barneverntjenestene i 2011.

«Barneverntjenesten skal sørge for nødvendig dokumentasjon av sitt arbeid. Dette er nødvendig for å sikre kontinuitet i sakene, etterprøvnbarhet av grunnlag for beslutninger, barns mulighet til senere å få avklart viktige sider ved sin egen historie og ikke minst for å sikre at kommunens barnevernledelse kan kontrollere og avdekke eventuell svikt. For

kommunene vil det også være av betydning å kunne dokumentere sine beslutninger i eventuelle senere erstatningssaker.»

Helsetilsynet påpeker at det er et ledelsesansvar å sikre at den enkelte er gjort kjent med kommunens rutiner for dokumentasjon. Dette skal ikke overlates til den enkelte saksbehandler. Empirien viser stor variasjon, og til dels store mangler ved dokumentasjon. Det kan derfor være grunn til å etterspørre kommunenes kvalitetskontroll.

Dokumentene viser også at flere av sakene henlegges til tross for alvorlighetsgraden i bekymringsmeldingene. De sakene der det settes inn tiltak, er det der foreldrene selv ønsker det eller stiller seg positive. Ingen tiltak igangsettes fra barneverntjenesten med den hensikt å jobbe med barnets seksuelle uttrykk. I den grad seksualiteten omtales som årsak til tilbud om veiledning, er det som atferdsendrende tiltak. Det dokumenteres ingen form for drøfting knyttet til hva som kan være virksomme tiltak overfor en bekymringsfull seksualitet.

Oppsummering av funn:

Manglende dokumentasjon vanskeliggjør tolkning av interne drøftinger, vurderinger og konklusjoner. Det som dokumenteres, viser imidlertid at:

- **Saker henlegges til tross for alvorlighetsgrad i meldt bekymring.**
- **Tiltak igangsettes kun dersom det er et direkte ønske fra foreldre.**
- **Tiltak har ofte et annet fokus enn den seksuelle atferden som er utløsende for bekymringen.**
- **Undersøkelsen påvirkes av andre etaters arbeid.**

Dette kan tolkes til at barneverntjenesten blendes av barnets seksualitet, og at det resulterer i fokusforskyving. Foreldres behov, eller andre faktorer, tar fokus i stedet for barnets behov.

7.4 Synet på barn i meldinger og saksdokumenter.

Hafstad & Øvreeide (2011) sier at synet man har på barn, vil påvirke hvordan barnet møtes. Synet vil være førende for den kommunikasjon vi velger å ha, eller ikke ha, med barnet. Det legger dermed grunnlaget for den relasjonelle kontakten. Knyttet til en bekymring som meldes barneverntjenesten, vil dette kunne ha betydning både i forhold til hvordan bekymring meldes, hvordan saken håndteres og hvorvidt det er direkte kontakt med barnet. Omre og Schjelderup (2009) sier det er en forutsetning for å inneha et barneperspektiv, at barnet gis rom for deltagelse. Det å gi barnet mulighet for å få sin stemme frem i saken, er viktig.

Dette er derfor et nødvendig punkt knyttet til empirien i forskningen. Det er interessant å se på hvordan informasjon innhentes, hvorvidt barnet prates med direkte eller om barnets stemme kommer frem via observasjon eller andres vurderinger. Videre er det nyttig å se på hvem det er som prater med barnet, settingen det foregår i og hva som er tema i samtalen. Er det gitt at det som i utgangspunktet utløser bekymringen blir satt ord på overfor barnet?

Lene (6 år) har hatt gjentatte infeksjoner i underlivet. Fastlegen er bekymret for om hun utsettes for seksuelle overgrep. Dette tas opp med mor, og meldes til barneverntjenesten.

Barneverntjenesten velger å ha samtale med Lene på skolen. Samtalen gjennomføres av to damer. Samtalen dokumenteres ikke i form av referat, sitat fra uttalelser eller drøftinger. Det refereres kun til samtalen i brev som sendes foreldrene etter avsluttet sak:

«Undersøkelsen har bestått av samtaler med mor og jente. I tillegg er det blitt gjennomført undersøkelse av jenta på barneklubben.»

Referanse til jentas opplevelse av samtalen dokumenteres i et notat etter samtale med mor pr telefon. Mor sier at jenta har fortalt far at hun *«hadde vært i møte på skolen for det var to damer som ville høre om hun hadde det bra.»*

I og med selve samtalen ikke er direkte referert til, er det umulig å si noe om i hvilken grad den uttalte bekymringen er direkte kommentert. Bekymringen knyttet til Lene var formulert på et medisinsk grunnlag. Det ble henvist til infeksjoner, behandling og prøvetakning på barneavdelingen ved Universitetssykehuset. Det ville vært interessant å vite om dette er elementer som påvirker saksbehandlerne i deres samtale med jenta. Den medisinske diskursen samsvarer ikke nødvendigvis med diskursen innen sosialt arbeid (Healey 2005). Det vil derfor være mulig å anta at dette vanskeliggjør saksbehandlerens fremstilling av bekymringen. Vurderingene som gjøres i etterkant av samtalen dokumenteres ikke spesifikt, men tolkes sammen med annen innhentet informasjon. Det er derfor ikke mulig å konkludere i forhold til dette aspektets påvirkning av utfallet i saken. Konklusjonen til barneverntjenesten er at det ikke er grunnlag for videre undersøkelse.

Hanne (8 år) har på skolen kommet med verbale utsagn knyttet til at hun får vondt i tissen når hun er hos pappa. Videre har hun sagt at pappa er hennes kjæreste. Hannes (8 år) utsagn har vakt bekymring, og er meldt fra skolens rektor.

Samtale med Hanne (8 år) gjennomføres av to personer på skolen, med lærer til stede. Saksbehandlerne presenterer seg, forteller hvem de er og hvorfor de er der. Jentas definisjon av situasjonen blir sitert sammen med saksbehandlerens observasjon av henne.

«Jenta er blid og setter seg til å tegne med en gang. Spør ikke hvem vi er, men blir forklart hvem vi er og hvorfor vi kommer. Husker ikke det hun hadde fortalt i fjor, men sier at mor blir sint når hun har skitne klær, og når hun ikke har gjort leksene. Hun sier hun aldri har vondt i tissen, og aldri har hatt vondt hos pappa. Hun har det kjekt hos pappa og de tuller mye.[...] Før sov hun i egen seng, så sov hun med pappa for det var så lyst på hennes rom, nå sover hun i egen seng igjen. Hanne (8 år) blir spurt om pinne

hun var redd, og om noen har stukket noe i tissen hennes, benekter dette, sier det aldri har skjedd.»

Saksbehandler dokumenterer egne vurderinger i etterkant av samtalen:

«Hanne (8 år) er åpen, trygg, virker som hun stoler på voksne. Troverdig det hun forteller. Tegner sommertegninger med mange farger, er nøyaktig og klarer å konsentrere seg om både tegning og det å snakke / fortelle. Sier klart i fra når hun synes det er nok og vil tilbake til klassen.»

Saksbehandler viser her evne til forståelse av barn i vanskelig situasjoner. Hun vet at barn i risiko lett kan fremstå utrygge, ukonsentrert slik både Kvello (2010) og Killèn (2009) fremholder.

Det refereres i notat til samtaler barneverntjenesten har med rektor, lærer, mor og far. I samtale med rektor fremkommer det at:

«Hanne (8 år) kan være klengete på mannlige lærere. Har hendt at hun har villet kysse rektor på magen, da har han forsiktig men bestemt skjøvet henne bort.»

Beskrivelse av seksuell atferd benyttes til å utdype skolens konstruerte virkelighet med ei jente som utsettes for seksuelle overgrep. Atferden tolkes inn i rammen av det som oppfattes som vanlig tenkning av seksualisert atferd hos overgrepsutsatte jenter som klengete og grenseoverskridende. Bildet utvides imidlertid under samtale med kontaktlærer:

«Hanne (8 år) er faglig flink, spesielt i norsk. God oppfølging av skolearbeidet. Kommer ofte litt for seint når hun er hos pappa. Har ikke mange venner på skolen [...] vil helst bestemme over de andre og det tror lærer er grunnen til at de trekker seg bort. Lærer har ikke truffet far, greit samarbeid med mor»

Mor beskriver sin datter i samtale med saksbehandler. Det refereres også til mors definisjon av situasjonen.

«Mor stiller seg uforstående til meldingen. Har aldri tenkt at det skjer noe hos far. Hanne (8 år) er alltid glad for å gå til far, og forteller at de har gjort mange kjekke ting i helgene. Far kan være ganske intens og leke ganske voldsomt. Hun beskriver han som litt umoden. Mor har aldri sett sår på jenta, eller den atferden som blir beskrevet i meldingen. Hanne (8 år) kan også være intens og ta kontakt med andre menn som hun ikke kjenner. Kan også kysse folk som hun ikke kjenner så godt. Mor tror dette har med at hun er alene med voksne det meste av tida. Mor ser også at hun ikke har så mange venner og at hun fort kan ta styringa på andre barn. Hun har aldri tenkt at jenta har livlig fantasi. Hun beskriver henne som ei glad og fornøyd jente.»

Hanne (8 år) fremstilles som å trives med sin far og er tydelig glad i han. Fremstillingen presenterer en konstruksjon som tilsier at det motsatte ville vært tilfellet dersom Hanne (8 år) ble utsatt for overgrep. Ofte er virkeligheten langt mer komplisert (Kvello 2010, Killèn 2010, Levin & Trost 2005). Barn som lever med vold, overgrep eller omsorgssvikt i familien kan ha

et ambivalent og utfordrende forhold til omsorgspersonene. På den ene siden er de prisgitt sine foresatte og den omsorgen de kan gi, samtidig som situasjonen gjør det utrygt og vanskelig. Ved å se kun på barnets umiddelbare reaksjon i samspillet, står man i fare for å overse det tabubelagte.

Saksbehandler dokumenterer samtale med far, og refererer hans forståelse. Dokumentasjonen viser at saksbehandler har fulgt de offentlige anbefalingene (Rundskriv 9/95), de har ikke informert om mistanke før samtale.

«Han kommer rett fra ferie. Tror det dreier seg om at de har delt bosted [...] Han syntes meldingen høres alvorlig ut, men har ikke merket noe av dette selv. Hanne (8 år) er alltid fornøyd og glad hos han, de har det kjekt sammen [...] Han ser at hun ligner på han, han ville også styre de andre barna når han var liten, og satt mye aleine. Kan også kjenne igjen voldsom lek og at hun kommer for seint på skolen. Sier han er stolt av datteren, hun betyr mye for han.»

Foreldrenes enes i sin definisjon av situasjonen. Via deres reaksjon på bekymringen og beskrivelse av datteren blir deres tolkning vektlagt. Saksbehandler sammenfatter sin vurdering etter samtalene, og konkluderer samtidig i saken.

«Foreldrene virker ærlige og oppriktig interessert i datteren. De får info om jentas spesielle atferd på skolen og anbefales å ta kontakt med [...] for å få veiledning til dette. Kan ikke se at det er grunn til bekymring, henlegges.»

Bildet saksbehandler har av Hanne (8 år) etter å ha pratet med henne direkte, underbygges av foreldrenes beskrivelse. Det dokumenteres informasjonsinnhenting, vurderinger og konklusjon som til sammen gir et bilde av jenta, hennes ressurser og hennes egne tanker om sin situasjon.

I tilknytning til bekymring for Trine (9 år), foretas det ikke direkte samtale med jenta. Informasjon innhentes via behandlere i BUPA og mor.

Det meste av informasjonen som fremkommer i møter og samtaler omhandler mor, hennes opplevelse av situasjonen, hvordan hun opplever å skulle håndtere barna samt opplevelse av å være innesperret grunnet Trines (9 år) behov for skjerming fra overgriper.

Det som fremkommer av informasjon om jenta og hennes opplevelser, gjengis etter uttalelser fra mor og behandlere.

Mor refereres fra samtale:

«Trine synes det er urettferdig at hun ikke kunne reise til far. Mor synes dette er tøft. Hun opplever det vanskelig at Trine opplever det slik.»

«Trine er vanskelig å komme inn på. Trine snakker ikke om det som har skjedd.[...] Trine har sagt at denne gutten var kjæresten hennes og ser ikke at det er galt det han har gjort.[...] Trine ser ikke sitt eget beste og er impulsstyrt og har ingen grenser for seg selv.»

Behandlere refereres:

«Trine kan være glad utenpå og trist inni seg.[...] I forhold til ubehagelige følelser og temaer så oppleves det at hun ikke vil forholde seg til dette. Det er påfallende.»

Ser man disse uttalelsene samlet, er det nærliggende å tenke at det ikke er påfallende at Trine (9 år) unngår å snakke om det som er vanskelig. Hun fremstilles av mor i et negativt lys. Det ser ut for at hennes væremåte er en belastning for mor, noe som sannsynligvis er merkbart i relasjonen dem i mellom. Det å skulle prate om vanskelige ting krever trygghet og åpenhet, en opplevelse av å bli møtt med vennlighet og respekt. For et barn vil det i tillegg være nødvendig at det legges til rette for dialog, ofte i form av åpne spørsmål og et uforbeholdent engasjement (Dybsland 2012). Ved å definere barnet som et problem, vil barnet lett definere seg selv som ikke verdig.

Det vurderes at Trine (9 år) har behov for videre oppfølging fra BUPA, tiltak i skole samt tilrettelagt fritid. Videre settes det inn besøkshjem. Mor får tilbud om kontakt med saksbehandler for drøfting ved behov.

Mor tar senere kontakt med barneverntjenesten i forbindelse med at rettssak skulle komme opp.

«Mor sier at jenta er blitt roligere men ser en endring på henne med en gang det blir nevnt noe ifht saken til det negative. Mor i samråd med u.t. tenker det vil være til det beste og ikke nevne noe til jenta om hun ikke spør. BUPA sa på møte at jenta ikke er klar til å åpne seg og snakke om dette, da vil det sannsynligvis være best å skjermehenne for dette om hun ønsker.»

Saken avsluttes i samråd med mor uten at det er stilt direkte spørsmål til Trine (9 år) vedrørende hennes opplevelse og behov. Trine (9 år) har vist et ubehag i tilknytning til rettssaken. Dette kan tolkes som at hun har et uavklart forhold til det som har skjedd. De voksne rundt, velger å unngå tema i den hensikt å skjermehenne. Det er nærliggende å tenke at dette handler om de voksnes ubehag i forhold til å møte Trines (9 år) reaksjoner relatert til egne opplevelser. Voksnes vegring redefineres som skjerming til barnets beste. En meningsbærende konstruksjon som gjør situasjonen håndterlig for de voksne.

Det er altså det relasjonelle aspektet mellom mor og datter som er førende for hvilke avgjørelser som tas. Barnets behov kommer sekundært, og da mer i form av et voksendefinert behov. Saksbehandlers syn på Trine (9 år), baseres kun på andres vurderinger. Det er ikke dokumentert noen begrunnelse for dette valget. Også når saken avsluttes, er det vikarierende motiv som er rådende, ikke hensynet til barnet. Trine (9 år) kan i så måte sies å ha hatt liten medbestemmelse, liten mulighet for å få sitt syn frem. Hun mangler omsorgsfull og kompetente støtte fra voksne (Danielsen 2004).

Jan (6 år) har i barnehagen kommet med ytringer som gjør de ansatte bekymret for om han utsettes for seksuelle overgrep av sin eldre bror. Barnehagen beskriver i sin melding Jan (6 år) til å utvise en atferd som preger de relasjonene han inngår i på avdelingen, og ellers i barnehagen, på en negativ måte.

«Vi opplever Jan (6 år) som sterkt intellektuell. Han leser godt, og har god tall og begreps forståelse. Jan (6 år) har en svært utagerende og uforutsigbar atferd. Har et ekstremt stygt ordbruk, er fysisk utagerende i form av spark, slag, spyting, kloring, kaste ting, ødelegger inventar og leker. Han kommer ofte med trusler som å drepe, skyte og sette fyr på. Dette gjelder både barn og voksne, så andre barn er redd han og snakker om han hjemme. Jan (6 år) er ofte i konflikter med andre barn og voksne, flere ganger daglig.»

Beskrivelse av Jan (6 år) gjør at man lett kan tenke at dette er en gutt som mange kan ha vanskelig for å like. Det uttales også direkte, men da relatert til barn. Et barn som fremstår uforutsigbart og utagerende både fysisk og verbalt, vil vekke usikkerhet og frustrasjon hos voksne (Killèn 2009). Atferden vekker lett en følelse av tilkortkommenhet, noe de færreste liker. I tillegg har Jan (6 år) en grenseoverskridende seksuell atferd. Møte med et barns seksualitet er for mange i seg selv utfordrende (Aigner 1984, Langfeldt 1993). Kombinasjonen vil uten tvil påvirke det relasjonelle spillet.

Samtidig fremstilles Jan (6 år) som en intelligent gutt. Han forteller om en situasjon hjemme der han utsettes for ting han ikke vil utdype. De ansatte er bekymret. Det er grunn til å tro at dobbeltheten i forhold til å være bekymret og ikke å like, er vanskelig for de voksne. Man er som ansatt i en barnehage forpliktet til å like barn. Ønske om å utøve god omsorg er en forutsetning, sammen med å trives i barns nærvær. Kulturen blant de ansatte i forhold til å kunne ta opp de negative aspektene ved å arbeide med barn, vil være avgjørende for om den enkelte tørr ta opp eget syn på Jan (6 år). Er det ikke opplevd rom for det, står han i fare for å oppleve massiv avvisning som resultat av de voksnes avmaktsfølelse (Killèn 2009).

Barneverntjenesten velger ikke å ha direkte samtale med gutten. Informasjon innhentes via barnehage og foreldre, for så å tolkes. Det refereres informasjon knyttet til omsorgsfordeling og samarbeidsklima mellom foreldrene, samt utfordringer knyttet til samarbeid hjem og barnehage.

Fokuset i barnevernets dokumentasjon er på boforhold, samvær og samarbeid.

«Undertegnede spør om hun vet noe om hvordan foreldrene deler omsorgen. Barnehagen sier at egentlig er det mor som har hovedomsorgen for Jan (6 år), men pga en del arbeid i forhold til han eldste sønnen, bor han mest hos far. [...] U.t spør om hvordan de opplever samarbeidet mellom foreldrene. Barnehage sier at de opplever at de kun kommuniserer skriftlig sammen. Tror de samarbeider dårlig.»

Notatet referer ikke ytterligere forespørsel omkring guttens fungering eller bekymring knyttet til guttens atferd. Det er grunn til å tro at det oppfattes som tilstrekkelig belyst i den skriftlige bekymringsmeldingen. Barnehagens beskrivelser, samt Jans (6 år) refererte uttalelser er med på å fremme hans stemme inn i saken. Kveller (2010) hevder imidlertid at dette ikke er tilfredsstillende. Han påpeker at det å unnlate å prate direkte med barnet innebærer at man ikke har full forståelse for barnets situasjon. Tiltak som igangsettes vil dermed kunne være lite hensiktsmessige.

I notat etter samtale med foreldrene fremkommer det at de etterspørres i forhold til atferd. Mors definisjon av situasjonen dokumenteres i form av bekymring knyttet til eldste sønnens atferd overfor Jan (6 år).

«Foreldrene er ikke kjent med at Jan (6 år) har hatt en seksuell atferd. Foreldrene har ikke merket dette hjemme. [...] Mor opplever at bror er stygg mot Jan (6 år). Mor har ikke tenkt at bror kan være en overgriper på sønnen men hun er bekymret for hvordan bror er mot Jan (6 år).»

Videre formidles mors opplevelse av Jan (6 år), en indirekte formidling av guttens stemme.

«Mor sier at hun har merket en endring på Jan (6 år) den siste tiden. Tidligere var han kosete og likte å sitte sammen med mor. Nå trekker han seg bort og blir stiv i kroppen dersom hun tar på han. Mor opplever også at han er mer lukket og vanskelig å snakke med.»

Lenger ut i samtale redefinerer mor sin definisjon av situasjonen ved at hun trekker inn egen bekymring knyttet til observasjon av kloremerke på Jans (6 år) rumpe.

«Mor sier at for ca. to måneder siden når hun dusjet sønnen, observerte hun at han hadde et kloremerke i rumpen. Mor sier hun spurte han hva som hadde skjedd. Jan (6 år) hadde vært avvissende og ville ikke snakke om det. Til slutt hadde han sagt at han hadde fått den når han tørket seg etter at han hadde vært på do. Mor sier at dette gjorde henne urolig.»

Mor definerer situasjonen så tydelig at også barneverntjenestens bekymring styrkes. Dette i kombinasjon med tydelige beskrivelser gitt fra barnehagen gir barneverntjenesten mulighet for å konkludere i sine vurderinger. Det fremkommer at barneverntjenesten etter drøfting internt definerer situasjonen slik at Jan (6 år) utsettes for overgrep av bror. Selve drøftingen dokumenteres ikke, heller ikke hvem som har vært til stede under drøftingen. Det formidles heller ikke til foreldrene at en slik drøfting er foretatt, kun at det er gjort en vurdering.

Vurdering etter informasjonsinnhenting gis pr telefon til foreldrene og dokumenteres i notat.

”Undertegnede sier at barneverntjenesten har tatt en vurdering om at det er behov for hjelpetiltak inn i familien. Viktig at mor klarer å skjerme gutten fra broren. Barneverntjenesten vurderer at mor og far har behov for veiledning og at gutten bør henvises til BUPA for en utredning. Foreldrene er enige i dette. De ønsker å motta all hjelp som barneverntjenesten kan tilby. Mor sier at hun allerede har vært i kontakt med fastlegen om en eventuell henvisning til BUPA.”

På grunn av delt foreldreansvar og bosted i to ulike kommuner, blir forslag til tiltak sendt mors bostedskommune. Det fremkommer dermed ikke om tiltakene igangsettes. I og med saken videresendes, forutsettes det at nye personer finner grunnlag for å sette inn hjelp.

Bekymringen knyttet til fem år gamle Per, er også meldt fra barnehagen. Alvorlighetsgraden i meldingen gjør at barneverntjenesten politianmelder far med mistanke om seksuelle overgrep.

To saksbehandlere treffer gutten for første gang i forbindelse med dommeravhør på politistasjonen. Per (5 år) kommer sammen med pedagogisk leder.

«Han var smilende og pratsom. Kort tid etter å ha hilst på oss, tok han saksbehandler i hånda for å se på en vindusutstilling som var i korridoren. Han fulgte velvillig med politiet inn til avhørsrommet.»

Vurdering etter dommeravhøret dokumenteres:

«Barneverntjenesten opplevde Per (5 år) som ukritisk i kontakten med fremmede. Han viste ingen reservasjon mot noen av saksbehandlerne, tvert imot var han sterkt kontaktsøkende, og tok hånda til saksbehandler etter kort møte. Han viste ingen skepsis ifht at han var på et fremmed sted. Også ifht politiet vurderte barneverntjenesten at han viste en ukritisk fremferd.»

Saksbehandler viser i sine notater en forståelse for hva som kan forventes av barn på Per sin alder. Saksbehandler velger å observere i barnehagen.

«Etter samlingsstunden [...] gikk Per (5 år) bort i en krok for seg selv, og begynte å leke med klosser. U.t. gikk bort til han. Han var opptatt av leken. Han sa han laget helikopter. Han vekslet mellom å gå litt frem og tilbake til gruppa som leste bok, og å gå for seg selv. Han gikk ikke sammen med de andre guttene som lekte. Han spurte meg om jeg kunne lese bok for han, og u.t. begynte å lese Pulverheksa for han. Per (5 år) satt urolig under lesinga, ble fort distraheret. Midt i lesingen spurte han 'Har du tissefant?' U.t. sa 'nei jeg har jentetiss'. Per sa 'da har du en stor tissefant sånn som meg.' Han gjentok spørsmålet. Etter noen få minutter ville han ikke lese mer.»

Vurdering etter observasjon.

«Opplevde Per (5 år) som kroppslig urolig, hoppet litt fra aktivitet til aktivitet, var litt utenfor de andre i leken, men virket å kunne sosiale koder.»

Observert atferd settes inn i en mulig definisjon av situasjonen. Per (5 år) er urolig, viser varierende fokus og konsentrasjon samtidig som han utviser sosial kompetanse. Dokumentasjonen viser saksbehandlers refleksjon knyttet til egen kunnskap om barn i vanskelige situasjoner. Symptomer kan forstås på ulike måter, noe saksbehandler ser ut for å vurdere.

I samtale med foreldrene dokumenterer saksbehandler en annen mulig definisjon av situasjonen. Foreldrene gir et annet bilde av Per (5 år).

«Per (5 år) liker å gå naken og tukle med tissen, han har livlig fantasi sier de. Far sier han ikke forstår hvor gutten har lært dette. Han har et søskenbarn på samme alder og mor sier de to ofte leker tisseleker, de har ikke stoppet denne leken, mener det er barneleker.»

«Per (5 år) er aktiv, glad, hyperaktiv, snakker 24 timer i døgnet, springer hele tiden, imiterer dyr, begynner å skille mellom virkelighet og fantasi. Kan ofte lyve om ting. Skifter aktiviteter hele tiden, sitter kun i ro når han ser på tv, protesterer om han må gå fra tv for å spise, er aldri trøtt, tar greit beskjeder, er høflig, takker for maten, gir andre komplementer. Flink til å dele med seg når han leker eller med snop. Snakker mye om tiss og bæs, fantasierer, er dramatisk i fantasien.»

Foreldrene fremstiller Per som en gutt med varierende fungering, noe styrt av impulser og over middels aktiv. Ved å uttale at han ofte kan lyve, sår det tvil om Per (5 år) sin historie. Er det mulig for saksbehandler å tro på en gutt som lyver og tillegges en livlig fantasi?

Foreldrene uttrykker sjokk og fortvilelse over situasjonen. Mye av samtalene med dem er preget av dette. *«Far sitter fast i sin opplevelse av å ha blitt krenket vedrørende denne saken, og kommer ikke over overraskelsen og sjokket den dagen det skjedde. Sier han ikke er redd for politisaken 'jeg vet dette ikke har noe med meg og min familie å gjøre' [...]Far mener videre de ville ha merket noe på gutten hjemme hvis han hadde vært utsatt for noe.»*

Samtalene gir beskrivelse av familieforhold, hverdagsrutiner og de andre barnas reaksjoner på meldt bekymring og påfølgende politisak: *«Søsken hadde ledd av det Per (5 år) hadde fortalt.»* På nytt gis det inntrykk av en gutt som gjør så mye rart at selv søsken ler av han. Per (5 år) fremstilles som lite troverdig.

Saksbehandler dokumenterer sin vurdering etter samtale med foreldre: *«Foreldrene er samkjørte i sine beskrivelser av barna, virker som det er gode grenser og god struktur i hverdagen.»* Fokuset dreier over på foreldrene og hverdagslige rutiner i familien. Per (5 år) og hans atferd blir redusert til et element den resterende familien ikke forstår.

Det besluttes likevel å ha flere samtaler med familien. Begrunnelsen for dette dokumenteres ikke. Det er derfor ikke mulig å si noe om dette er vanlig prosedyre, eller om det er alvorlighetsgraden i denne saken som er utløsende faktor.

To saksbehandlere har familiesamtalen 'Livets elv' hjemme som del av undersøkelsen. *«Per (5 år) var svært urolig, vanskelig å få kontakt med ham. Virret mye rundt. Foreldrene grep lite inn for å korrigere ham. Det var ikke mulig å legge Livets elv med han på grunn av at han var så urolig.»*

Barneverntjenesten dokumenterer følgende konklusjon etter undersøkelsen i et notat fra samtale med foreldrene:

«Vi oppsummerte undersøkelsen og sa at vi ville foreslå hjelpetiltak – veiledning i forhold til kontakt med gutten. Vi orienterte om bekymring knyttet til gutten sin atferd, at han var mye urolig, hadde krevende atferd i barnehagen og hvordan han fremstod under samtale Livets elv. Mor og far bekrefter opplevelsen av gutten: at han var urolig, og veldig aktiv, og hadde problemer med å gjennomføre ting osv. Men de sa at de ikke opplevde behov for hjelp fra barneverntjenesten. De hadde ikke problemer med grensesetting av gutten, og de hadde ikke problemer med hans atferd. Vi orienterte om at dersom de ikke ønsket

hjelpetiltak, avsluttes saken fra vår side, og at det blir skrevet rapport fra undersøkelsen.»

Barneverntjenesten dokumenterer ikke de drøftinger og vurderinger som er gjort internt i tjenesten. Det fremkommer ikke hvem som har kommet gjennom med sine vurderinger eller noen form for begrunnelse for dette.

Det formidles imidlertid en fortsatt bekymring knyttet til Per (5 år). Tjenesten var i utgangspunktet tilstrekkelig bekymret til å politianmelde far. Politisaken ble henlagt grunnet bevisets stilling. En slik henleggelse innebærer kun at det ikke foreligger tilstrekkelig bevisførsel for at noe straffbart har funnet sted. Henleggelse er ikke det samme som at det ikke har skjedd noe.

Barneverntjenestens arbeid vil i en slik sak vanskeligjøres all den tid det med stor sannsynlighet vil oppleves som krenkende for far at en anmeldelse er sendt. Det vil derfor lett kunne argumenteres med at muligheten for å kunne sette inn tiltak på frivillig basis vil være minimale i en slik situasjon. For å unngå å havne i en situasjon av opplevd maktesløshet, kan man med letthet konstruere en virkelighet der det er andres feil at man ikke kommer i posisjon til å hjelpe gutten.

Først utsetter politiet barneverntjenestens arbeid ved å bruke lang tid på avhør. Når saken henlegges, kan dette medfører irritasjon og frustrasjon over manglende forståelse og samarbeid. Ulikt faglig fokus forankret i ulikt lovverk, kan forhindre konstruktivt samarbeid til beste for barnet. Dette påpekes i både NOU 2009:22 og i Rapport 2/2012. Deretter er det foreldrene som hindrer arbeidet ved å motsette seg hjelpetiltak.

Saken ender med henleggelse. Fem måneder senere mottar imidlertid barneverntjenesten ny bekymringsmelding fra samme melder.

Det dokumenteres samtale med foreldre.

«Foreldrene var innkalt til samtale i forhold til at Per (5 år) har hatt en seksuelt krenkbar handling overfor to andre barn i barnehagen. De andre ungene er jevnaldrende. Foreldrene åpner først med å si at de ikke vet hvorfor barnehagen er så ute etter dem! De opplever seg lynsjet og uglesett [...]»

Fokus i samtalen flyttes igjen fra Per (5 år) og den atferden han utviser, og over på foreldrenes definisjon av situasjonen der barnehagen er ute etter dem. Deres opplevelse av mistenkeliggjøring påvirker saksbehandlers holdning til foreldrene, noe som også fremkommer av dokumentasjonen.

Ved å benytte utropstegn, understrekes foreldrenes intensitet. Kombinert med siterte ord, formidles et inntrykk av foreldrene som å inneha manglende forståelse for, og fokus på, sønnen sine vansker. Dette understrekes av saksbehandlers dokumentasjon av egen arbeidsinnsats i kombinasjon med valg av ord.

«Etter noen runder med realitetsorientering erkjenner foreldrene at barnehagen bare gjør jobben sin.»

Kombinasjonen gir et inntrykk av sarkasme som ikke gir noen fornemmelse av brukermedvirkning og respekt. Det er stor sannsynlighet for at dette vil påvirke relasjonen mellom saksbehandler og foreldrene. I et arbeid der mye baseres på frivillighet fra foreldrenes side, vil dette kunne resultere i at barnet ikke får nødvendig hjelp og støtte.

Til tross for dette uttrykker foreldrene en interesse for løsning:

«Foreldrene sier så at de er veldig interessert i å finne ut hvorfor Per (5 år) har den atferden han har. De sier selv de forstår at en eller annen plass må han ha sett eller lært noe. Det eneste de vet er at det ikke er hjemme hos dem. [...] De håper at fokuset denne gang blir annerledes enn forrige [...] barnevernet var opptatt av å 'ta' far i huset og avdekke at han var en misbruker[...] De reagerte også på at ungene ble snakket med om hverdagslige ting på skolen. De ønsker at jeg snakker med barna, men det er for å avdekke og da må man være konkret.»

Det dokumenteres familiesamtale der søsken informeres om barneverntjenestens rolle. *«Jeg sa jeg skal prøve å finne litt ut av hvorfor Per (5 år) snakket og gjør som han gjør. Jeg skal snakke med noen andre mennesker om dette og så vil jeg snakke / komme hjem til dem en gang til.»* Det dokumenteres også en egen samtale med en eldre bror.

Saksbehandler dokumenterer drøfting med politiets sedelighetsavdeling, Statens Barnehus i Bergen og styrer i barnehagen. Vurderinger dokumenteres og det konkluderes med at ny anmeldelse ikke er hensiktsmessig fordi det ikke fremkommer nye opplysninger som kan underbygge bekymring. Politiet har således ikke flere bevis i saken. Barnehagen anbefales å prate med de involverte og sette inn nødvendige tiltak for å ivareta trygghet for alle barna. Den seksuelle leken forbys.

Saken avsluttes hos barneverntjenesten etter dette.

Dokumentasjonen i saken gjenspeiler barneverntjenestens vanskelige arbeid. De rådfører seg med Barnehuset i Bergen før de anmelder far til politiet. Familien orienteres ikke jamfør anbefalinger (Rundskriv 9/95). I anmeldelsen påpekes det at det er tre andre mindreårige barn i familien. Dette kan tolkes som en bekymring for om de andre eventuelt utsettes for det samme.

Saksbehandler kontakter politiet etter en uke og etterspør handling. Uttrykker at de *«må planlegge videre oppfølging, undersøkelse og sikring av barna i etterkant av dommeravhør»*.

Henvendelsen signaliserer en usikkerhet i forhold til barnas sikkerhet og omsorgsforhold. Det dokumenteres vurdering av akutt plassering, men dette velges vekk etter anbefalinger fra Barnehuset og politiet. Saksbehandler frustrasjon kommer til uttrykk i sitat fra samtale med politietterforsker der det sies at de *«kan ikke vente for lenge. [...] Må være i beredskap.»*

Barneverntjenesten gjør alt i henhold til anbefalinger knyttet til saker der det er mistanke om vold og seksuelle overgrep. Konklusjonen blir likevel henleggelse. Barneverntjenestens arbeid påvirkes direkte av at en annen etat henlegger sitt arbeid. Saksbehandler har mistet sitt

forhandlingskort overfor foreldrene, og kan ikke lenger sette inn frivillige hjelpetiltak. Bekymringen knyttet til Per (5 år) sin atferd og årsaken til denne, er imidlertid ikke endret.

Ansvar for å jobbe med gutten sin atferd, er kastet over på barnehagen. Seksualiteten skal dermed møtes av personer som allerede to ganger har uttrykt sin bekymring uten at noe konkret har skjedd. Resultatet kan lett bli at Per (5 år) fortsetter sin seksuelle utvikling med et destruktivt uttrykk. Samtidig minsker muligheten for at han igjen skal makte å fortelle om egne erfaringer og behov.

Saken viser utfordringer knyttet til å drive et barnevernfaglig arbeid i saker med politianmeldelse. Barneverntjenesten plasseres i en dobbeltrolle, der de både skal ivareta en hjelperrolle og en kontrollerende rolle (Järvinen & Mik-Meyer 2003) NOVA understreker imidlertid i Rapport 5/2008, at det ikke behøver være motsetning mellom arbeidet de to etatene utfører, men at motsetning i faglig tenkemåte kan problematiseres.

Hans er seks år. Bekymringen meldes av barnehagen han går i etter at han er tatt på fersken med å forgripe seg på yngre barn. Barneverntjenesten starter sitt arbeid med gjennomgang av melding med foresatte.

«Foreldrene kjente ikke igjen beskrivelsene av Hans (6 år) barnehagen hadde gitt. De opplever ikke gutten som styrende / dominerende overfor andre barn, og de hadde heller ikke opplevd at han hadde en seksualisert atferd.»

To saksbehandlere drar for å se Hans (6 år) sammen med foreldrene i deres to hjem. Inntrykket de får oppsummeres i notat fra samtale med mor:

«U.t. beskriver kort møtet med Hans (6 år) og oppfatningen av en gitt som viker unna for blick og nærmere kontakt. Virker var og sensitiv. Mor kjenner dette igjen og legger til at han er en sårbar gutt.»

Videre beskrives Hans (6 år) som «verdens skjønneste gutt, at han er forsiktig, snill og har et stort hjerte [...] han er smart og har mange kunnskaper. I flg. mor forstår ikke han hva han gjør galt.»

Barneverntjenesten velger å foreta en familiesamtale med 'Livets elv' som hjelpemiddel i kartlegging av familiesamspill og relasjonelle forhold. Saksbehandler, mor, far og fars samboer til stede.

Saksbehandler beskriver:

«Hans (6 år) fant fram tau og symboler – ivrig, åpen og viste gode evner både til å være kreativ i symbolikk, men også konsentrert om oppgaven. [...] Han tilbyr stadig hjelp til valg av symboler og de voksne får låne av han. [...] Synes å være observant og sensitiv på det som foregår i rommet. Utdyper egen historie ved at han aktivt deltar i de voksnes historier og fortellinger.»

Saksbehandlers observasjon av Hans (6 år) samsvarer med Killèn sine funn knyttet til arbeidet med barn utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt. Dokumentasjon fra samtaler med foreldrene, viser at Hans (6 år) har vært vitne til vold og høylytt krangel.

Selv sier Hans (6 år) at han synes «*mor har vært sammen med mange menn og at han håper det ikke blir flere kjærester nå*», før han avslutter seansen ved å ta på seg jakken og si til sine foresatte «*kom, nå går vi.*»

Dokumentasjon av fra samtaler med foreldrene, viser foreldre med et utfordrende samarbeidsklima. I tillegg opplever både foreldrene og barnehagen kommunikasjonen dem i mellom som vanskelig. Foreldrene uttrykker mistillit, barnehagen mener foreldrene bagatelliserer atferden Hans (6 år) viser.

Barneverntjenesten dokumenterer sin vurdering av Hans (6 år) og den omsorgen han har behov for:

«Barneverntjenesten oppfatter Hans (6 år) i dag som en svært sårbar og sensitiv gutt, Han synes å være svært var på sine omgivelser, spesielt sine foreldre, deres uttrykk, sinnsstemninger osv. Ut fra observasjoner og beskrivelser av Hans (6 år) synes det for barneverntjenesten som at han er søkende i forhold til bekreftelse, trygge grenser og tydelighet. Det er barneverntjenestens vurdering at Hans (6 år) sin atferd kan sees i sammenheng med den ustabilitet og utrygghet han har opplevd, og at han i for liten grad har blitt skjermet fra voksnes problematikk og anliggende.»

Barneverntjenesten dokumenterer en begrunnelse for sin konklusjon som sammenfaller med kunnskap om barn i risikosituasjoner (Kvello 2010, Killèn 2009). Atferden tolkes å være symptom på omsorgssituasjonen. Foreldrene tilbys hjelpetiltak i form av foreldreveiledning i regi av familievernkontoret. Dette takker de ja til. Tiltakene som tilbys direkte til foreldrene, antas å skulle styrke deres omsorgsfunksjon, noe som samsvarer med tanken knyttet til barns utvikling av resiliens. Ved å styrke voksne, er sannsynligheten større for deres involvering, noe som igjen fungerer beskyttende for barnet i en vanskelig situasjon (Borge 2003).

Videre avtales det møter med skolen Hans (6 år) begynner på, for å sikre god oppfølging og gode tiltak knyttet til han behov samt foreldrenes videre samarbeid. Barneverntjenesten opprettholder dermed kontakten med familien og vil kunne sette inn ytterligere tiltak dersom situasjonen skulle kreve det.

Bekymringen knyttet til Kari (9 år) er meldt fra skolen. Barneverntjenesten velger å ha samtale med jenta hjemme etter at de har hatt samtale med foreldrene.

Bakgrunnen for bekymringsmeldingen tas opp:

«U.t. sa at skolen hadde fortalt at de synes Kari (9 år) snakket litt mye om sex og at derfor var u.t. også litt nysgjerrig på dette. U.t. sa at u.t. visste at mor hadde snakket med henne om dette før og sagt at det passet bedre for voksne å snakke om sex.»

Bekymringen tas opp direkte, og Kari (9 år) gis mulighet for å definere situasjonen fra sitt ståsted. Hun bekrefter foreldrenes forståelse, og sier at hun hører de eldre jentene prate om sex. Hun forteller imidlertid også:

«Etter en pause sier hun at hun har sett i ei bok til pappa.» Det etterspørres hva hun har sett. «Kari (9 år) svarer etter å ha tenkt litt, snudd seg bort, at hun ikke husker det.»

Karis (9 år) reaksjon på spørsmål dokumenteres. Også hennes reaksjon knyttet til samtalen og det som kan oppfattes som ubehag. Saksbehandler etterspør videre tilgang på porno, og får svar.

«Kari (9 år) forteller at pappa kjøper blader på lørdager og at hun finner dem når de legger seg for å sove. U.t. spør om hun liker å se bildene? Hun svarer nei. U.t. spør om bildene var ekle? Kari (9 år) svarer ja.»

Saksbehandler får ved å samtale med Kari (9 år) et tydeligere bilde av bakgrunnen for hennes opptatthet av sex. Barnet gis mulighet for aktiv deltagelse, hvilket samsvarer med et barneperspektiv (Omre og Schjelderup 2009). Dette vektlegges sammen med informasjon gitt av foreldre, skole og helsetjenesten. PPT gir en beskrivelse av Kari (9 år) som: *«ei jente som er motivert, kvikk og som har lyst til å lære [...] kan tøyse og tulle [...] har hatt positiv utvikling.»*

Barneverntjenesten har avdekket informasjon som tilsier at det er behov for tydeligere grenser og tettere oppfølging i hjemmet for å skjerme jenta. Foreldrene derimot, ønsker ikke veiledning. De ser imidlertid at det kan være behov for hjelp i tilknytning til fritid. Det settes derfor inn hjelpetiltak i form av støttekontakt. Det avtales også at både skole og mor skal jobbe med temaet 'kroppen min' sammen med Kari (9 år).

Fokuset for bekymringen flyttes fra det faktum at Kari har tilgang til seksuelt materiale hun ikke har forutsetning for å håndtere. Skole og mor skal ha samtaler med Kari (9 år) om temaet, men det er voksne som ikke har kommet i posisjon til å samtale med henne om dette tidligere. Det er i møte med saksbehandler at Kari (9 år) har åpnet seg. Det er den relasjonen som har vært trygg. Dersom barnets beste skal være i fokus, burde et tiltak i form av samtaler være igangsatt i forebyggings øyemed jamfør barnevernlovens § 3-1. Slike samtaler ville vært med på ivaretagelse av et barneperspektiv med forankring i barnets hverdag (Rapport 5/2008). Dette velges vekk til fordel for tiltak mor prioriterer.

Barnehagen til Ole (3 år) har meldt bekymring for guttens varierende atferd. Atferdsendringen relateres til at Ole bytter på å bo hos henholdsvis far og mor, og er synlig som negativ endring når han er hos mor. Dette tolkes som å være uttrykk for at Ole ikke har det bra hos mor.

Det dokumenteres at observasjoner er gjort hos begge foreldrene, og at det er gjennomført samtaler med begge. Avslutningsrapporten gjør rede for barneverntjenestens mandat, som er *«først og fremst å sjekke ut meldingen og få foreldrenes syn på den.»* Videre påpekes det at *«sekundært skal barneverntjenesten forholde seg til det faktum at foreldrene har sak om bosted for gutten etter barneloven.»*

Det dokumenteres de barnevernfaglige vurderingene som er gjort:

«Etter å ha snakket med foreldrene, innhentet komparentopplysninger og hatt samspillsobservasjoner er det undertegnede sin vurdering at far i større grad enn mor evner å skape den forutsigbarhet og stabilitet som Ole (3 år) trenger etter sin alder og utvikling. Han evner å legge til rette for lek og prioritere gutten i større grad enn mor.»

Det er grunn til å anta at det er foretatt drøftinger internt før saksbehandler gjør disse vurderingene. Dette er imidlertid ikke dokumentert. Barneverntjenestens konklusjoner og begrunnelser for disse dokumenteres.

«Hovedbekymringen hos barneverntjenesten i forhold til Ole (3 år) er den omsorgen han får hos sin mor. Gutten trasser og møtes ikke med hensiktsmessig oppdragelsesmetode. Mor viser en dårlig foreldrefunksjon ved å stappe såpe i munnen på gutten. Samtidig virker hun å ta beslutninger ut i fra egne behov og ikke guttens.»

Barneverntjenesten beslutter å henlegge saken uten å sette inn hjelpetiltak. Dette gjøres fordi dommen fra Tingretten foreligger mot slutten av undersøkelsen. Far får hovedomsorgen for Ole (3 år), mor samvær annenhver helg. Begge oppfordres til å ta kontakt med hjelpeapparatet dersom de skulle oppleve utfordringer knyttet til oppdragelse eller samarbeid.

Synet på barnet fremkommer her i form av tolkning av den atferd Ole (3 år) viser i barnehagen, noe som er naturlig med tanke på Ole (3 år) sin alder. Dette tolkes sammen med den kunnskapen barneverntjenesten har fått i forhold til foreldrenes evne til å ivareta sønnens behov. Alderen tatt i betraktning, kan de sies at barneverntjenesten ved å foreta observasjoner av samspill har gitt Ole (3 år) rom til å bli hørt. Hans kommunikasjon via atferd er tolket og tatt med i vurderingen. Ved å støtte beslutning om at hovedomsorgen skal flyttes til far, ivaretas barnets mulighet for voksen involvering. Sannsynligheten er dermed større for at hans videre utvikling vil kunne innebære en resiliert livsførsel (Danielsen 2004).

Oppsummering av funn:

Det varierer om barnet snakkes med direkte, og i hvilken grad barnets stemme kommer fram via andres informasjon.

Uten direkte observasjon / samtale fremstår forståelse for barnets situasjon og behov blir utydelig, noe som øker sannsynligheten for at vikarierende behov ligges til grunn for tiltak.

Videre gjør manglende samtale med barnet at:

- **Det såes tvil om barnets troverdighet.**
- **Barnet gis liten mulighet for medbestemmelse.**

7.5 Redefinering av tabuisert seksualitet.

Bekymringsmeldingene viser at seksualiteten barn viser må være av alvorlig karakter før det meldes videre til barneverntjenesten. Den må fremstå som tydelig, gjentas over tid og påvirke andre barn negativt. Det innebærer med stor sannsynlighet at barnet har hatt en gradvis endring i atferd over tid uten at noen har grepet inn. Atferden har således fått utvikle seg i negativ retning inntil den ikke lenger er mulig å overse.

Hvordan kan det forklares? Aigner (1984) mener voksne skjerner seg fra barns seksualitet for å slippe ubehag. Seksualitet preges av en sosial konstruksjon av tabu og skam (Almås og Benestad 2006, Langfeldt 2005). Det er ikke et tema det snakkes åpent om, ut over det som kan relateres til humor og harselering. Relatert til barn, er det knyttet ytterligere stigma. Uten å være det bevisst, defineres barnet inn i rammen av en voksen seksualitet. Ønsket om at barnet skal fremstå uskyldig og ren (Langfeldt 2005), ødelegges av den voksnes konstruksjon av hva seksualitet er. Utgangspunktet for å møte barnets seksuelle uttrykk på barnets premisser vanskeliggjøres.

For å kunne se og respondere på barnets seksuelle atferd, forutsetter det en forståelse for barnets situasjon. Barnet må forstås i sin kontekst (Levin & Trost 2005). Det forutsetter også kunnskap om barns seksuelle utvikling. Hva regnes som normalt, når skal det reageres? Mest av alt forutsetter imidlertid samspill med barn et ønske om å se barnet og få frem barnets perspektiv. Videre forutsetter det er ønske om, og forståelse for viktigheten av voksen involvering (Borge 2003).

Er opplevelsen av manglende kompetanse reel? Voksne som omfattes av denne studien jobber med barn. De prater med barn daglig. De kjenner til barns utvikling. Personalet griper tak i avvik fra normalfungering og håndterer det. De jobber med spesifikke tiltak for å bedre utvikling og ferdigheter. Hvorfor er det ikke slik når det gjelder seksualitet?

Bekymring knyttet til seksuell atferd krever at man må tørre å se, ta inn over seg hva mulige årsaker kan være. Tørre å tenke det verst tenkelige. Å fokusere på manglende kompetanse vil være å flytte fokus bort fra det som er problemet. Effektivt kastes det videre med en påstand om at dette ikke er mitt bord. Noen andre med bedre kompetanse må overta.

Et annet ord for det er ansvarsfraskrivelse.

Politianmeldelse eller henvisning til andre etater kan vær både viktig og rett. Det innebærer imidlertid ikke man skal unngå å jobbe parallelt. De fleste saker havner ikke i rettssystemet. Påstand om at det ikke kan gjøres noe i fare for å skade en eventuell etterforskning er således ikke gyldig. I den grad det er usikkerhet knyttet til etterforskning, er det mulig å konsultere politiet i forhold til hvordan man går fram i samtale med barnet. Man lar ikke være å prate med det. Barnet fortsetter å være tilstede. Det er fortsatt der. Barnet stopper ikke å ha behov for speling, korrigering og omsorg i det øyeblikk bekymring vekkes. Tvert i mot. Viker den voksne unna, blir barnet stående igjen med et ansvar for stort å bære i de voksnes vern av seg selv (Killèn 2009, Kvello 2010). Barnekonvensjonen brytes og barnets rett til beskyttelse sviktes.

Å se et barn, krever at man prioriterer å bruke tid på barnet.

Når barnet viser en voksen tillitt ved å fortelle, bør barnet vises respekt ved å møtes på det som formidles. Dersom bekymringen kommer relatert til observert atferd, må også barnet ses. For å inneha et barneperspektiv må barnet sees på som et subjekt. Barnets synspunkter og erfaringer må komme fram (Omre og Schjelderup 2009). Noen må være sammen med barnet for å få en forståelse av hva som skjer. Atferd forekommer ikke uavhengig av kontekst, men det kan være utfordrende å se sammenhengene. Situasjonen tolkes individuelt, og vil derfor fremstå ulikt for voksne og barnet (Levin og Trost 2005). Utfordrende kan det også være for barnet å forstå hvorfor det agerer som det gjør. Spesielt om barnet heller ikke har ord for å kunne beskrive, ord som gir mening for de voksne rundt. Det krever tid å kunne forstå. Det krever at det prioriteres ressurser til å ivareta barnet og bygge en trygg relasjon.

En travel hverdag gjør det enkelt å påstå at det ikke er ressurser til dette tidkrevende arbeidet. Fokus flyttes igjen fra barnet over på noe mer håndterbart. Dårlig økonomi, liten kapasitet og stor turnover er kjente konstruksjoner blant offentlig ansatte. Konstruksjoner som gir mening (Moe 2006). Alt som skal til, er imidlertid et menneske som bryr seg og som tar seg tid. Tid til virkelig å høre på barnet, ta tak i barnets opplevelse og definisjon av situasjonen. Et menneske i et stort system. Dette trenger ikke være barnets foreldre (Borge 2003).

Det krever imidlertid også mot. Mot som dessverre ikke fremmes via øremerkede statlige midler eller økt tilskudd fra kommunen. Mot kommer heller ikke nødvendigvis via flere studiepoeng. Mot handler om engasjement, et oppriktig ønske om å bety noe for et barn, utgjøre en forskjell. Mot krever at barnet blir ansett som betydningsfullt, et verdig trengende individ med selvstendige rettigheter (Egelund i Järvinen og Mik-Meyer 2003). Ergo handler det om å inneha et barneperspektiv. Det handler om å ta et bevisst valg knyttet til hvilket kunnskapsgrunnlag vi skal jobbe ut fra. Hvilke holdninger har vi med oss, og hvilket syn har vi på barn. Dette handler om faglighet, om etiske vurderinger som skal gjøres og som vi skal kunne stå inne for.

Empirien sier at når bekymring meldes i fra til barneverntjenesten, er det med utgangspunkt i at dette er alvorlig. Likevel ender de fleste saker i studien med henleggelse. Hvordan kan det skje?

Der barneverntjenesten foreslår tiltak, er det hjelpetiltak i form av veiledning til foreldre. Argumentasjonen er antagelig at veiledning av nettverk er mer hensiktsmessig enn direkte intervensjon overfor et lite barn. Med stor sannsynlighet vil det også være virksomt ved at foreldrenes forståelse av seg selv som barnets støtte styrkes (Borge 2003). Imidlertid er det ikke gitt at seksuell atferd vil endres av et indirekte tiltak. For at endringer i miljøet skal påvirke barnets seksualitet, må man ha en forståelse for barnets situasjon og behov. Kvello (2010) sier «*Jeg vil hevde at det i beste fall er uetisk og i verste fall kan være faglig hasardiøst å sette inn hjelpetiltak uten å ha forstått barnets situasjon.*» Man må vite hva atferden er symptom på, barnet må prates med.

Også Omre og Schjelderup (2009) og Levin og Trost (2005) bygger opp under den uttalelsen. Barnet må få frem sitt syn, sin forståelse av hvorfor atferd forekommer. Voksne som uttaler seg på vegne av barnet vil ikke kunne gjøre det ut fra barnets vurderinger av egne behov, men fra en voksen tolkning av barnets situasjon.

Journalene jeg har fått tilgang til, viser at barneverntjenesten ikke nødvendigvis dokumenterer egne vurderinger og konklusjoner. Det blir imidlertid tydelig at det er når foreldrene selv som ber om tiltak at dette igangsettes. Ofte dreier det seg da om tiltak på siden av det som er utløsende for bekymringen. Bekymringen som meldes rettes mot barnets seksualitet. Tiltaket som settes inn kan være i forhold til økonomisk bistand til fritidsaktiviteter. Foreldrenes behov går foran barnets. Bekymringen gjennomgår en filtreringsprosess og ender som en konstruksjon av virkeligheten der barnet forsvinner fra fokus. Seksualiteten opprettholdes som doxa, og det er i stedet foreldres konstruksjon av virkeligheten som gyldiggjøres.

Dette kan oppleves som en avvisning av det som skjer. Benektig av at det problematiske foregår. Killèn (2009) sier at det å se barn som lider berører oss og kan skape motsetningsfylte følelser i oss. «*I verste fall kan de føre til at vi lukker øynene i stedet for å se graden og omfanget av omsorgssvikten.*» Det samme gjelder når vi møter barnets seksualitet. Vi søker å beskytte oss selv fra det som er ubehagelig.

Det en kan stille spørsmål om, er hvorvidt Kari Killèns forklaring bidrar til en legitimering av profesjonelles vegring eller «lukking av øynene». Vil forklaringen kunne bidra til å ivareta voksne profesjonelle mer enn den er med på videreutvikling av fag? Slik jeg ser det, gjelder det å velge kunnskapsperspektiv som kan ivareta barn i denne type situasjoner. Dette er ikke et uløselig faglig dilemma, det er et problem som må finnes løsninger på slik at barn ikke blir stående alene uten støtte. Resiliensforskningen påpeker dette som en endring i perspektiv (Borge 2003). Vi må tørre å se på barnets ressurser selv om situasjonen er vanskelig. Ved å fokusere på det enkelte barn, vil man lettere kunne finne fram til virksomme tiltak for å hjelpe.

Manglende eller uklare rutiner og manglende åpenhet på arbeidsplassen kan også være medvirkende årsak til avvisning av barnet. Trygghet blant kollegaer er avgjørende for å ta opp ting som oppleves vanskelig i samspillet med barn. Vi sosialiseres inn i den kultur som eksisterer på arbeidsplassen (Järvinen og Mik-Meyer 2003). Er det ikke vanlig å ta opp temaet seksualitet i drøftinger, er det lettere å la det ligge. Engstelse for å ta feil og treffe for raske slutninger vekter tungt. Man er avhengig av å ha en god relasjon til foreldrene, det kan da være enklere å håpe at bekymringen vil avta enn å gjøre noe med det.

For den som blir bekymret, kan tanken på at det ikke er noen vits i å melde fra til barneverntjenesten fort komme. En forestilling om at 'det ikke skjer noe likevel', kan være utfordrende og lite fruktbart i etablering av et samarbeid. Dårlig samarbeid, eller fravær av sådan, får fokus fremfor det å gjøre noe overfor barnet. Samarbeidsvansker gis skylden for eget manglende initiativ og involvering. I realiteten kan det dreie seg om usikkerhet, redsel og ansvarsfraskrivelse.

Det er sannsynlig at erfaring genererer mot hos den enkelte, noe som vil kunne gjøre det lettere å ta egne vurderinger og fremstå trygg i disse. Erfaring kan også bidra til å nyansere, fordi man vet at samhandling ikke er entydig. Det vil kunne være lettere å se sammenhenger, samtidig som det blir lettere å sette ord på det man ser. Virkeligheten er subjektiv, og kan derfor oppfattes på mange måter (Levin og Trost 2005). Bevisstgjøring i forhold til eget

kunnskapsgrunnlag, vil kunne trygge den enkelte i forhold til de etiske vurderingene som må foretas i arbeidet med barn i risiko.

Solstad (Horverak og Solstad 2008) hevder at en av forutsetningene som skal til for å lykkes i samarbeid, er at *«ulike tjenester og deres ansatte har tillitt til andre tjenesters beste vilje og kompetanse»*. Det forutsetter at man kjenner samarbeidspartnernes tenkemåte og rammer for mulig inngripen. Lovverk og retningslinjer varierer mellom etater, og manglende kunnskap om dette vil kunne bidra til urealistiske forventinger. Også egen usikkerhet knyttet til teoretisk forankring, vil kunne generere usikkerhet i møtet med andre etater og deres kunnskapssyn.

Taperen er barnet som lett kan bli kasteball mellom systemer som fraskriver seg ansvar.

8. Avslutning

8.1 Oppsummering av funn.

Forskningsprosjektet belyser hvordan bekymring knyttet til barns seksualitet møtes. Utgangspunktet er en barnevernfaglig arena, der meldingene i empirien er utløst av bekymring knyttet til et barns seksuelle atferd eller uttrykk.

Atferden er ofte observert av melder. Det kan være samspill mellom barn, eller mellom barn og voksne. Konkrete barn er sett direkte i situasjoner med seksuell lek. Når leken har karakter av voksen seksualitet, noen av barna uttrykker at det er ekkelt eller et barn er spesielt dominerende, vekkes bekymring.

I barnehagen er det imidlertid ikke alltid den observerte atferden som i seg selv utløser bekymringsmeldingen, men snarere henvendelser fra foreldre som påpeker at deres barn utsettes for overgrep i barnehagen. De ansatte tvinges til å gripe inn, de kan ikke late som at ingenting skjer. Før det meldes fra, har imidlertid kulturen rundt barnas seksualitet fått utvikle seg negativt over tid uten voksen speiling og inngripen.

Noen av barna forteller om seksuelle overgrep de selv utsettes for. Dokumentene i forskningen viser hvor lett det er for de voksne å stoppe barnas frie fortelling. Barnas formidling av egen erfaring og dermed også deres definisjon av situasjonen, vekker ubehag hos de voksne. Det er ingen tvil om at barna formidler seg på en måte de voksne forstår, men utsagnene avvises eller direkte benektes. Barna møtes med at sånt de beskriver, det er det ingen som gjør. Eller det kan sies at sånt er for voksne, det passer ikke for barn. Barna blir ikke hørt, deres perspektiv på egen hverdag ivaretas ikke.

Usikkerheten og ubehaget de voksne opplever i møtet med barnets seksualitet, fremkaller en opplevelse av manglende kompetanse. Redsel for ikke å gjøre de rette tingene, redsel for å ta tak i et tabubelagt tema, genererer vegring. Speiling, veiledning og respons som i andre sammenhenger ville vært naturlige, uteblir. Konsekvensen er at barnet ikke får støtte i sin seksuelle utvikling og står i fare for å utvikle et seksuelt atferdsproblem.

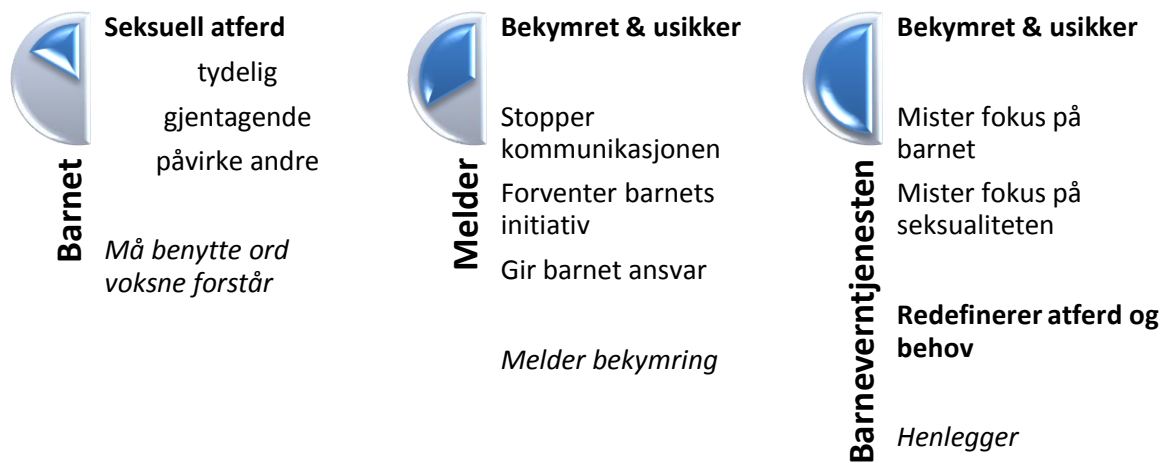
Barnets troverdighet stilles i tvil og fokus flyttes fra barnet over på foreldre eller andre faktorer som er lettere å håndtere. Det er mange tenkelige, og lett forståelige årsaker til at dette skjer. Seksualitet er et tabubelagt tema. Et tema som berører oss alle. Seksualitet assosieres til privatlivet, til voksen seksualitet. Defineres barnet inn i denne konstruksjonen, blir det for mange en umulig oppgave å skulle møte barnet på barnets premisser. Opplevelsen av å mislykkes kan bli toneangivende, i kombinasjon med redsel for å gjøre feil.

Vegringen de voksne utviser forsvares ut fra en forståelse av at dette er utfordrende å gjøre noe med. En felles enighet omkring denne forståelsen legitimerer unnvikelse og ansvarsfraskrivelse. Seksualiteten, slik den fremstår som konstruksjon, forblir uhåndterlig.

Barnevernsarbeiderne i studien formidler tydeligere sine vurderinger dersom barnet observeres eller prates med direkte. Direkte kontakt med barnet resulterer imidlertid ikke i tiltak rettet mot seksualiteten. Flere av sakene i studien henlegges uten at det er satt i gang direkte tiltak for å hjelpe barnet. Barnet blir dermed selv ansvarlig for å utvikle en mer hensiktsmessig seksuell atferd samt bevisstgjøring av egne grenser og behov. Tiltak som igangsettes, er utløst av vikarierende behov formidlet av foreldre.

Barneperspektivet ivaretas ikke. Barnets seksualitet vekker bekymring, men utløser samtidig en usikkerhet og vegring. Bekymringen redefineres i en filtreringsprosess som resulterer i at barnet blir stående alene uten å få sitt perspektiv gyldiggjort.

Funnene kan oppsummeres skjematisk på følgende måte:

Bekymringen filtreres før den redefineres inn i en mer håndterlig konstruksjon av virkeligheten.

Proessen bortforklares med ubehag, usikkerhet og manglende kompetanse til å møte barnets seksualitet.

Barneperspektivet ivaretas ikke, noe som vanskelig kan forsvares etisk og faglig da doxa hindrer utvikling av fag knyttet til ivaretakelse av barn i vanskelige situasjoner.

Barnet blir stående alene uten hjelp til å utvikle en seksualitet preget av trygghet, stolthet og glede.

Konsekvens av manglende voksen involvering, vil sannsynliggjøre barnets tap av tillitt til voksne.

Figur 3: Skjematisk fremstilling av funn.

8.2 Videreføring

Hvordan kan barnet sikres god nok hjelp til å kunne utvikle en sunn seksuell helse? Det bør være essensen i det videre arbeidet. Prosessen med denne forskningen har gjort meg overbevist om at det må fokuseres på to områder parallelt.

1: Barnet må styrkes i sin kunnskap og bevissthet knyttet til egen seksualitet.

Forventes barnet å uttrykke seg på en måte voksne forstår, må de gis muligheten til å verbalisere. Det innebærer at foreldre og andre med relasjon til barnet må tørre å benevne kroppen og la de ulike kroppsdelene få et navn. Barn må forklares hvordan kroppen er bygd opp, hvordan de ulike delene henger sammen, hvordan kroppen fungerer og hvorfor det er slik. Dette vil kunne skape anerkjennelse og muliggjør positiv forhold til den kroppen barnet har. Det er lettere å ha respekt for noe vi har et forhold til. Respekt for egen kropp genererer et ønske om å ville kroppen vel. Det danner også grobunn for respekt for andres kropp.

Barn må speiles på følelser og bevisstgjøres på hva som utløser de ulike følelsene. Sterke emosjoner kan være utfordrende både for barn og voksne. Barnet må derfor lære om følelsene, lære å tåle dem og gis strategier for å komme videre. De trenger hjelp til å reflektere over hva de liker, hva de ikke liker. Reflektere over i hvilke sammenhenger og hvordan behov eller lengsler kan tilfredsstilles. Barnet må fortelles at alle kan ha glattiss, at det er greit å kose med seg selv, men ikke overalt. Det er også lov, og viktig, å si nei dersom noe oppleves ugreit. Barnets grenser skal respekteres, selv om det kan innebære at voksne blir såret. Samtidig skal barnet lære å respektere andres grenser.

Mye skal læres via sosiale prosesser som kan oppleves intense, vanskelige og skremmende. Ved å bli kjent med seg selv, egne drømmer og behov fremmes trygghet, glede og respekt både for seg selv og andre. For å klare det trenger de støtte fra voksne, støtte med utgangspunkt i barnets modenhet og forståelse.

Får barn denne hjelpen vil de lettere kunne formidle det som skjer på en hensiktsmessig måte. De vil lettere kunne si nei, eller si ifra til andre med ord som blir forstått. Barn vil fortsatt kunne bli utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Sannsynligheten er imidlertid større for at de raskere vil kunne formidle behov for hjelp dersom dette er tema som naturlig tas opp i barnehage og skole.

2: Voksne må trygges slik at seksualiteten kan møtes hensiktsmessig.

Voksne må tørre å tenke at barn er seksuelle. De må tørre å se atferden, reflektere over den og undre sammen med barnet omkring det de ser. Det forutsetter imidlertid voksne som evner å ta i mot svaret barnet kommer med.

For å kunne speile atferd og gripe inn tidlig, kreves det kunnskap hva om hva som er «normalt / unormalt». Den enkelte arbeidsplass må definere hva de opplever som akseptabelt, hva som ikke er det og hvorfor det er sånn. Deretter må det deretter formidles ut til barna og foreldrene. Seksualitet må på dagsorden på personalmøter, med barna og på foreldremøter. Seksualiteten må bli et naturlig tema i arbeid med barn, slik at det kan skapes felles ord for forståelse.

For å sikre arbeidet rundt barna som vekker bekymring, er det ekstra viktig at det skapes et rom der bekymring kan drøftes. At det legges til rette for både interne og fellesfaglige drøftinger, og at dette prioriteres også når hverdagen er travel og de ansatte slitne. Slike drøftinger øker kunnskapen om andre etater og bedrer samarbeid og sambruk av ressurser.

Det å ha seksualitet dagsorden er et valg. Ledelsen kan velge at det skal være et tema fordi det anses som viktig. Valget kan også falle på opprettholdelse, og legitimering av, unntak med påfølgende ansvarsfraskrivelse. Hver enkelt ansatt har like fullt et selvstendig valg knyttet til kunnskapssyn for egen praksis. Vi velger å tenke om barn som selvstendige, kompetente, seksuelle individ. Vi velger å anerkjenne barnets rettigheter. Dette er valg som baseres på den enkeltes faglige og etiske verdigrunnlag.

Ved å ha seksualitet som et naturlig tema i ulike fora, vil den enkelte oppleve økt trygghet. Trygghet genererer mot og derigjennom også vilje til å kunne gripe inn. Dette vil kunne skape et rom der barnet kan være i fokus. Barnets behov og forutsetninger sammen med familiens ressurser vil kunne bli et reelt tema. Da har prinsippet barnets beste en funksjon.

Referanseliste

Aasland, M.W. (2004) «... si det til noen...» *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. Høgskoleforlaget

Aigner, G. og Centerwall, E. (1984) *Barnens kärleksliv. Om kärlek, sexualitet och mötet med vuxenvärlden. En bok för föräldrar och personal i barnomsorgen*. Lieber Utbildning

Almås, E. (2004) *Sex og sexologi*. Universitetsforlaget

Almås, E. og Benestad, E.E.P. (2006) *Sexologi i praksis*. Universitetsforlaget

Andersen, K.V. (2003) *Invandrerbørn leger dårligt; institusjonell konstruksjon af farlig fritid i Järvinen, M og Mik-Meyer, N. (2003) At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2005) *Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien*. Veileder Q-1088B

Borge, I.A. (2003) *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. Gyldendal Akademisk

Danielsen, A.K. (2004) *Hverdagens magi. En tilnærming til fenomenet resiliens som teoretisk ramme for pedagogisk praksis i skolen*. Publisert i Hole og Sudman (red): Vitenskasteoretiske refleksjoner. Høgskolen i Bergen: Skriftserien, Rapport nr. 9.

Dybsland, Reidun (2012) *Barn som utsettes for vold og seksuelle overgrep. Hvordan forstå barns signaler og hvordan snakke med barn*. Foiler fra forelesning 10.4.2012 i regi av RVTS Vest

Egelund, Tine (2003) «Farlige» forældre: *Den institutionelle konstruksjon af dem, der afviger fra os* i Järvinen, M og Mik-Meyer, N. (2003) *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag

Engebreetsen, E. (2007) *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Cappelen Akademiske Forlag

Fellesorganisasjonen (2007) *Rett eller galt – eller noe midt imellom? Et studiehefte om yrkesetikk fra Fellesorganisasjonen*. LO Media

FN-konvensjonen 20. november 1989 om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen)

Foucault, M. (1978) *Governmentality*. I Järvinen, M., Larsen, J.E. og Mortensen, N. (2005) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag

Grande, Heidi B. (2005) *Sex og sånn*. Redd Barna

- Gilje og Grimen (1993) *Samfunnsvitenskapelige forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget
- Hafstad, R og Øvreeide, H (2011) *Utviklingsstøtte: foreldrefokusert arbeid med barn*. Høyskoleforlaget
- Healey, Karen (2005) *Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practice*. Palgrave MacMillan, CPI
- Helse- og omsorgsdepartementet (2009) *Samhandlingsreformen. Rett behandling – på rett sted – til rett tid*. St.meld. 47 (2008-2009)
- Helsetilsynet (2006) *Et stykkevis og delt tjenestetilbud*. Rapport 3/2006. Oslo
- Helsetilsynet (2012) *Tilsyn med kommunalt barnevern 2011*. Rapport 2/2012. Oslo
- Horverak, S. og Solstad, A. (2008) *Kort om barnevern*. Universitetsforlaget
- Järvinen, M., Larsen, J.E. og Mortensen, N. (2005) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag
- Järvinen, M og Mik-Meyer, N. (2003) *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag
- Killèn, Kari (2009) *Sveket I Barn i risiko- og omsorgsviktsituasjoner* 4. utgave Kommuneforlaget
- Killèn, Kari (2010) *Sveket II Ansvar og (be)handling*. 4. utgave Kommuneforlaget
- Kvello, Øyvind (2010) *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal Forlag
- Langfeldt, Thore (2005) *Erotikk og fundamentalisme*. Universitetsforlaget
- Langfeldt, Thore (2000) *Barns seksualitet*. Pedagogisk Forum
- Langfeldt, Thore (1993) *Sexologi*. Ad Notam Gyldendal
- Larsson, S., Lilja, J. og Mannheimer, K. (2005) *Forskningsmetoder i sosialt arbete*. Studentlitteratur
- Leira, Haldis (1990) *Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del I Om arbeide med barn som har erfart vold i familien*. Tidsskrift for Norsk Psykolog- forening, 27.
- Levin, I (2004) *Hva er sosialt arbeid?* Universitetsforlaget
- Levin, I. og Trost, J. (2005) *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Fagbokforlaget

- Lewin, Bo (2002) *Sexualiteten som social konstruksjon* i Lundberg, P.O. (2002) *Sexologi*. Liber
- Lindberg, U.W. og von Schantz, B (2002) *Vet du hva det koster? – konsekvenser av seksuelle overgrep*. Emilia
- Lov om barnehager (2005)
- Lov om barneverntjenester (1992)
- Lundberg, P.O. (2002) *Sexologi*. Liber
- Moe, Sverre (2006) *Konstruktivistisk sosialarbeid* i Omre, C. Schjelderup, L., og Østerhaug, R. (2006) *Fasetter av sosialt arbeid*. Tapir akademisk forlag
- Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn (2002) *Seksuelle overgrep mot barn – utvalgte tema*.
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress NKVTS (2011) *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn. Kunnskapsstatus revidert*.
- Newman, Remi (2008) *It starts in the Womb: Helping Parents understanding Infant Sexuality*. Electronic Journal of Human Sexuality, Volum 11, May 20
- Nielsen, J.C.R. og Repstad, P. (2006) *Når mauren også skal være ørn. Om å analysere sin egen organisasjon*. Manus februar 2006
- Nortvedt, P. og Grimen, H. (2002) *Sensibilitet og refleksjon. Filosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Gyldendal Akademisk
- NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- NOU 2009:22 *Det du gjør, gjør du helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reform*. Barne- og familiedepartementet
- NOVA (2008) *Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep*. Rapport 5/2008-8
- Omre, C. og Schjelderup L. (2009) *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Tapir Akademisk Forlag
- Omre, C. Schjelderup, L., og Østerhaug, R. (2006) *Fasetter av sosialt arbeid*. Tapir akademisk forlag

Pressemelding 7.3.2013 Nr.26 2013 *Bedre tilbud til barn utsatt for overgrep*. Justis- og beredskapsdepartementet

Rundskriv Q9/95 (1995) *Veiledende rundskriv om tverretattlig samarbeid i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn*. Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Justisdepartementet og Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet.

Skarpsno, H.E. (2013) *Barn og seksualitet. Utfordringer i barnehagen*. SEBU Forlag

Stigen (1993) i Thornquist, Eline (2003) *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Fagbokforlaget

Thagaard, Tove (2010) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget

Thornquist, Eline (2009) *Kommunikasjon: Teoretiske perspektiver på praksis i helsetjenesten*. Gyldendal Norske Forlag

Thornquist, Eline (2003) *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Fagbokforlaget

Tiller (1988, 1991) i Omre, C. og Schjelderup L. (2009) *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Tapir Akademisk Forlag

WHO (1974) *Definisjon på seksualitet*. Gjengitt i forelesning på Høyskolen i Agder og referert til i Almås, E. (2004) *Sex og sexologi*. Universitetsforlaget og Langfeldt, Thore (1993) *Sexologi*. Ad Notam Gyldendal

Wadel, Cato (1991) *Feltarbeid i egen kultur* i Nielsen & Repstad *Når mauren også skal være ørn* (2006)

Willumsen, Elisabeth (2009) *Tverrprofesjonelt samarbeid i praksis og utdanning*. Universitetsforlaget

Øvreeide, Haldor (2009) *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Høyskoleforlaget